

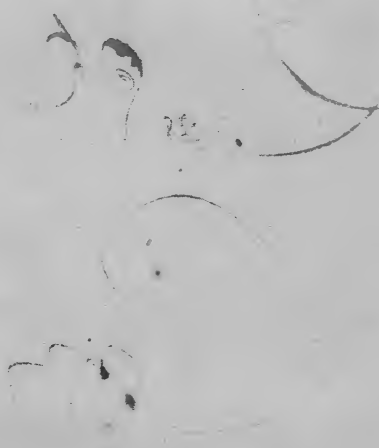
G.T. 7. D. 1. N. 20.

$\frac{81 - 115}{w - 147}$

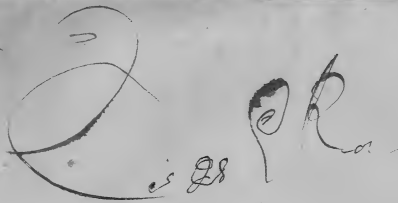

Handwritten text, possibly a signature or date, located at the top of the page.

Cont. H. M. Co. P. 1

is 28

Handwritten scribbles and symbols, including a large loop on the left and a stylized 'R' on the right.

IUSTI LIPSI
SATURNALIVM
SERMONVM
LIBRI DVO,
QVI DE GLADIATORIBVS.

Editio vltima, & castigatissima.

Cum ancis Figuris.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,

Apud Balthasarem & Ioannem Moretos.

M. DC. XVII.

*Cum Priuilegiis Casareo & duorum Regum,
& Principum Belgarum.*

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

NO. 100
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

AD
 NOBILISSIMUM
 AMPLISSIMUMQUE V.
 AVGERIVM GISLENIVM
 BVSBEQVIVM.

LIBROS, quos de Gladiatorum prisco ritu diu conceptos nunc profero, lucem adspicere volui, Vir nobilissime, in nomine tuo. Volui, imò debui, siue amoris tui causâ, quem in præsentem absentemq; tenes & perseveras: siue virtutis doctrinæque, quâ iure omnium bonorum oculos in te conuertisti. certè meos. Nempe tu ille es, qui res & consilia tractasti Imperatoris non vnus. tu ille, qui summis de rebus ad summum Principem legatus, inter ipsos hostes cognomen repperisti Boni. Scilicet vt radij solis in sordes & caligantia loca coniecti, illustrant, non inquinantur: sic tu, inter feros illos squalentesque animos resplendisti nihilominus verâ virtutis tuæ luce. Et prudentiam sileo doctrinamque: votum hoc tantum interpono, vt similes tui consiliarij contingant patriæ, quam Fata volent esse saluam. Vidimus nuper libellum duplicem Itineris & Consilij tui. libellum: sed qui, meo animo, scholas dissertationesque superat multorum sapientum. Breuia omnia, fateor: & eò placent magis, quia inclusa prudentia, non ostensa. Quin

genus ipsum dictionis (etsi id minimè inter tuas curas) priscum adstrictumque, sententijs occultum : &, quod verè inuideo, subtilis breuitas innata tibi, aliis adfectata. Sed ne fræna ingenio meo laxem in hoc campo: munus à me cape, Vir maxime; non pretium, vt me deuinctum liberem, sed pignus vt obstringam. Nec enim exigua hæc, & de ludis verè ludum, referendæ gratiæ esse volumus, sed testandæ. Quamquam huic ipsi operæ aliquod pretium fortasse erit apud eos, qui veteri germanaque doctrinâ non perfusi sunt sed tincti: qui hac velut face illustratum iri infinitos scriptorum locos non inuiti fatebuntur. Nam novos istos &, vt sic dicam, musteos homines, iure sperno ab his libris: qui, tamquam in vœnalibus, loqui adhuc Latinè tentant: qui que magni & beati sibi videntur in præceptiunculis & concinnatis aliquot nugis, quas oculo recto non digner aspiciere. At mihi prisca placita; & vt ille apud Comicum,

Qui vtuntur vino vetere, sapientes putat:
sic nos, qui doctrinâ. Vale. & me ama, hæc tuère.

A tu fidem etiam meam appellas, & ubi Satyra, inquis, ubi Funus? Quid tibi vis, mi Plantine? an ut ego sim funus? Si nescis, hoc agitur. Difficile enim dictu credituq, quas turbas mihi dederit Satyra illa prior, parum hercle liquido auspicio emissa. Clamores, conuicia, sibili. Alius, Quis iste est, qui sine ullis suffragiis Censorem publicum agit? qui inuidiam sibi non hominum, sed gentium parat? Insanit homo. irruit in se ipse, & segetem incidit sua fama. Alius, Me aperte lesit: alius, Me schemate percussit. & ad summam ea dicta, imò scripta de misella Satyra, qua sine rubore nemo ex ergastulo audiat cum iniusta fronte. At ego fatuus etiam gratiam expectabam ab nouitate scripti, ignarus scilicet deliciarum huius cui: qui eò iam venimus, ut nec vitia nostra, nec remedia ferre possimus. At qui olim Seneca in Claudium ludere potuit, non cum sale solum sed cum morsu; idq, filio & coniuge superstite, imò regnante: mihi venia opus, leuiter & leniter ineptias tangenti Critici gregis. Quid enim castigatione illà mollius? ad eò ut lenitate nimia prauaricatus videri possim publica causa. Reuerà enim lusi, non lesi: & ostendi vulnera, non impressi. At enim rectè & colore quodam nos tangis, inquirunt. O non interpretes mea mentis, sed diuinos! qui non dictum mihi, non scriptum, fortasse nec cogitatum, tamen id sciunt. Per colorem ego te? qui ne

nunc quidem, cuius coloris sis, scio. Vnus aut alter perstricti mihi, fateor: sed adeò non tectâ aut obliquâ petitione, ut nominauerim etiam, & percusserim, quod dicitur, manu rectâ. In te si culpa similis: benè & ingenuè, quòd agnoscis. tamen quid ego possum, si telo quod in alterum ieci tu occurris, & induis te tuâ sponte? At enim Principum ius imminutum iui. Cedo vbi? quian pòësim manare negavi ab Augusto fonte? Idem nunc nego. & honores, titulos, quaq; alia fortuna sunt, tribui posse à Principibus fateor: ingenium doctrinamque non eripi, non dari. En crimen, quod dignum sit tunicâ molestâ. Nec enim aliud vel fidiculis expresserint ex omni eo scripto. Itaque, ut illuc redeam, mi Plantine, frustra me vocas in turbidam hanc arenam: diuerii in aliam, cum voluptate magis, & sine noxâ. Ad ludos, inquam, me dedi & spectacula prisca. quæ desita & ignota nostro æuo retraxi, & proposui non auribus solum, sed oculis; neque ut legi, sed penè dicam spectari possint. Hoc ipsum erit fortasse qui spernet, ut leue. sed spernet, non culpabit. Mihi autem satis, ut hanc inquietam manum & anceps acumen stili consumam in re si non magna fama, at non male. Nullius intererit quid de Secutore aut Myrmillone delirem: & ridebit aliquis in his nugis, non ringetur. Denique extra iudicium & prescriptionem fuero. Ius scribendæ Satyræ Apollinari alicui relinquam, qui idâ* Principe impetrabit. Tu, vir amice, pro Saturâ Saturnal hoc habe; pro Funere Munus: & tuam meamq; causam ages, si opus erit, apud eos qui & hæc & memorias omnes veteres non perisse vellent, sed interesse. Vale.

* Sidonij
lib. 1. epi-
stolam xi.
vide quòd
reſpexi.

7

I. L I P S I
S A T V R N A L I V M
S E R M O N V M
L I B E R I.

C A P. I.

Occasio & origo horum sermonum.

MENSIS December erat, & per febriculam valetudo mihi non bona. Itaque visendi causâ ad me venerunt Victor Giselinus & Ianus Lernutius familiares mei. Et post salutem, Lernutius: Iámne melius? ait. Huius quidem operâ, inquam ego. certè, Victor, hanc noctem clementem & cum quiete habui: & omnino commodior esse mihi visus sum post hesternam medicinam. Ita facilè censebam, ait Victor, sed cedò venam, fodes, vt tangam. Cùm tetigisset, hilariore vultu, Benè habet, inquit: respexit nos Hygeia. Sed duo etiam sunt, à quibus procul habendus es, Lipsi, libri & curæ. quæ nisi vitas, serió dico, teipse euitas. Ego cum risu, Ab alterâ quidem causâ immortalis sum, Victor. Nam libros, per hæc tædia temporum, summis digitis vix tango. Curarum, fateor, largiter est: & publica siue priuata respiciam; bona earum vbique seges. Atqui seito, ait Victor, non ab alio quàm curarum igne magis interfici vitalem illum in nobis fontem. At enim patria & nos periclitamur. Scio. sed tu egoque habenas scilicet temperabimus publici fati? Curæ sint hæc curæ illi, qui supra nos curat. Tu Anaxagoram cogita, qui increpanti cuidam* Οὐδ' ἐν σοὶ μέλει τῆς πατρίδος; ἀφήμει, ἔφη, ἐμὸν γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος; & simul cælum ostendebat. Hæc enim reuera patria nobis. & vt radij solis per terram sparsi, à cælo & in cælo tamen sunt: sic noster animus quanquam in terris, humilia ista spernat, verseturque apud originem sui. Dicebat hæc Victor; & ecce puernuntians duos de viâ, vti apparebat, aduenisse, quibus

*Valerius Gre
uicia*

* Nilneti-
bi cum pa-
triâ: Bona
verba, in-
quit. mihi
summæ
curæ illa
patria.

quibus opus esset me conuento. Surrexi. & iam ad vos redeo, inquam; ne graue sit tantisper solos esse ad hunc ignem. Et simul innui puero ligna iniicere, & largiùs exstruere focum. Ecce autem exiens video ad fores Duzam, Pighiumque. Cùm trepidâ gratulatione collum iis inuasi, Et vos estis? inquam. Ô sperati mihi optati que saluete. Vnde autem, & quò per hanc anni hiemem? nec enim temerarium est, credo. Ego quidem è Batauis, ait Duza: & tuâ vnus causâ. Pighius hic à Veteribus suis: iunxit que nos in viâ bonus aliquis deus. Mihi certè bonus, inquam: & iam viuo valeo que, cùm vos teneo. Sed intremus, quaeso: & date duobus istis pariter quod gaudeant. Simul Victor & Lenucius ad limen facti obuij, atque inter se amicissimè complexi sunt. Sed diuelli ego, Et heus, heus, inquam, se-deamus: neu diutiùs ignem inuidete istis, qui stupent certè à curru. Nam herclè strictum hodie frigus, & vt ille ait,

Jam prætè a canis albicant pruinis.

Imò iam calemus, ait Duza, apud te quidem nostrum ignem. Sed quid morbi fuerat, fodes? Nam de inualetudine tuâ Antuerpiæ accepimus à nostro Plantino. & mehercules etiam palles. Non nunc quidem, inquam ego. nam vos me hoc gaudio dedistis in ruborem. Tamen febricula fuerat, in quâ oppugnâdâ noster hic verè Victor. Sed sedete, agite, mi hospites. vetus verbum nostis, Romanus sedendo vincit. Cùm sedissemus, Quàm saluè autem omniâ in Batauiâ inquam, mi Duza? Priuatim omniâ, inquit. Nam de rep. quid dicam, nisi maria maiorum? Melius ominare, inquam. & nōne per hanc pacem sedauit illa tempestas? Caput mouens leuiter Duza, Vereor, inquit, vt paucorum modò dierum Alcedonia illa sint, non firma tranquillitas. Facem extinctam si igni admoueas, vehementiùs accenditur: sic positum hoc bellum metuo vt insurgat & acriùs recrudescat. Heu sæculum! inquam ego.

Enimuerò di quasi pilas nos homines habent,

vt ait Comicus: ita pace & bello alternis iactamur, quasi per lusum. Sed mittamus hæc scæua. Pighius noster quid, & quò? Antuerpiæ, inquit, nescio quid litium molestiarumque mihi fuit cum nummario tricōne: quas detersum veni (me designabat) in hoc Sole. Ego verò detergebo, inquam: & lubentior em
te fa-

te faciam, quàm ipsa Lubentia est. Conuerfusque ad reliquos, Vos amici, aio, cænabitis apud me vnà cum isthoc hodie. Vultu renuit solus Duza, &, Non potest Lipsi, inquit, nam vocata opera est. Quid vocata? inquam. nōnne Aduenticia hodie debita vobis? Iure communi peregrinantium impetrabo hoc certè: si minùs, vel * *εὐχόμενος*, vt dicunt Græci. Et simul iniiciēbam manum. Cum subrisu Duza, Hæc quidem vis est, inquit. Cæsar videor: ita iugulum mihi petit iste Brütus. Tamen, amici, relictas omnes res habeo præ quod vos vultis. Puer modò adsit, qui ad Canterum renuntiet. En adest, inquam. abi puer, & redi citiùs quàm Asparagi coquantur. Nos intereà ambulamus.

* inauaricia lege.

CAPVT II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Liuij lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus explicatus hæc. Saturnus deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Canatoria. Synthesis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

PVER redire mihi tardè visus. Itaque spatiis aliquot confectis, Sedeamus, inquam: puer hic Duzæ intereà ministrauerit. Age tu, vasum cum aquâ. Lauimus. & cùm trepidarent de loco, Etiam inter vos hæc deliciæ? inquam. Amicitia aut pares omnes accipit, aut facit. Sede tu Duza, tu Pighi, vos reliqui. Ego adsedi in imo. & cùm oculos circumtulissem, Heus puer, inquam, profana nobis hæc mensa est. salinum oblitus, Lernutius me adspexit, velut causam requirens eius dicti. Ita, inquam, Lernuti. Profanam sine salino mensam esse veterum opinio fuit, sed & nostra. Arnobius: *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulacris deorum.* Quin & salinum ipsum inter vasa sacra. Benè notat interpret vetus ad illud Horatii,

Salinum sacra mensam facit.

— *splendet in mensâ tenui salinum.*

Salinum propriè est patella, in quâ diis primitiæ cum sale offerebantur. Et Stautius ad hanc mentem:

— *Exiquo placuerunt farra salino.*

Itaque in Litiio libro XXVI. ferre iam possum, *Vt salinum patellamque deorum causâ habeant.* etsi non pessimè rescripsi * olim, *culignam.* Sed affirmat vulgatam etiam Valerius, qui de pau-

* Vide epist. Quasi. lib. I epist. VIII.

sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam remp. esse iudicauerunt. Nam intellegit hoc Saturnalium festum. Ego post ea Duzæ verba placatior, imò verò iam hilarior, Abi puer, inquam, viciſti hoc patrono. conuerſuſque ad conuiuas, Amici, aio, comburamus hunc diem. Bona Saturnalia hodie.

*Quapropter edulcare conuenit vitam,
Curasque acerbis sensibus gubernare.*

vt ait Matius. Id quidem in procliui, ait Pighius. Certè, vt hic apparatus est, nos hodie molliùs apud te curabimur, quàm regi Antiocho oculi solent. Non cibo, Pighi, inquam, (subita enim hæc cænula est, & velut condicta) sed voluntate certè lubentiaque. Sed doce nos, antiquùmne hoc Saturni festum? Antiquissimum, ait Pighius. Nam Saturnus, vti scire te scio, inter veterrimos Italiæ deos. qui frugibus repertor, qui que gentes eas prius docuisse creditur sationes. Itaque non dubiè Latinis nomen inuēnit à fatu. Vt enim à portu Portūnus, à nuptu Neptunus; sic diserte à fatu, Satunnus. Nam ita primitus pronuntiant. Festus: *Hic Deus in Saliaribus Saturnus nominatur, videlicet à sationibus.* malè ibi vulgò, *Satirrus*, vel *Saturnus*. Nam Salij scilicet aliter indigetabant, quàm vulgus. Sic Tertullianus, *Exceptus à Iano, vel vt Salij volunt, Eano.* Crebra autem & vetus ea terminatio in nominibus deorum. Sic Pilunus, Picunus, Vertunus, etiam hodie in antiquioribus libris: denique, vt dixi, Neptunus. Victor hîc interfatus, De Neptuno Pighi, inquit, permitte ambigam: Cicero contra te, qui deriuat à nando. Eius verba 1. 1. De naturâ deor. *Ut à portu Portunus, sic Neptunus à nando, prioribus litteris paullum immutatis.* Pighius exceptit, Imò tu permitte de scriptura ista ambigam. Neptunus ais à nando? quomodo potest? Rem spectem, siue verba: infelix originatio tua Cicero, imò falsa. Varro meliùs, *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit.* Sed, meâ fide, numquam fugit id verbum ab ore Marci. Corruptum locum adfero, scribendumque, à nubendo, vel, à nuptu. Res auctor est, & Cicero ipse, qui comparat Neptuni etymon cum Portunni. ineptissimè, vulgata quidem illa lectio si vera sit quam ego planissimè perſuaſus sum ab stolido aliquo Hermâcisse, qui nubendi verbum

*Saturni
etymon
Latinum.*

*Festus cor-
ruptus.*

*Ratio ter-
minandi
influen-
di, nomi-
na deorum
prefixa.*

*In Cicero-
ne diuina-
rio.*

non nisi in coniugiis nouerat. Vetus ergo in Italiâ ille deus: etiam festum, si Macrobij centonibus fides, quos vobis non inculco. Dionysius Halicarnassens originem Saturnalium ad regem Tullum clarè refert libro tertio. At Liuius post reges exactos demum festum id constituit, lib. II. *A Sempronio*, inquit, & *M. Minutio Cos. ades Saturno dedicata: Saturnalia institutus festus dies*. Imò centenis aliquot post annis agnoscere institutionem eius videtur libro vigesimo tertio: eâ mente tamen, credo, quòd aut paucis adhuc sacer festusque esset is dies; aut quòd tunc demum in Decembrem mensē reiectus, cùm antea habitus alio mense. Verba quidem Liuij data hæc: *Postremò, ex libris Decembriam mense ad adem Saturni immolatum est, lectisterniumque imperatum & conuiuium publicum, ac per urbem Saturnalia die ac nocte clamatum: populusque eum diem festum habere ac seruare in perpetuum iussus*. Nam hæc narrat Cn. Seruilius & C. Flaminio Coss. bello Punico secundo. Ait Liuius, clamatum Saturnalia. Vellem voce additâ, Id Saturnalia. Certè is solemnis clamor. Dio de militibus in Claudij libertum iocantibus: *Συμβόλαιον τῆς ἑκατέρης τῆτο δὴ τὸ θρυλλόμενον, Ἰὼ Σατυράλια*, id est, *Clamantes statim illud tritum, Id Saturnalia*. Macrobius tamen, vt vulgata lectio Liuij: *Quo solo die apud edem Saturni, cōuiuio soluto, Saturnalia clamabantur*. Clamabant &, Bona Saturnalia. Arrianus in Dissertationibus Epicteti: *Τοῖς γὰρ παιδίοις ὄντων προσελθόντες κερτιῆν λέγειν, Σήμερον Σατυράλια ἀγαθὰ, λέγομεν, Οὐκ ἔσσι ἀγαθὰ ταῦτα, ἢ ἀμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ὄντες ἀπαιτοῦμεν*, id est, *Pueris enim cùm adueniunt plaudentes & dicentes, Hodie bona Saturnalia, dicimusne, Non sunt hæc bona? nequam: sed ipsi quoque applaudimus*. Martialis allusit,

ffet tibi faciet Bona Saturnalia porcus.

Fortasse & Catullus, *Saturnalibus optimo dierum*. Causa huic clamori, præter religionem, etiam lætitia, quia certè non alium diem priuatim publiceque habuerunt hilariorem. Inde sermo, Saturnum Pollucis filium esse, *vel à pollendo* (ait Fulgentius in Mythologicis) *vel à pollucibitate, quam nos humanitatem dicimus*. Unde & *Plautus in comœdiâ Epidici ait, Bibite, pergracimini pollucibiliter*. Nec malè Fulgentius. Omnes enim illi dies reuerà iocorum conuiuiorumque. Inde ortum, vt præter reliqui temporis morem, Saturnalibus manè lauarent, quasi statim transituri

ad

Saturnalia quando instituta. Dissensus Liuij à Dionysio.

Id Saturnalia.

Bona Saturnalia.

Saturnus Pollucis proles.

Læticia Saturnalium.

Manè cum lauabant.

ad mensam. Didici è solo Tertulliano: *Non laur*, inquit, *diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam: attamen laur honestà horâ & salubri*. Et ab eâdem causâ, vt ego quidem conicio, instituta mutatio vestis. Nam Imperatorum temporibus, <sup>Synthesi-
nati etiam
honestiores
cives.</sup> Senatores Equitesque, Saturnalibus, in synthesi conspiciebantur. Refero ad Imperatorum tempora. quia vix est, vt id obtinerit antè; velex Senecâ, epistolâ XVIII. *Si te hic haberem, libenter conferrem quid existimares esse faciendum; vtrum nihil ex cotidiana consuetudine mutandum, an & hilarius canandum & exuendum togam. Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solet, voluptatis causâ & festorum dierum vestem mutauimus.* Ita enim narrat, vt videatur eam culpam impingere suo æuo. Idque in parte verum. Nam olim quidem Togas ponebant domini, easque serui induebant: at synthesim sumpsisse eos non credo, non lego. Quæ tamen Senecæ & post æuo, receptissima per eos dies. Martialis:

Synthesibus dum gaudet Eques dominusque Senatus,

Dumque decent nostrum pillea sumpta louem.

Nec alterius sententiæ illud epigramma:

Nilla sciuis est Charisiano.

Saturnalibus ambulat togatus.

Causa recipiendi, quoniam cænatoria, opinor, ea vestis. At <sup>Quare in-
stitutum.</sup> Saturnalia, non aliud quàm promiscuæ epulæ & velut continentes comissationes. Iure ergo, tanquam in publico quodam ciuitatis conuiuio, sumpta vestis quæ ad conuiuia; eaque etiam in publico vsurpata lætitiæ testandæ. Finierat Pighius. sed ad eum Victor, Velim Pighi, inquit, paullò ista fusiùs. Tibi hîc liquet, credo: sed nobis in præcis iis ritibus adhuc nubes. quam sermonis tui luce remoue. Parebo, inquit. etsi vobis eruditis rerum veterum, satis censebam, vt pedem modò ponerem in viam. Romanis in duplici discrimine vestis. <sup>Forensis
vestis &
Domestica.</sup> Alia Domestica, alia Forensis. Suetonius, Ammianus, Iurisconsulti. Illa intra parietes scilicet vsui: hæc in negotiis inque foro. Commutare eas, & domi forensen, aut foris domesticam induisse; probum. Inter domesticas, Cænatoria. <sup>Cænatoria
domitiam-
ium.</sup> quam non fas videre publicam lucem. Martialis in lemmate,

Cænatoria:

Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota:

Hoc opus est, pictis accubuisse thoris.

*Sunt foris
etiam, sed
subtempus,
cena.*

Itaque ut rem nouam narrat Dio in Hadriano, quòd Fronto nobilis orator Turbonis tribunal adierit *ἐν τῇ σολῆ τῆ δειπνίτιδι*, in conuiuiali veste. Et ab hac mente idem Hadrianus Imp. Senatores & Equites semper in publico togatos esse iussit, nisi à cenâ reuerterentur, ait Spartianus in eius vitâ. Et benè iuuat Spartianus. Fas enim mosque, ut apparet, cum cœnatorijs conspici in publico, sub cenâ tempus. Cur non igitur Saturnalibus diebus permiffum, per quos continuæ, ut dixi, cenâ? Hercules non aliam causam video Synthesis sumptæ. Nam quod probandum superest, Synthesim adfirmo dictam cœnatoriam vestem: utique hominum lautiorum. Martialis satis clarè:

Undecies unâ surrexti, Zoile, cenâ:

Et mutata tibi est synthesis undecies.

*Semper Ro-
mani veste
in cenâ
mutabant.*

Tranquillus validè adiuuat, qui in Nerone obseruat cum notâ, quòd plerumque synthesisin induitus, proderit in publicum, sine cinctu & discalceatus. qui scilicet conuiuantium habitus. Iamne capitis? an etiam de Cœnatorijs latius dico? Annuistis: dicam. Mos ille vetus Romæ, ut domi haberent vestes ad cenam. & si foris cœnarent, acciperent ab amicis, aut ipsi adferrent. Capitolinus in vitâ Maximini: *Cum ad cenam ab Alexandro esset vocatus, in patris honorem, quòd ei deesset vestis cœnatoria, ipsius Alexandri accepit.* Plautus pallium malacum id appellauit, me interprete, Bacchidibus:

*Pallium,
pro eâ ve-
ste.*

*Plautus
lux.*

Pro galeâ scaphium, pro insigni sit corolla pleetilis,

Pro hastâ talus, pro lorica malacum capiam pallium.

Nam describit omnia, quæ solita conuiuio. Et benè, Pallium. credo enim fuisse ad eam formam. Martialis quidem sic appellat, vbi de se cum vxore accumbente:

Ad mensam venies, sed sic diuisa recumbes,

Ut non tangantur pallia nostra tuis.

Et Petronius de Trimalcione cœnante: *Pallio coccino adrasum incluserat caput, circaque oneratas veste ceruices laticlauiam immiserat mappam.* Rectè etiam, Malacum Plautus. Reuerà enim mollior pretiosiorque ea vestis, & è purpurâ sæpè. Apud Horatium vetula amatrix:

Muri-

*Muricibus Tyriis iterata vellera læna
Cui properabantur? tibi nempè.
Ne foret equales inter conuiuia, magis quem
Diligeret mulier sua, quàm te.*

Nam ad conuiuia manifestè accommodat. Etiam Petronius: *Vestimèta mea cubitoria* (legerim, *accubitoria*, litterulâ retractâ) *perdidit, quæ mihi natali meo donauerat cliens quidam, Tyria sine dubio sed iam* (malim negandi notâ, *sed haud, vt dibapha significet* *semel lota*. Sed & Persius :

*Petronius
leuiter e-
mendatus.
Accubito-
ria vesti-
menta.*

— *ecce inter pocula querunt*

*Romulidæ saturi, quid diu pœmata narrent.
Hæc aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est,
Racidulum quiddam, &c.*

Nam lænam circum humeros & quidem hyacinthinam, vestem hanc dixit conuiuialem. Lautiorum videlicet hominum cænatoria semper purpurea coccinâve: quæ fortassis propriè Synthesis dicta, & ideo tantùm Equiti & Senatori adtributa à Martiale, exclusâ plebe. Dio, vbi Suetonius de Nerone, *synthesinam* dixit, siue synthesisim: vertit in eâdem re, *χρυσόμοις ἀνδρών*. id est, *tuniculam floridam*. Et scio floridam vestem in Apuleio aliis- que legi; sed videte tamen ne veriùs hæc sit, *λεπτόμοις*. à colore videlicet, qui in synthesisi violaceus, vel vt Plinius etiam appellat, Ianthinus. Hæc de Cænatoriis. quem morem mansisse ad Sardonij tempora disco ex libro primo-Epistolar. vbi de conuiuio in peratorio, à quo iam surrexerat: *Paulum à prospectu Imperatoris processeramur, atque etiamnum chlamydis inducebamur, cum mihi Consul, &c.* Ostendit clarè positam à se chlamydem, & re- sumptam.

*Læna, pro
cænatoriis.
Plerumque
à purpurâ,
coccinæ.*

*Coniectura
in Dione.*

** Plinio lib.
XII. c. VII.
Ianthina
vestis di-
cta.*

*Quamdiu
perseuera-
rit is mos.*

CAPVT III.

*De Saturnalium diebus. Opalia. Suiue lux. Ausonio medicina. Var-
roni lux & medicina. Antè Saturnalium dies.*

BEAS nos, Pighi; sermonibus istis, inquirat. sed de nume-
ro dierum Saturnalium, nilne addis? Neque enim liqui-
da vulgò ea res: & Macrobius, qui conatur, puluerem ob o-
culos nobis spargit. ita concinnat nescio quid perplexi, & quod
peream, si vinqum cepit ipse. Pighius, ita solus ego qui confu-
lor?

lor? inquit. Melius est domum aperiam, & solium mihi ponam nouus Brutus. Tamen, quâ de re quæris, sic habuit. Antiquitus vnus Saturnalia dies: & idem communis cum Ope. Nam Opalia & Saturnalia vtraque incidebant in diem XIV. Kal. Iani. Macrobius testis, & Kalendarium vetus repertum Romæ. Quid mirum? quorum lectus communis est, vt sit dies? Nam Ops siue Rhea, vxor Saturni. Hoc nisi præscimus, nunquam illud Suidæ è Lexico dextrâ manu capiemus: *Κεβρία, ἡορτὴ ἀγομένη Κρόνον ἐν τῇ Μητρὶ τῷ Διὶ*: id est, *Saturnalia festum celebratum Saturno & Matri deum*. Quid enim in speciem vanius, quàm Saturnalia adscribere Matri deum, siue Opi? At causa confusionis Græculo non iniusta, communio illa dierum à me dicta. Hæc Ops opem feret Aufonio poetæ, cuius desperatæ sanitatis versum etiam Æsculapius noster, Scaliger, deposuit: ego de viâ medicus sanabo. In carmine de Feriis Romanis:

Vixne opæ sancte sacrum, vel Saturnalia dicam?

Festaque seruorum, cum famulantur heri?

Aufonius correctus.

Nam clarè lego, *Vixne Opis ante sacrum*. Ambigit poeta Opalia prius an Saturnalia dicat. quare? quia, vt iam iteravi, conueniebant ea festa, & vtriq; deo, deæ, sacer idem dies. Interpellauit hîc Victor: & Correctio, inquit, per-clara: non illa quam ponis dierum concursio. Varro facit tenebras, qui libro quinto de L.L. *Saturnalia*, inquit, *dicta ab Saturno, quòd eo die feriae eius, vt post diem tertium Opalia, Opis*. Ecce, nõnne disertè post diem tertium à Saturnalibus Opalia celebrata vult? at tu aiebas die eodem. Respondit Pighius, His tenebris, Victor, dabo lucem. Quæ de communione dierum prædixi, ad Consulum tempora pertinent & temp. priscam: non idem de C. Cæsaris & deinceps ætate sentias. Vt enim Cæsar fastos correxit, & huic Decembri mensi duos addidit dies: * Saturnalia, vt sic dicam, sedem mutarunt, & à XVI. Kal. numerari cœpta, non vt antè à XIV. Migrarunt igitur Saturnalia: non tamen Ops, quæ in die veteri stabilis permansit. Hanc correctionem Cæsarianam clarum Varronem spectasse. qui condidit eos De linguâ Latinâ libros (vti vel hinc discimus) Cæsare iam Dictatore: & feriarum dies ad Fastos eius aptauit. Tamen in Varrone scribi erit verius, *vt post, die tertio*. Hoc mihi iam lucet, inquit Victor: tu

Varroni data lux.

** Vide Macrobium, qui multa, lib. 1.*

Varro, quando libros de L. L. scripsit: Fortasse is emendatus.

perge.

perge. Iterumque Pighius: Vtergo cœpi dicere, inquit, vnus Saturnalium dies mansit ad C. Cæsarem: ab illo, tres celebrari cœpti. idque Octavianus Augustus tenuit, qui in legibus iudiciariis triduum ferias seruari iussit. Hactenus certa possum: de die quarto dicam incerta. Nam illum quis addiderit, non lectum mihi, & credo, nunc non scriptum. Quintum saltem diem additum à Caligula reperio. Suetonius: *Ut letitiam publicam in perpetuum augetet, diem adiecit Saturnalibus, appellauitque Iuuenalem.* Diem Beroaldus intellegit sextum vel octauum. Errat. vos accipite quintum. Dio lib. LIX. de hac ipsa re: *τά τε Κρόνια ὅτι πάντα ἡμέρας ἑορτάζεσθαι ἐπέταξε*: id est, *Saturnalia per dies quinque celebrari iussit.* Tamen ille ipse quintus dies post Caij cædem abolitus, sed restituit Claudius docente eodem Græco lib. LX. *Τοῖς τε Κρονίαις τὴν πέμπτην ἡμέραν, τὴν κατὰ εὐθέρειαν τε ὑπὸ τῷ Καίῳ, καὶ μετὰ τὸ καταλυθεῖσθαι, ἀπέδωκε.* id est: *Saturnalibus quintum diem, à Caio institutum, posteaque omissum, restituit.* In vniuersum ergo Saturnalium dies legitimi, vt videtis, quinque. Ego dixi. Cùm defuisset Pighius, Lenucius occupauit. Sed enim scrupus ille de die quarto. non tollis hanc molestiam pedibus? Vellem tu meo capiti, inquit. nam iuxtà tecum id scio. Diuinemus, inquam ego. An Tiberius, si fortè, addidit? Certè ille solus interiectus Caligulam & Augustum. Huic vaticinio, ait Pighius, ex Tiberij moribus non est fides. Nec enim ille vnquam fautor rei ludicræ: &, vt eius seueritas fuit, diminutum potius publicas voluptates isset, quàm auctum. Ego quamquam cum Euripidæâ nutrice possum dicere,

Ὁὐ μόνος εἶμι τ' ἀφ' αὐτῆς ἡρώωναι σαφῶς:

Vates ego haud sum, incerta certò vt nouerim.

tamen diuinem diem quartum esse ab Augusto. cuius extremis annis inrepsit, crescente luxu, & quia ea auctio plebi volenti.

Videri tamē ab Augusto esse.

CAPVT. IIII.

Etiā quasitum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

SVSCIPIT Lenucius. Anchoram iecisti, Pighi, sed nondum adspicis terram. Duo me turbant. Ais à Iulio Cæsare tres Saturnalium dies factos, antea vnum. Ais nunquam plures fuisse quinque. Primum oppugnat Cicero, qui libro v.

Tres dies etiā ante Cæsarem.

C

ad Atti-

ad Atticum diu ante Iulianam correctionem tertia Saturnalia nominat: *Mancipia venibant*, inquit, *Saturnalibus tertiis*. Sed & Mallius quidam apud Macrobius, cuius ibi verba. Alterum. Interrupit Pighius, St, inquit, turbinem hunc prius remoueam, nenaui nostræ frangat ratem. Tertia Saturnalia nominat Cicero? Fateor. hilaritas ergo triduana, sed non feriæ, non sacrum. Festus pro me: *Quinquatrus appellari quidam putant à numero dierum. qui scilicet errant, tam hercules quàm qui triduo Saturnalia et totidem diebus Compitalia. Nam his omnibus, singulis diebus sunt sacra*. Iam dic de altero. Septem dies Saturnalium comperior, ait Lernutius, non vt tu perseueras quinque. Lucianus in Croniis plus vno loco. Martialis,

*Quomodo
septem nu-
merati.*

Saturni septem venerat ante dies.

& poëtae alij. Subridens Pighius, Per hanc, inquit, tempestatem facile ero in portu. Saturnalia legitima dixi quinque fuisse: tu, illique quos laudas, spurios adiiicitis dies binos. Vt clarè dicam. Ipsa Saturnalia constabât diebus quinque: at Sigillaria, quæ suba sequebantur, binis. *Quæ festiuitas quia non abhorrens à lætitiâ priori, illique continens erat: factum vt confusè numerati Saturnales septem*. At in re aliud fuit. Itaque ille ipse Martialis, vbi veritatis diligentior, nominat Saturnalia modò quinque:

Et iam Saturni quinque fuere dies.

Alibi: *Hæc signata mihi quinque diebus erunt.*

*Tamen se-
ptem dies
etiam ante
Cæsarem.*

Et iamne hæc res in vado? Imò, inquit Duza, ecce alius imbricator Auster. Nam vt Martialis ætate dies septem numerentur, causam video: anteriori æuo quid fiet? cùm septem recensitos reperiam multis ante Cæsarem annis? Nouius Atellanarum scriptor:

Olim expectata septem veniunt Saturnalia.

Sed & Mummius quidam:

— *nostrî maiores veluti bene*

Multa instituere, sic hoc optimè, frigore

Fecere summo dies septem Saturnalia.

*Nec facilis
solum à
nostris.*

Et quid ais tu? Vnus ante Cæsarem Saturnalia dies: binos Sigillaritios adde: vbi septem? Amplius largior. tres fuerint Saturnalium: vbi septem? Expecto quid ad ista noster Brutus. Tacebat Pighius. Et mehercules obbrutui, inquit. Iuua in pat-

tem

tem Lipsi. Egónē: inquā. oram reperire nullam quā te expediam queo. & quin ad prius illud tectorium confugimus, lætitiæ fuisset dies plures, non festi? Nisi id sit, submitto equidem arma.

CAPUT V.

Saturnalia Gladiatoribus ludisq̄e destinata. Ipsi Gladiatorēs Marti, vel potiùs Saturno sacri. Saturnus inter inferos maleficus & cruento sacro gaudens. Tibullo lux, & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

RISIT vehementer Duza; &, Hic Auster, vt video, inquit, vos omnes perculit. Heus puer, da vinum huic naufrago Lipsio: sed merum. Nam aquā non vltà illi opus. Etiam rides? inquam ego. vlciscar. Da mihi puer eccliam pateram è crystallo: illam capaciorem dico, quæ est in Delficâ. Admiratus Duza, Hui! tam grandem? inquit. Non id è more tuo, non è sanitate. Nimirum, inquam, non Cereri, sed Saturno hoc sacrum fit. Itaque, ait Duza, tu nos omnes hodie reddes faturos. malle hilares & lubentes. Sanè mos Romanus non magis conuiujs hunc diem dicauit, quàm facetijs & ludis. Itaque Gladiatorēs, Venatio, Circenses, quanquam aliàs; tamen his diebus propriè dabantur. Gladiatorēs imprimis, quorum tutela Saturnus. Erras Duza, inquam: Mars potiùs. Apud Tertullianum certè lego (libello de Spectaculis) *Martem & Dianam vtriusque ludi præsidem nouimus.* ludi videlicet gladiatorij, venatoriiq̄e. Item Saluiantum: *Colitur & honoratur Minerva in gymnasijs, Venus in theatris, Neptunus in Circis, Mars in arenis, Mercurius in palestris.* Duza renidens & renitens, Non pugnem, inquit, tantis scriptoribus libens: tamen vereor vt verior Lactantius sit: *Munera, inquit, & quæ vocantur Venationes, Saturno adtribuerunt.* Ita eum locum infertâ copulâ lego. Nam & in Epitomâ Lactantij: *Munerationes Saturno factæ (lego sacra) sunt: scena Liberi patris est.* Addicit Lactantio Aufonius,

Et gladiatores funebria prælia notum

Decertasse foro: nunc sibi harena suos

Vindicat, extremo cum iam sub mense Decembri

Falcigerum placant sanguine cælgenam.

Vbi duo notes, & pugnas gladiatores Saturnalibus; & Satur-

Gladiatores Saturnalibus dantur. Eorū præses Mars.

Vel potiùs Saturnus.

no placando propitiandoque. Caussam quam putem eius tutelæ fuisse, hæc est. Saturnus non inter superos, sed inferos deos. Plutarchus in *καταγραφή παραλαίων*. Ρωμαίοι, inquit, τὸν Κρόνον ἤσαν ἑὸν ὑπεράειον καὶ χθόνιον. & alibi, Κρόνον δὲ τὸ κατὰ θεῶν, ἢ τὸ ἀίω νομίζουσιν. Eademque opinio apud Græcos ipsos. Itaque in Tartaro eum collocat Prometheus apud Æschylum,

Εμοῖς δὲ βυλαῖς τερτάρου μελαμβασθῆς
Κόσμοῦν καλύπτει τὸν παλαιωγῆ Κρόνον
Αἰτοῖσι συμμάχισι.

*Me consulente, in Tartari recessibus
Habet latebra antiquitus satum Cronum,
Eiusque comites.*

Et in Catalogo deorum duodecim maiorum omisit Ennius,
*Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

non facturus, si inter cælites fuisset. Credo eam opinionem valuisse, quia triste Saturni sidus & maleficum: quale ingenium deorum inferorum. Inde est nœnia Græcorum, Κρόνον ὄμμα: id est, *Saturnius oculus*: inde superstitio, Saturni diem viæ non faustum. Tibullus,

*Aut ego sum caussatus aues, aut omina dira,
Saturni aut sacram me tenuisse diem.*

Ovidius ad amatorem, cui iter inuito suadet:

*Nec pluvias opta, nec te peregrina moerentur
Sabbata, nec damnis Alia nota suis.*

Iure ergo Romani, quia gladiatorum sanguine placari manes credebant, eaque prima ludicri causa; hoc spectaculum dedicarunt crudo & sanguineo deo. Quò traho etiam cultum sacerdotum eius à reliquo vulgo secretum. Nam pallio coccineo mystæ Saturni velabantur. Tertullianus de Testimonio animæ: *Atque id plerumque facit & vittâ Cereris redimita, & pallio Saturni coccinata, & deæ Iſidis linteata.* Idem de Pallio: *Cùm letioris purpuræ ambitio & galatici ruboris superiectio Saturnum commendat.* Coccineus enim color (quem Galaticum ruborem appellat, quia granum id Galatiæ frequens) sanguinis & cædium est: ideoque & Imperatoris olim paludamentis, ait Plinius, dicatum coccum. Hæc satis certa. Abnuere tamen nobis

Saturnus
inter deos
inferos ha-
bitus.

Saturnus
maleficus.

Tibullo
iux.

Idem san-
guine pla-
candus.

Saturni
sacerdotes
coccinati.

Paluda-
menta Im-
peratorum
coccinea.

nobis Prudentius tuus videtur, Victor, in Hamartigeneiâ:

*Respice terrifici scelerata sacraria Ditis,
Cui cadit infestâ fusus gladiator arenâ.*

Sed * Ditem qui eundem cum Saturno hîc capiat, meâ sententiâ, haud aberret.

*Diti sacros
esse gladiatores ex
Prudentio-*

** Aut etiâ
Diti, hoc
rebetin,
quod ma-
nibus pla-
candis diti
gladiato-
res.*

CAPVT VI.

Gladiatores olim in conuiujs: Campanorum instituto. Romani id emulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in Cubicularijs gladiatoribus. Germanorum immanitas.

INTER hos sermones intulerant pueri missum secundum. in quo gallinæ, columbæ, turdi, & eiusmodi altilium minuta. Et ego ad hospites, En, inquam, parauî ad illud Comicum,

Non ampliter, sed munditer conuiuium.

Tempus non tulit, nec inter eos ganeones ego, quibus modulus est vitæ culina, vt ait Varro. Ita que sumite quæso contenti istis. Etiam excusas? ait Pighius.

Sibi habeant sua regna reges, sibi diuitias diuites:

nobis dum sic sit. Et quæ cæna præ istâ, quam suauissimæ doctissimæque fabulæ condiunt? Vellem paullò magis, inquam: nec tu Pighi sermonis esses tam parcus. Parcus ego? inquit. cui linguarum meherclè dandum fuit, ita insolitè hac omni cænâ sum loquax. Scis enim ingenium meum: quamque illud Homericum in me conueniat,

Ἄλλ' εἰ οἱ χεῖρες ἀμφιπεριετίθει ἐπίκεισιν.

Sed non illius cingebat Gratia labra.

Tace, inquam. Nam tu quidem

Ἄγαν ἀεισέει, ἀδωπτότατ' ἀλαλέει.

Bonus loqui, sed fabulari nescius.

vt inuertam illud Eupolidis. Sed quoniam cœpimus, & bella iam occasio est, de Gladiatoribus placetne largiùs fabulari: Nam verum fateamur. non alius mos est, quem disertè intellegi pluris intersit veterum scriptorum. Quæ historia ab hac commemoratione gladiatorum, quis orator, quis poëta abstinuit? Et quidem pleræque metaphoræ, similitudines, imagines, alij flores orationis sunt ab istis. Occupa ergo hanc gra-

Vtilitas intellecta rei gladiatoria.

tiam tu Pighi, & doce nos inuulgatum adhuc ritum. Egóne? ait. imò Duza hic potius — *πυλαιάτε πολλάτε εἰς ὤς.* — & *prisca & plura noscens.* Et solúsne Pighius hîc pro magistro? Tum ego, *Qui* viam ad mare nescit, amnem sibi quærit ducem: sic nos te Pighi, vti penetremus ad mare illud antiquitatum. Eia! vrgetis modestiâ meam, inquit. sed enim ne alienum sit ab hac mensâ. Renidens Duza: Adcò hic sermo, Pighi, mensæ non disconuenit, vt Romani rem ipsam cottidie oculis vsurpauerint super mensam. Nam in lætiori conuiuio solemne fuit, in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam. Ortus, vt videtur, mos à Campanis: de quibus Silius libro XI. Punicor.

Gladiator
res olim
super men-
sam:

Auffori-
bus Cam-
panis.

*Quinetiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro, sæpè & super ipsa cadentum
Pocula, resper sis non parco sanguine mensis.*

Strabo de iisdè lib. quinto: *Ἐπὶ τούτοις δ' ἐπέφθησαν, ὡς ἐπὶ δ' εἴπων ἐνάδου πρὸς ζῶνι μονομάχων, δειλόντες ἀειδὲν κατὰ τὴν τ' εἰπόντων ἄξιον.* id est: *Eò luxus prouecti sunt, vt conuiuas vocarent ad paria gladiatorum; quorum numerum augebant minuebântve pro dignitate cuiusq; conuiuij.* Liuius libro nono: *Et Romani quidem ad honorem deum insignibus hostium armis vsi sunt: Campani ab superbia & odio Samnitium, gladiatores (quod spectaculum inter epulas erat) eo ornati armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt.* Ab ijs ergo auidè hauserunt Romani. de quibus Nicolaus Damascenus: *Τὰς τῶν μονομάχων θίας, inquit, ἐ μέσον ἐν πανηγύρεσι καὶ θεάτρῳ ἐποιήοντο Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἑορταῖσι.* *ἐνάδες δ' ἔν πνευ πολλάκις ἐπὶ δ' εἴπων τὰς φίλους ἐπὶ τε ἄλλοις, καὶ ὅπως ἀν' δ' ὅς ἡθία ζῶνι ἰδοκε μονομάχων, ὅτε καὶ κορυδαίντες δ' εἴπωνε καὶ μέθης, εἰσεκαίλων τοὺς μονομάχους.* *Ἐ ὁ μὲν ἀμα ἑσφάττετο, ἀπὲρ δ' ἐκρόταν ἐπὶ τέτρωιδ ὄμδμοι.* id est: *Spectacula gladiatorum non per ferias tantum & in theatris Romani exhibuerunt; sed priuatim in conuiujs. Quia & ad canam sæpè amicos vocare soliti, cum ob alia, tum vt bina aut terna paria gladiatorum viderent: quos vino iam & cibo madidi intrò vocabant. atque ille quidem trucidabatur: isti plausum manibus dabant, tanquam in re latâ.* Nec de alio ritu Horatium exaudio:

Quos Ro-
mani imi-
tati.

Horatius
explicatus.

*Cædimur, & totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Lumina accipio, cænæ, præter opinionem florilegi interpretis.*
Perfe-

Perseueravit ille mos ad extrema imperij tempora. Capitolinus de Vero: *Gladiatorum etiam frequentis* (ita inibi lego) *pugnas in conuiuio habuit, trahens canam in noctem, & in thoro conuiuiali condormiens.* Lampridius de Antonino: *Gladiatores ante conuiuium pugnant, sibi frequenter exhibuit.* Atque hi conuiuiales gladiatores sunt, quos Cubicularios Lampridius in Commodio dixit: *Inter* Cubicularij gladiatores. *hac habitu victimarij victimas immolauit: in arenâ rudibus, inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mucronibus.* Ita paullò verius doceo, quàm Turnebus: qui Rudiarios pro Cubiculariis substituit, deâ non fauente. Nam & Dio illum in publico sine ferro; domi gladiis, & ad cædem vsque, dimicasse commemorat: *Καὶ ἡμονομάχου, ἵκνοι μὲν, ὡς ἔφη, φανερὴν πᾶσι: ἐν δὲ τοῖς κελύβοι, ἀπὸ σιδήρου καὶ ἀπὸ αἰματὸς ἀνδραγαθίαις.* id est, *Et digladiabatur domi quidem, etiam ad cædem quorundam, in publico autem, sine ferro, & sine sanguine humano.* Deserat Duza, & ad eum ego: Sed censent hanc legitimam in conuiuio pugnam fuisse, an quasi lufum? Hostibus quidem nostris, inquit, sit hic lufus. prorsus legitima pugna, & cum applausu conuiuantium, occidebāt, occidebantur. Ita Nicolaus: cuius verba, vt video, præteruolarunt tuas Cruentâ Romanorū conuiuia. *Vultu auersatus feritatem eam Victor, Di boni! crudas & immanes epulas!* inquit. & iam mitor Lapitharum conuiuia in proverbium isse, non isse Romanorum. Quid illos culpas? respondit Duza. nos ecce Galli nihilo meliores. Posidonius: *Κελτοί,* Celtarum siue Germanorum magis. inquit, *καὶ τὸ δ' εἶπεν μοι μεχρῆσθαι.* Galli super canam digladiantur. Imò hoc ampliùs scribit, eò dementiæ prouectos, vt paullulo argento vel vasis aliquot fistilibus conducti (quæ pacto scilicet propinquis darentur) supini in scuto immobilesque iacerent, atque ibi accedens alius iugulum iis incideret. At enim, inquit Victor, de Germanis id accipi commodius veriusque est. Scis enim quomodo Græci vsitati voce Κελτῶν.

Huc refer Figuram de Gladiatoribus in conuiuio.

CAPVT VII.

In genere de Spectaculis primò. Tum de celebritate & frequentia Gladiatorij ludicri. quamque id gratum. Quo nomine antiquis dictum. Munus, Munerarius, Munerator. Editio, Editor. Tacitus correktus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

AT tibi, Pighi, satin' vt præcisa nunc omnis tergiuerfatio? Perge, cum Musis benevolentibus. Sed mullante etiam Pighio, ego velut commotior, Quàm lenta hæc materies? inquam. corbita celerius moueatur in tranquillo mari. Fac, siquid facis. At Pighius renidens, Sine præmediter saltem, inquit. Vnde enim tam numerò possim, de re obsitâ & vetustâ? Nos precabimur, ait Lernutius, Numeriam deam tibi vt adsit & Monetam. De postremâ, inquit, accipio omen: fauentior vt mihi quàm Antuerpiæ sit. Vos audite, adiuuate, & aberrantem dirigite. Spectaculorum res nec antiquis quidem sine curâ fuit: scripseruntque de iis ex professo, quod sciamus, Suetonius Tranquillus, & Tertullianus. Alterius liber nunc est: alterius, fuit. Sed causa scribendi iis finis que, non vna. Ille vt explicaret, noster vt damnaret, descenderunt in hanc arenam. Et sanè pleriq. Theologi è priscis, cum viderent pietatis damno, additum deuinctum que populum his ludis; passim inuecti in eos, vt libidinis sæuitiæ que fontes. Et benè illi. nec malè nunc ego, qui per Suetonij vestigia iens ritus illustrabo prisci & nobis ignotiæui. Quomodo enim vel illos ipsos viros sanctos legimus capiemus que, nisi cognitione aliquâ imbuti rerum earum quas carpunt? Vt omittam scripta omnia profana; quibus immittenda lux ab hac narratione. Atque vt primas totius sermonis lineas ducam; Spectaculorum apud Romanos quadrigas constituo, Gladiatores, Venationem, Circenses, Scenam. Tria ex iis ad oculos maximè, vnum pertinuit ad aures. Quæ ad oculos, propria ferè Romanorum. aut si in aliâ gente; tenuia præ istis, & dictu parum digna. Scio & Agones Musicos fuisse, & Gymnicos ludos: sed nouè illa traducta Romam, nec mihi nunc curæ. Dicam de Gladiatoribus, vt petistis. quod inter omnia scire vos volo celeberrimum fuisse frequentissimumque

conuincendo dicitur

Secundo ammonendo
si dicta

Scriptores etiam olim de re ludicrâ.
* Præter hos, etiam Sennius Capiso. Theologi vetores inuecti in Spectacula crebro.

Dimisso Spectaculorum.

Gladiatorij ludi, inter omnes, celeberrimi.

que Romæ. Cicero adfirmat ferò, oratione pro Sestio: *Equidem existimo nullum tempus esse frequentioris populi, quàm illud gladiatorium: neque concionis ullius, neque verò ullorum comitorum.*

Et in quo plebs maximè vel delectabatur, vel veriùs, infaniebat. Idem Cicero, de gladiatoribus: *Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maximè delectatur.*

Gratissimi plebi.

Idemque studium appositè exprimit & tangit quicumque scriptor, De causis corruptæ eloquentiæ. *Jam verò, inquit, propria & peculiaris huius Urbis vitia panè in vtero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorum equorumque studia. quibus occupatus obsessusque animus, quantum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inuen-*

Inuentus in deliciis.

ris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intrauimus? Nam illud fcedum, incredibile, quod addit: Ne præceptores quidem vllas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. Colligunt enim discipulos non seueritate disciplina, nec ingenij experimento, sed ambitione salu-*

** Exemplum habes in Suetonij Nerone, cap. xxxij.*

tantium, & illecebris adulationis. Spectaculum hoc appellatum propriè, Munus. vel quia populo gratis daretur; vel, vt Tertullianus ait, ab officio, quia officium se mortuis facere arbitrabantur. Et benè ac peritè Tertullianus. nam Munus propriè officium antiquis; sicut Munis, officiosus. Festus: Munem significare certum est officiosum: sicut è contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur of-

Hi ludè propriè Muneris nomine veniunt: etsi Venatio etiam comprehendens, vt dicit libro ij.

ficio. At origo gladiatorum, vt mox dicam, à funebri re. Is qui præbebat, ab eâ voce Munerarius dictus. Glossæ, Munerarius, cuius vocis primum patrem Quintilianus facit Augustum libro VIII. Quædam in vsu, inquit, perquam recentia, vt Messalla primus Reatum, Munerarium Augustus primus dixerunt.

Munerarius.

Nam antea vel Domini ludorum dicebantur, vt Ciceroni de Legibus: vel Editores, & res ipsa Editiones. Capitolinus in Antonino: *Absens populi Romani voluptates per ditissimos editores curari vehementer præcepit. Lapis propter Neapolim: HIC. OB-*

Dominus.

Editor. Editiones.

LITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO. IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN. MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM. ET. OMNEM. AFFPARATVM. PECVNIA. SVA. EDIDIT. Alius Prænc-

fte: OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM. MVNE-

In Tacito
senioctava.

RIS. BIDVI. Et exempla pluria obuia vulgò. Tacitum in hac voce benè emendasti Lipsi, lib. III. Annal. de vitiis Drusi: *Huc potiùs intenderet, diem adificationibus, noctem conuiujs traheret.* benè, inquam, tu, *editionibus*: quia ad ludos hos cruentos edendos frequentandosque Drusus pronus. Nec sinè causâ tamen ficta ab Augusto illa vox noua. quia Editores Dominive, communes sunt omnibus ludis: Munerarius non nisi is qui munera edit, id est Gladiatores aut Venationes. Muneratorem dixit magis nouè Florus de Spartaco: *quasi planè expiaturus omne præteritū dedecus, si de gladiatore munerator fuisset.* Hic Lernutius, Sed non res ipsa, etiam *Gladiatorium* dicta? quæ vox mihi alibi lecta. Ad illum Pighius, Lecta in Liuiio, inquit: sed pro auctoramento pretioque gladiatorum, non pro ludis. At Cicero alijque, plus semel *Gladiatores*, pro spectaculo & munere ipso vsurpant, homines pro re: vt contra rem pro hominibus, cum Seruitia, Coniugia dicimus, seruos & coniuges ipsos. De verbo quod satis est dixi, si addidero Gladiatorem à Quintiliano definiri *qui in arenâ populo spectante pugnavit.* Ita enim hîc appello: non eos, quos Iurifconsultus, l. vlt. De iure immunitatis *μαχη-εργοντες* dixit; satis propriè, at parum vsitatè.

Munerarior.

* Vide lib. II. cap. v. Gladiatores, pro ipsi ludis.
* Lib. II. ad Attic. ep. 1. Philip. 1. & 11. alijsq.
Gladiator quic.

CAPVT VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causâ. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio præluximus, eumque emendauimus. Recensio veterum munerum. quæ olim comprehensa Aetis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores mox etiam plebeio: idque ex testamento. Postremò & faminarum.

Termini gladiatorij huius sermonis.

Gladiatoris orti ab Etruscis.

* Sed hoc ad duellum potiùs pertinere videtur, quàm ad hoc ludicrum.

AD ipsam rem venio. de quâ dicenda mihi quattuor, Origo progressusque, Locus, Homines, Modus. Hæc septa non transiliam: si fecero, lineam aduersum me poscite, vt olim vrbane Afer. Origo gladiatorum à re funebri: exemplum, ab Etruscis. Ita Damascenus Nicolaus tradit: *οἱ Ῥωμαῖοι*, inquit, *παρὰ Θυρριῶν παρέλαον τὸ ἐϋ*: *Romani à Tyrrenis morem hunc accepere.* At fortasse Etrusci ipsi à Græcis. Hermippus certè apud Athenæum τῶν ἑπιμαχῶν τῶν εὐπετῶν ἀποφαίνε τὰς Μαντινέας, *inuentores gladiatorie pugne facit Mantinenses.* Et Statius Papinius extremo libro

libro VI. inter certamina ludosque Argolicos, etiam Gladiato-
rios tentatos ponit: id que prisco illo (nescio an satis cautè) auro.
Vndecumque exemplum; caussa tamen & origo, Funus. Ter-
tullianus: *Olim quoniam animas defunctorum humano sanguine pro-*
pitari creditum erat, captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exse-
quijs immolabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare.
itaque quos parauerant, armis quibus tunc & qualiter poterant era-
ditos, mox edicto die inferiarum, apud tumulos erogabāt. Hac muneris
origo. Et cum illo Seruius ad hoc Virgilij, Videntes rapit, inferias
quos imolet umbris. Moris erat, inquit, in sepulchris virorum for-
tium captiuos necari. quod postquam crudele visum est, placuit gladi-
atores ante sepulchra dimicare, qui à busti cineribus Bustuarij dicti.
Quod suggerit de Bustuariis, Ciceroni præbit ad lucem, scri-
benti in Pisonem: *Neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu pa-*
tria tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiatore (Clodium intelle-
git) & tecum certandum fuisset. Mos autem vetus, quem tan-
gunt, immolandi captiuos, vel ex Homero notus, apud quem
Achilles in Patrocli rogum coniecit

*Causa
prebendi,
Funus.*

*Bustuarij
gladiato-
res.*

*Cicero ex-
plicatus.*

*Capitini ad
busti immo-
lanti.*

Δόδρα, ἢ τὸν Τρώων μνησθῆναι τῆς ἐθλῆς.

Bis senos iuvenes Troiano sanguine cretos.

Itaque prætextu hoc religionis dati publicè Romæ primi gla-
diatores. Dico publicè. quia facilè suspicor, iam anteà priua-
tim & per conuiuia innotuisse. At publicè primò in Foro boar-
io, anno vr̄bis CCCXC. Dederunt M. & D. Bruti, caussâ mor-
tis patris. Valerius Maximus adnotauit: *Gladiatorium munus*
primum, inquit, Romæ datum est in Foro boario, Ap. Claudio &
M. Fulvio Cos. Dederunt M. & D. Bruti, funebri memoriâ patris ci-
neres honorando. Et Epitome Liuiana xv 1^a. D. Iunius Brutus
munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus. vbi
malè tamen scriptoris an exscriptoris culpâ, omisissus Marcus.
Aufonius,

*Primi pu-
blici gla-
diatores
Roma.*

*Tres primas Threcum pugnas, tribus ordine sellis
Iuniadæ patrio inferias misere sepulchro.*

Ita rectè. & Threes, pro quouis gladiatore. *Phæces non ha-*
bent hîc locum, quidquid vetus liber eos ingerat, & vir doctus,
qui in ijs defendendis sudat. Malè autem *tribus ordine sellis*, pro
bellis. Nam intellegi vult, primò data tantùm tria paria: quæ

*Vide lib.
II. cap. xv.
Aufonius
correctus
& expli-
catus.*

poëtice & *μεγαλόφωνον* appellat tria bella; non aliter quàm antea *Tres Breucum pugnas*. Nisi quis tamen *tres fellas* capiat, triplicem illum confedum Senatus, Equitum, Plebis. Hæc origo. & fallor? an numquam rep. illâ priscâ data munera, nisi in funere,

Olim tantum in funere gladiatores. In Ludio diligens recensus munerum publicorum.

& vt Liuius appellat, *mortis causâ*? Non fallor. Illum ipsum scriptorem videamus, qui, in libris qui existant, pleraque ea ferriò recensuit & cum curâ. Libro xv i. narrauerat (id enim ex Epitomâ liquet) tria paria data à Iunijs. Ecce annis quinquaginta post, (non enim prius in ipso Ludio reperio) refert data paria duo & viginti, anno vrbs DLX. Verba eius è lib. xxiii. *M. Emilio Lepido qui bis Consul fuit, filij tres L.M. Quidos funebres per triduum, & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in foro dederunt.* Iterum libro xxxi. interiectis quatuordecim ferme annis, P. Sulpicio C. Aurelio Coss. paria viginti quinque. *Ludi, inquit, funebres eo anno per quatrimum in foro mortis M. Valerij Leumi causâ. paria quinque & viginti pugnariunt.* Et lib. xxix. *P. Licinij funeris causâ Visceratio data, & gladiatores cxx. pugnariunt.* Qui numerus grandior, quàm vt conueniat in id æuum: scribamq; *gladiatores lxx.* Denique etiam, anno vrbs dlxxx. paria data triginta septem: quod velut primariæ magnificentiæ recensuit lib. xli. *Munera, inquit, gladiatorum eo anno parua aliquot alia data. vnum ante cetera insigne fuit, vt per triduum quatuor & septuaginta homines pugnariunt.* Nec pluriens, quod mens mihi suppeditet, gladiatorum mentio in Ludio: nisi lib. xxviii. de Scipionis munere, quod in prouinciâ præbitum, non Romæ. *Scipio, inquit, Carthaginem ad vota soluenda diis, munusque quod mortis causâ patris patrique parabat, edendum rediit.* Victor hîc interpellans, *Quæso, inquit, quod consilium aut quod otium Ludio, in grauem illam historiam res ludicras intexere, & has verè nugas? Pighius, Nugas nobis, inquit: non Romanis, qui hæc talia etiâ referebant in Acta vrbs. atque inde scito Lium haussisse.* Satis id liquet ex Epistolâ Ciceronis ad Cælium: à quo cum petijisset acta omnia vrbs ad se mitti; ille *gladiatorum compositiones* miserat, Cicerone leuiter irridente & indignante. Sed ne excidam, quod dicitur, à lineâ, in funere tantum olim noti gladiatores: nec eo omni, sed virorum principum, illustriorumque. Non enim dabantur, credo, nisi in funere Indictiuo.

*Ed, quia libri alij defuerunt. Nam paria curâ ubique recensuit.

Gladiatorum editiones Actis publicis per scripta.

Ea nec in omni morte, sed illustri.

Et iuo. Cicero suadet II. de Legibus: *Reliqua sunt in more*, inquit, *funus ut indicatur, siquid ludorum.* Et Festus: *Indicitiua funera sunt, quibus adhibentur non ludi modo, sed etiam desultores.* Spectauit eò Spartaci in mane factam, qui illudens, & quasi imitatione Romanâ, Crixo è ducibus suis cæso, CCC. captiuorum morte parentauit, hoc gladiatorio ritu. Appianus narrat. & Florus ele-

Florus & historio data lux.

ganter: *Ille, inquit, de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honorem virium gladiator, defunctorum quoque prælio ducum funera imperatorijs celebrauit exsequijs, captiuosque circa rogum iussit armis dimicare, quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset.* Sed & Hispani in Viriathi funere fecerunt apud eundem Appianum: *Igni extincto & iustis factis, decreuerunt ut in eius honorem multa gladiatorum paria super sepulchrum eius dimicarent.* Ergo hæc certamina primò in honorem Imperatorum procerumque. Sed paullatim, ut solet, res increbuit: & à tenui canali in mare quoddam (fas sic loqui) excreuit editionum. Dare enim cœperunt vulgò etiam priuati: & plerisque ea cura in testamentis. Cauebant, inquam, post mortem suam tot & tot paria sibi edi. Tertullianus: *Priuatorum memorijs legatarie editiones parentant.* Seneca de breuitate vitæ: *Quidam disponunt etiam illa que ultra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitiosas exsequias.* Munera ad rogum, gladiatores sunt: rideo, qui munia subijciunt. Apud Horatium, here des

Max etiam in priuatorum Edg, ex testamento.

Firmata & interpretata Seneca, scriptura.

*Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati paria.*

Apud Persium senex,

— at tu mens heres

*Quisquis es, à turbâ paullum seductior audi.
Dis igitur genioque ducis centum paria ob res
Egregiè gestas indico.*

Persius explicatus contra vulgum.

Quæ malè accipi scio de Hecatombâ. Cicero pro Sullâ: *Ita prorsus. interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus.* Imò vsque eò mos eualuit, ut ditiori aliquo mortuo, populus Munus efflagitaret, velut debitum, & ex præscripto legibus. Exemplum in Suetonio insigne, cum Tiberij reprimentis laude. *Cum Pollentina plebs, inquit, funus cuiusdam primipilaris*

Licentia plebis in flagitandis munerebus.

non prius ex foro misisset, quam extortâ pecuniâ per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab vrbe, & aliam à Cotyis regno, dissimulatâ itineris causâ, detectis repêre armis, per diuersas portas in opidum immisit. ac partem maiorem plebis & decurionû in perpetua vincula coniecit. Nec verò hac fini, aut in virorum saltem funcribus, stetit mos: transiit etiam (pudet pigetque) ad fœminarum. Dux & auctor rei stirps illa Veneris Cæsar Iulius: qui munus populo epulumque in filie memoriam pronuntiauit, quod ante eum nemo, ait Suëtonius, cap. xxvi. Et confirmat Dio: *Ἐπὶ τῆς θυγατρὸς, καὶ θυγατρὸς σφαγῆς ἀνδρῶν ὀπλομαχίας ἐπέκομωσεν.* id est, *Filie sue & fœmarum cædes, & virorum pugnas exhibuit.* Nec dubitate quin Diui exemplum cupidè imitatus sit vulgus. In Spartiano certè lego, *Hadrianum præcipuos honores socrui sue ludis gladiatoris impendisse.*

In mulierum etiam funcribus dati.

Insere Figuram de Bustuaris Gladiatoribus.

CAPVT IX.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus. etiam Sacerdotibus. Arcariis, (in quâ voce Lampridius correptus.) Imperatoribus.

Voluptatis causâ præbiti.

FONTEM crebræ editionis habetis: sed vnum. Alter superest, Voluptas. Postquam enim res placere populo visa, & omne vulgus cupiens harum spectationum: ecce ansa præbendi reperta est etiam citra funus. Florus tangit & carpit: *Unde, inquit, gladiatorij aduersus dominos suos exercitus? nisi ad conciliandum plebis fauorem effusa largitio, cum spectaculis indulget, supplicia quorundam hostium, artem facit.* Scilicet nimis raræ illustrium diuitumque mortes: & inuentum, vt Magistratus darent, Sacerdotes, Principes, denique omnes qui gratiam à populo exambire vellent aut honorem. Benè Tertullianus ad hanc insaniam, *Transiit, inquit, hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, Quæsturas dico & Magistratus & Flaminia & Sacerdotia.* Et Lactantius lib. vi. *Quid dicendum est de iis, qui populari leuitate ducti, vel magnis vrbibus suffecturas opes (notate de effulso sumptu) exhibendis muneribus impendant? Nisi eos dementes atque furiosos, qui præsentent populo quod & ipsi perdant, & nemo eorum quibus præstatur accipiat.* Distinctè & velut per indicem de omnibus dicam.

Ab omnibus qui in honore.

dicā, sed propitia mihi esto dea Fides: quia vereor vt apud istos inueniam fidem. Primi è magistratibus dederunt, vt conijcio,

ÆDILES. Quidni enim exemplum rei primum ab illo magistratu censeam, cui, velut peculiare munus, ludi? Adde quod antiquissima mentio Ædilitiorum aliquot munerum Ciceroni de Officiis secundo: quem est videre. Etiam Cæsar Ædilis munus præbuit, ex Suetonio cap. x. & Plutarcho in eius vitâ. Editio tamen ea quando cœperit, non callidè scio: vix est vt ante sexcentefimum vrbs annum, si non imponit mihi Livius. Cur enim funebria aliquot munera recenset, nulla Ædilitia: quæ probabile fuisse ampla, & Senatorij apparatus? Quâdocumque cœperint, mansère tamen ad extrema imperij, recensetque Capitolinus in Gordianis: *Ædilitatis sue tempore, duodecim populo Romano munera, id est per singulos menses singula de suo exhibuit.* Secundò dedere

*Coniectura
de exortu
voluptarij
muneris.*

PRAETORES, more item veteri. Plutarchus, in Bruto, Cassium facit cum alloqui: *Παρά μὲν ἄλλων σεσητηῶν, ὅτι δόσεις καὶ διαταξέ, καὶ μορομάχους. Ὡς δὲ δὲ τὴν κατάλυσιν τὴν τυραννίδος ἀπαρτῆν.* id est: *Ab aliis quidem Praetoribus munera, & spectacula, & gladiatores: à te verò depulsionem tyrannidis populis experiet.* Augustus aliquid hac in re innouans & astringēs, *Τοῖς μὲν σεσητηοῖς συντάξω τὰς πανηγύρεις καὶ αἰσας, ἐκ τῆς δὲ ἡμῶν δίδουσαι πᾶσι καλίσσας, καὶ ποροσπειρωτῶν μήτε ἐς ἐκείνας δικόθεν πᾶσι πλείον τῶ ἐτέρο ἀναλίσκεω, μήδ' ὀπλομαχίαν, μήτ' ἄλλως, εἰ μὴ ἢ βελὴ ψήφισατο μὲν αὐτὸν πλεονάειν ἢ δὲ ἐς ἐκείνους ἔπει, μήτε πλείον ἢ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιῆν.* id est, *Praetoribus curam ludorum omnium imposuit, è publico aliquid eis dari præcipiens: & interdicens, ne quis à se aliquid amplius altero impenderet, siue in Gladiatores, siue in alios, nisi Senatus id decreuisset. Nève sapius, quàm bis quoque anno, Gladiatores daret, neu plurium quàm sexaginta parium: ait Dio,*

*In Praetori-
bus muna-
ta sapè res.*

libro LIIII. Postea tamen edictum illud, qua de sumptu est, laxauit Augustus idem: *Καὶ τοῖς βελομένοις ἢ δὲ σεσητηῶν τετραλάσιον τῶ ὧς τῶ δημοσίου σφίσιν ἐς τὰς πανηγύρεις διδομένας ποροσναλίσκεω ἐφῆκον.* id est, *Et Praetoribus, si qui vellent, concessit, vt triplum in ludos impenderent, eius quod è publico accipiebant.* Imò è publico aliquid dari vltra vetuit, narrante eodem Græco, lib. LV. *Τὸ ἀργύριον τὸ τοῖς σεσητηοῖς, τοῖς τὰς ὀπλομαχίας ποιῆσιν, ἐκ τῶ δημοσίου διδομένο, ἐκείλοσε μολέτ' ἀναλίσκεω.* id est, *Pecuniâ Praetoribus, qui Gladiatores daret, è publico tri-*

*È publico
dari sum-
ptus.*

*Sed max
sublati.*

co tri-

co tribui solitam, vetuit vltra in eam rem absumi. Caligula etiam aliquid constituit hac in re: Καὶ δύο στρατηγὸς, ἐς τὴς ὀπλομαχίας ἀγωνίας, * ὁπάρ ποτε ἔγινετο, λαβάνειν ἐκέλευσε: id est, Et duos Praetores, ludos Gladiatorios, vti antea factum, sortiri iussit. notat Dio lib. LVIII. At Claudius profum vetuit, & à Prætoribus ea munera remouit. Idem Dio: Τοῖς τε στρατηγῶς τὴς ἀγωνίας τὴς ὀπλομαχίας ἀπήγόρρασε μὴ ποιῆν. id est, Praetores vetuit vltra edere Gladiatoria munera. fortasset tunc, cum Quæstoribus imposuit, vt dicam. Videntur tamen iterum irrupisse, & sub Traiano ea Iuuenalis agnoscit:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant celsi prætoris vendere ludis.

De arena enim ij versus. Et Lampridius in Commodò: Commodianum etiam Prætozem dixit, quo præsentem sæpissimè gladiator pugnavit. vbi legam, præsentem. Tertio

QUÆSTORES. instituto Claudij, vt difertè notat Tranquillus cap. XXIII. Collegio Quæstorum pro statura viarum gladiatorium murus iniunxit. Quod tamen conatus Nero tollere, qui sanxit, vt ne designatis quidem Quæstoribus gladiatores edendi necessitas esset. Sed reduxit denuò Domitianus, & Quæstoria munera olim omiffa reuocauit, vt scribit Suetonius capite IIII. Itaque crebra mentio deinceps. Capitolinus in M. Antonino: Gladiatorium quasi priuatus Quæstor edidit munus. Idem in Vero: Medius inter Pium & Marcum resedit, cum Quæstor populo munus daret. Spartianus in Caracallâ: Papinianus qui ante triduum Quæstor opulentum ediderat munus. Non leuauit sed auxit Quæstorum onus Alexander: qui Quæstores candidatos iussit ex sua pecunia munera populo dare: sed vt post Quæsturam Praturas acciperent, & prouincias regerent, ait Lampridius. Quarto dedere

CONSULES, * exemplis tamen haud ita crebris. Cicero secundo de Offic. magnificentissima Pompeij munera secundo consulatu celebrat. Marcellus Iurisconsultus l. xx xv i. De cond. & demonstr. Vno Mænio Seius consul designatus est, & munus edidit. Et facit Suetonij locus, Nerone capite IIII. Hæc de magistratibus reperio. Iana verò dedere etiam

SACERDOTES. atque ita Pontificales ludos in Tranquillo obseruo Aug. cap. XLIII. & Sacerdotales ludos in Plinio

nio

* Credo id capiendum, vt iterum publico sumptu adiderint, permissu Cæs. Claudij prætoriam munera tollit. Quæ mox iterum in usus.

Lampridius corra-
ctus.

Quæstorum
munera
Nero tollit.
Frustrà re-
uocante ite-
rum Domi-
tiano.

* Non cre-
bro reperit
consularia
munera.
Dico de gla-
diatoribus:
nam de
Venatione
sæpè.
Et ad eam
hac ipsa
possis refer-
re, excepto
Tranquilli
loco.

nio libro VII. Epistolarum. Addite & Tertulliani verba, quæ supra. Item nouo nomine & re

ÆRARIJ. Ita enim sanè in Lampridij Alexandro legitur: *Ærarios uerò instituit qui de arcâ (ita uetus lectio) fisci ederent minuta, eademque parciora. quamquam emendandum cenſeo, Arcarios instituit, & mox, de arcâ fisci.* Arcarij enim apud Symmachum, Cassiodorum, & in Codice Theodosij lecti, qui præerant arcæ. Denique

*Lampridius emendatus. Arca & Arcarij. * Iurati Notas ad Symmachum uide, lib. I. epist. LXII. Principes quando dederint.*

IMPERATORES, ita quidem frequenter, ut hoc eximium censuisse uideantur inter munia Principatus. Dabant enim Natali suo: dabant Quinquennialibus, Decennialibus, Vicennialibus: dabant in Dedicatione publicorum operum: in Victoriâ & triumpho: & per variam occasionem, ut ex historiâ inferioris æui promptum colligere, ne fastidium uobis pariam tot exemplis.

CAPUT X.

Nec Romæ solum, sed in prouincijs. Vbi reges dabant, præfidesque. Paulatim in coloniis & municipijs increbuit mos: ubi minores magistratus dabant. Postea promiscuè priuati, vario prætextu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

ROMÆ ista. Quid in prouincijs? certè & eas peruasit studium huius ludicri, uelut tabes. Primus Perſeus Macedonum rex tranſtulit in Græciam: quod docuit me Liuius libro XLI. *Speſtacularum quoque magnificentia, inquit, reges omnes uicit superiores, reliquorum sui moris & copia Græcorum artificum: gladiatorium munus Romanæ conſuetudinis, primò maiore cum terrore hominum inſuetorum ad tale ſpeſtaculum, quam cum uoluptate dedit. deinde ſapius dando, & modò uulneribus tenuis, modò ſine miſſione etiam, & familiare oculis gratumque id ſpeſtaculum fecit, & armorum ſtudium plerisque iuuenum accendit. Nec dubiè alij reges & dynaſtæ, in ſua regna. Et profanæ ſolùm gentes? imò ipſi ecce Iudæi. apud quos * Herodes rex ſub Auguſto in ſingulis partibus opidis theatra & amphitheatra conſtituit. & Agrippa unâ commiſſione dedit paria ſeptingenta, Romanos quodammodò ipſos exſuperans. Iosephus lib. XIX. in hæc uerba: *Eπεδωκεν δὲ οὗτος α-**

Dati etiam in Prouincijs, & regibus.

Quando in Macedonia, & fortasse Græcia, primum.

** Quod ipsum hodie uenit.*

*Quando in Iudæa. * Vide Ioseph. lib. XIX. uarijs locis.*

Multitudo gladiatorum in Iudæa.

το αὐτῶν τὴν κατ'ἐξουσίαν μεγαλοπρεπῶς, ἐν τῇ ἀμφιθεάτρῳ, πλῆθει μονομα-
 χῶν, τὴν αὐτῶν δεικνύς μεγαλόφων· ἔνθα καὶ τὴν κατ' ἀντίταξιν, βελη-
 θαίς ἡμέτεται τῷ διακρίων τέρπῳ, ἐπτακοσίαις ἀνδράσι ἐπτακοσίαις μαχησομέναις
 ἔπεισε, κακέρως ὅσους εἶχεν ἀπειταξας εἰς τὴν δὲ τὴν πράξιν, ἵνα οἱ μὴ κολα-
 θῶσι, τὸ πολέμου δὲ ἔργον γένηται τέρπῳ εἰρήνης. id est: *Dedicationem eorum
 operū magnificè celebravit in Amphitheatro, copiā gladiatorum, osten-
 dens animi sui magnitudinem. vbi etiā, vt multitudine inter se pugnā-
 tium augetur voluptas spectantium, septingentos viros cum septin-
 gentis commisit, noxios quotquot habuit in hanc operam destinans: vt
 & illi pœnas dignas luerent; & belli imago, oblectatio pacis esset. Nec
 reges solūm infanierunt hanc infaniam, sed etiam in prouinciis
 passim Proconsules Præfidesque. Ab eā mente est, quòd Tacitus
 Iunio Blæso qui Pannoniæ Præfectus, gladiatores adtri-
 buit, lib. I. Annal. Nocte proximā, inquit, iugulauit per gladiatores
 suos, quos in exitium militum habet atque armat. Et mox: Pars mi-
 litum gladiatores, qui è seruitio Blæsi erant, vincunt. Et multo cla-
 riùs lib. XII. Edixit Caesar nequis magistratus aut Procurator qui
 prouinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod
 aliud ludicrum ederet. Nam antè non minùs tali largitione, quàm cor-
 ripiendis pecuniis subiectos adfligebant: dum quæ libidine deliquerāt,
 ambitu propugnant. Vbi etiam vetitas eiusmodi editiones viden-
 tis: sed obedientiā, vt metuo, non diuturnā. Iam verò coloniæ
 & municipia pleraque æmulabantur: & passim inter reliquias
 vetustatis Amphitheatra etiam nunc, cædium istarum sedes.
 De Græciā quidem Philostratus satis testabitur, III. de vitā
 Apollonij. Alius item error Athenis emendatus est. Conueniens
 enim populus in theatrum, quod in arce est, Gladiatores sese mutuo iu-
 gulantes spectabat, magis que ibi tunc talia exempla edebantur, quàm
 nunc Corinthi. Nam magnis pecuniis empti homines nequam eò duce-
 bantur, vt adulteri, perfossores parietum, sectores mar superiorum, rece-
 ptores fugitiuorum, alijque tales. Athenienses autem eos armis instruē-
 tes, certare inter se iubebant. quam tam crudelem consuetudinem Apol-
 lonius illic sustulit. Videtis in Græciā passim edita, & parum fi-
 deliter, puto, sustulit Apollonius. Idem alibi: atque vt Romæ
 magistratus præbebant: sic in colonijs municipijsque Duum-
 uiri aut Ædiles. Apuleius indicat libro x. Thyasius, inquit, oriun-
 dus patriā Corintho, gradatim per mensis honoribus, quinquennali ma-
 gistratu*

Dati etiam
 à Præfidi-
 bus.

Tacitus
 explicans.

Dati in co-
 loniis &
 municipiis
 vulgò.

Ab Aedi-
 libus.

gistratu fuerat destinatus: & ut splendori capeffendorum responderet fascium, manus gladiatorum triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam protendebat. Nam quòd scribit quinquennalem magistratum, non alios intellegit quàm Ædiles quinquennales. Sed & multi priuati dabant, nullâ lege, ad populi tantum gratiam, & pecuniâ suâ illudentes. Sic apud eundem Apuleium lib. IIII. in Platearum ciuitate Demochares quidam, munus gladiatorum editurus, genere primarius vir, & opibus pluribus, & liberalitate præcipuus, digno fortune suæ splendore publicas voluptates instruebat. Sic apud Martialem nescio quis cerdo: quem poëta tangit iure,

Apuleio
lux, silense
Beronide.
Dati etiam
à prinatis.

Imò à cer-
donibus. Lib. 3. cap. 16.

Das gladiatores futurum regule cerdo:

Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.

Apud Tacitum, Fidenis, Atilius quidam generis libertini. Et ab hac causâ in lapidibus frequenter decreti honores leguntur: vt Præneste,

Statua ob
præbitione,
& tituli
passim.

A. MVNIO. A. F.
MIN. EVARISTO
* SPL. EQ. R. PAT. COL.
OMNIB. HONOR.
NITIDE. FVNCTO

OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM
MVNERIS. BIDVI. POPVLO
POSTVLANTE. BIGAM
PLACVIT. EQVEST. STATVA
DECRETO. ORDINIS. EVM
ORNARI

L. D. D. D.

Item iuxta Neapolim:

L. EGNATIO. INVENTO
PATRI. L. EGNATI. POLLI
RVFI. HONORATI. EQVO. P.
AB IMPERATORIBVS. ANTONINO
ET. VERO. AVG.

HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO
IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN.

E 2

MAX.

* id est,
splendide
equite Ro-
mano, pa-
trone colo-
nia.

SATURNAL. SERMONVM
 MAX. PRINCIPIS. DIEM. GLADIATORVM
 ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA
 EDIDIT
 COLONI. ET. INCOLAE
 OB. MVNIFICENTIAM. EIVS
 L. D. D. D.

*Dabant
 pro salute
 principis.*

Frequens etiam titulus præbendi, Salus Imperatoris. Sic Sueti-
 fax C. Titio cuidam honores decreti in marmore leguntur,
 QVOD. PRO. SALVTE. ET. INDVLGENTIA. IMP.
 ANTONINI. PII. FELICIS. AVG. MVNVS. FAMI-
 LIAE. GLADIATORIAE. EX. PECVNIA. SVA. EDI-
 DISSET. Quanquam id Claudius, quod in se erat, vetuisset,
 narrante Dionelibro vlt. Τοῖς πρεσβυτέροις, inquit, τὰς ἀγωνίας τὰς
 ὀπλομαχίας ἀπαγόρευσε ὡς ποιεῖν, εἰ δὲ τις ἄλλος αὐτὰς ὁραδὴ ποτε ἐπι-
 τελοῖν, ἀλλὰ μὴ τι νεώτερον ἢ ὑπερ᾽ ἑαυτῆς σωματικῆς γενομένην σφῶν ἢ χεράφραδῶν ἢ κῆ-
 λέραδῶν ἐπέλδοσι. id est: Prætoribus edixit gladiatorios ludos non præbe-
 re: & si quis alius eos vbicumque locorum daret, ne susceptos eos fa-
 ctosque pro salute suâ aut scriberet aut diceret. Atque hi fortasse
 Honorarij ludi Suetonio dicti, in Aug. cap. xxxii. quia in ho-
 norem Principis suscepti. et si aliam eius verbi sententiam haud
 sperno. Postremò non homines solùm certi qui darent, sed
 etiam tempora quædam quibus darentur: Saturnalia in primis,
 vt prædixi. Deinde Quinquatruum festi dies. Ouidius:

*Certis die-
 bus dati.
 Saturnali-
 bus.
 Quinquat-
 ruius.*

*Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro,
 Causa, quòd est illà nata Minerva die.
 Altera tresque super rasà celebrantur arena,
 Ensis exsertis bellica læta dea est.*

Quod ait diem primam puram à sanguine: ita capio, vt pugna-
 uerint quidem, sed rudibus, non ferro. Dio ad hanc rem scribit
 lib. LIIII. Augustum dedisse *μνομαχίας ἀγωνίας, ἐν τοῖς Παναθηναίοις,*
τὰς τὸ πάσι δὲν ἐδόματι, gladiatorum ludos, Quinquatribus, filiorum no-
mine. Atque etiam per adulationem Senatus, dies vnus alterve
 gladiatoribus sæpè additus, in honorem Cafaris: vt in eo ipso
 scriptore obuia exempla.

*Dies inser-
 ti ad hono-
 rem princi-
 pu.*

CAPVT XI.

Crebritas munerum, & multitudo pugnantium, supra noſtram fidem, Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.

INTERQVIESCENTE paullum Pighio, Victor, Non teneo me vltra, inquit. & quis hic furor? quæ publica clades orbis terræ? Pighius illum intuens, Magis id dicas Victor, inquit: si numerum tibi dierum recensuero, quibus dati: numerum hominum, qui dati. Cæſar Ædilis CCCXX. paria dedit, auctore Plutarcho. Adrianus Cæſar *Gladiatorum munus per ſex dies continuos exhibuit*, narrante Spartiano. Gordianus, *adlitatis ſue tempore duodecim populo Romano munera, id eſt, per ſingulos menſes ſingula exhibuit: ita vt* gladiatorum nonnunquam quingena paria exhiberet, numquam minus centenis quinquagenis*, vt ſcribit Capitolinus. Et nugæ adhuc loquor & vitreas fractas, præut Titus editio fuit; qui Gladiatores, Venatus, Naumachias per centum dies dedit, auctore Dione. Quid plura? ecce bonus & moderatus Princeps Traianus, ſpectacula eiufmodi per dies centum vigintitres continuauit, & gladiatorum decem millia dedit. Tu Lipſi abnutas? dabo fidei meæ cauſâ Dionis ipſa verba. Καὶ θέας, inquit, ἐν ἑξήσιν καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἡμέρας ἐπέβινον, ἐν αἷς θνητὰ καὶ βότῃ χίλια πρὸς καὶ μύρια πρὸς ἑξήκοντα, καὶ μονομάχοι μύρια ἡγώνισαντο. id eſt, *Et ſpectacula centum & viginti dierum edidit. in quibus feræ cicuresque animâtes, interdum mille, interdum ad decem millia, interfectæ ſunt. gladiatorum autem decem millia pugnarunt.* Itaque magna copia Romæ & in prouincijs gladiatorum: nec diutiùs conuiuo in mendâ quæ Plinij cõdices obſedit libro XI. cap. XXXVII. *Viginti, inquit, gladiatorum paria in Caij principis ludo ſuerunt, in ijs duõ omnino qui contra comminationem aliquam non conuiuerent.*

Veſtram fidem! in magnifici illius & in has voluptates effuſi Principis ludo, dumtaxat viginti paria? At ego ſcio plures ſæpè habuiſſe vnum aliquem è Quiritium plebe. Gordianus ecce Romæ habuit *gladiatorum fiſcalium paria mille*, ait Capitolinus. nec tamen aut imperium tunc, aut ipſe, ad Caligulæ & illius æui opes. Otho Imperator duo millia gladiatorum contra Vitellium armauit, auctore Tacito. credo, ex ijs tantum,

Crebritas gladiatorum & munerum.

* Ergo vnus ille non minus tribus millibus dedit, vno Anno.

Incredibilis editio Traiani.

In Plinio mendam obſeruaui.

Et subla-
tum.

Millenaria
nota sæpè
corrupta.

Etiã in
Suetonio.

* Omnes e-
nim voca-
ti, qui ac-
cusati in
causâ Se-
iani.

qui in Principis fisco. Fidenter igitur rescribo, *Mille gladiato-
riam paria.* & video erroris causam. Notatus apud Plinium sci-
licet numerus fuit, non perscriptus. Nota autem millenaria
hæc olim, in lapidibus obuia, ∞ : quæ ignorabilis obiecta
exscriptoti. Itaque censuit, similitudine aliquâ captus, gemina-
tum X esse: fecitque viginti. Nunquam mihi fides apud vos,
si hodie huius rei sum mendax. Idem planè mendum in Sueto-
nij Tiberio, cap. LXI. de Principis illius immani sæuitiâ: *Vigin-
ti*, inquit, *vno die abiecti tractique, interque eos pueri & femina.*
Corrigo utiliter, *Mille vno die.* Quidni corrigam? Tacitus de
eâdem re: *Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas, illustres;
ignobiles, dispersi aut aggregati.* Quæ hîc (vt cum Plauto loquar)
paratragœdiat Tacitus, non est vt locum habeant in viginti
homîllis. Denique* historia ipsa refellit, quam censeo legatis
in Dione. Quod autem ad rem, de quâ Plinius: certè magis
mira cuius adseueratio, si inter tam multos reperti dumtaxat in-
conuuis oculis duo; non mira, si inter viginti.

C A P V T X I I.

*Detestatio huius verè sceleris. quæque leges ab antiquis late, ad coër-
cendam effusam præbitionem. Eæ duorum generum, quæ certos ho-
mines ab editione arcerent: quæque numerum & modum editioni
ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus &
Prudentius.*

Clamitas
orbi inue-
ctâ per hoc
ludos.

Diuinatio
probabilis
in numero
interfecto-
rum.

ORIGINEM videtis, progressumque: & quàm non te-
merè à funere orta res, quæ reuerà funus & pestis orbi
terræ. Credo, inò scio, nullum bellum tantam cladem vasti-
tiemque generi humano intulisse, quàm hos ad voluptatem
ludos. Numerum cum animis vestris recensete dierum quos
dixi hominumque: mentior, si non vnus aliquis mensis Euro-
pæ stetit vicenis capitum millibus aut tricenis. Heu mores!
Neronem culpamus aut Caligulam, qui centum aliquot ho-
mines vitâ interfecerunt, irâ siue metu: ecce vnus editor, ho-
mines supra mille ludens interfecit, & die non toto. Atque hæc
delicias vocabant, & cibum oculorum: fiebantque non per
vnus alteriusve lasciuiam, sed velut publicâ lege, & decreto.

Itaque

Itaque eò ventum est, ut aliis legibus effusio ista fuerit coërcenda : quas ordine dabo. Primò ad ambitum reprimendum, inuenio cautum, nequis daret candidatus. Legem eam tulit M. Tullius consul : & vis eius sententiæque expressa, interrogatione in Vatinium : *Cùm mea lex dilucidè vetet, biennio quo quis petat, petitur usque sit, gladiatores dare, nisi ex testamento præstituta die : que tanta in te sit amentia, ut in ipsa petitione gladiatores audeas dare ?* Et pro Sestio : *Abta mea ait sibi displicere, quis nescit ? qui legem eam contemnat, qua dilucidè vetat, gladiatores biennio quo quis petierit aut petiturus sit dare ?* Ex quibus postremis verbis facile visu & sublato mendum in priore loco contra Vatinium, *biennio quo quis petat. Potius enim, quo quis petijt.* Cautum etiam de numero gladiatorum aliquid, sub idem tempus. Suetonius de Ædilitate Cæsaris, cap. x. *Cùm multiplici familiâ undique comparatâ, inimicos exterruisset : cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam Romæ habere liceret.* et si id interdictum ad habitationem potius in vrbe pertinere videatur, quàm ad pugnatium numerum. Sicut in Catilinariâ coniuratione, item remoti gladiatores ab vrbe : &, *decreuere*, inquit Sallustius, *vti gladiatoria familiæ Capuam & in cetera municipia distribuerentur.* Sed Augustus certè etiam de numero parium cauit, edixitque anno vrbis DCCXXXII. *μήδ' ὀπλομαχίαν πλεονάκις ἢ δις ἐς ἐκάστου ἔσται, μήτε πλεονάκις εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν :* *nec Gladiatores sæpius quàm bis anno dari, nec plurium quàm LX. parium.* quod ipsum tamen pertinuisse modò censeo ad editiones Prætorum, qui publico, in parte, sumptu præbebant : vt ex prioribus Dionis verbis appâret. At Tiberius frimius contra ista, certum numerum in commune præscripsit, narrante Tranquillo, cap. xxxiiii. *Ludorum ac munerum, inquit, impensas corripuit, mercedibus scenicorum rescisis (ita verius quàm, rescissis) paribusque gladiatorum ad certum numerum redactis.* Ad hoc dictum, siue Sc. fuit, respexit Tacitus lib. xiiii. *Annal. Non referrem vulgatissimum Senatusconsultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum concedebatur, nisi Patus Thrasea contradixisset, præbuissetque materiam obtrectatoribus arguende sententiæ.* Sed post Tiberium Caligula, conculcato hoc interdicto, *ἐπέστρεψε τοῖς βελουσίους καὶ ὑπὲρ τὸ νόμον τῶ ἀειδύου καὶ τοῦ μουμαχίαντος χεῖροδς :* *permisit volentibus cunctis,*

Leges reprimendis editionibus. Vetiſſi dare Candidatis.

Cicero correctus.

Numerus definitus, supra quæ ne haberent in vrbe.

Ne darentur etiam.

Tiberij eadē de re editum.

Tacitus explicatus.

Caligula nullum fecit Tiberij interdictum.

etiam

etiam supra numerum definitum gladiatores præbere. Et Domitianus gratificatus contra eandem legem ingenio suo & sæculo videtur, ducente nos Plinij loco, in Panegyrico: *De ampliando numero gladiatorum aut instituendo collegio sãbrũm consulebamur: & quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, nunc mensēs nomini Caesarum dicabamus.* Nec de numero solũ Tiberius; aliquid etiam statuit de munerariis. cuiusque Sc. nequis gladiatorum munus ederet, cui minor quadringentorum millium res, ait Tacitus libro IIII. Foitasse & idem vetuit, nequis edidisse vellet libertus. Fuisse id scitum, colligo ex Suetonij Claudio cap. xxvi i i. qui Harpocræ liberto, *lecticã per urbem vehendi spectulãque publicè edendi ius tribuit.* Nisi enim id antè vetitum, indulgeat nunc frustrã. Quin & Nerone Principe statutum, nequis Præses aut Procurator qui prouinciam obtineret, gladiatores daret. Tacitus auctõr lib. XII. cuius verba memini referre antè. Reperio etiam Sumptum ad munera, coërcitum plus semel. Antoninus Pius *Sumptum muneribus gladiatoris instituit,* ait Capitolinus: id est, profusionem vetuit, ceterã pecuniã definitã. Post illum Marcus Philosophus *Gladiatoria spectacula omnifariam temperauit,* siue, vt idem Capitolinus postea ait, *Gladiatorij muneris sumptus modum fecit.* Alexander verò, monente Lampridio, *Habuit in animo vt munera per totum annum dispergeret, vt per xxx. dies munus populo daretur:* salubri consilio, sed sine effectu. Perripit enim omnia septa inueterata licentia: nec iam princeps aut lex, qui capere posset tam effusis cupiditatibus modum. Itaque tardè, imò serò, descensum eò, vt gladiatoria spectacula prorsum tollerentur. Eam sublationem Zonaras Neruæ Imperatori adsignat, qui, vt ait, *gladiatorum compositiones & certamina vetuit.* Parum cautè, verèque. quoniam reuerã sub Neruã & post Neruam mansere ij ludi: sed sumptus dumtaxat numerumque imminuit. & circumspicius Dio, Πολλὰς, inquit, *ιπποδεδουίας, ἀλλὰς τε πᾶς θείας κατέλυσε, συστάλλον ὡς ὄντι δ' ἀπανήματι:* *Cremulos Circenses, & alia quedam spectacula sustulit, imminuens & temperans, quã fieri posset, sumptus.* Verius pulcherrimæ rei laudem ad Constantinum Imp. referemus: cuius vtinam cetera fuissent ad hoc exemplum! Is primus Romanorum Principum, gladiatoria spectacula è toto orbe Romano submouit, anno

ab vr-

Foris & Domitianus.

Cautum qui dare possent, qui non possent.

Nō liberti.

Non Præsides.

De sumptis item ceterum.

Tandem sublatis gladiatores. Zonara lapsus.

Constantini lex.

ab vrbe conditâ ∞ L X V I I. pænè sexcentis, post instituta ea, annis. Auctor Sozomenus lib. I. Παρά δὲ Ρωμαίοις, inquit, τότε πρῶτον ἢ τῶν μουσικῶν ἐλύθη θύρα: *Apud Romanos tunc primum sublatum Gladiatorum spectaculum.* Et Eusebius lib. IIII. de vitâ Constantini: δὲ θεῶν εἰδ' ἀλοῖς, ἢ μουσικῶν μεταφορῶν μολύνει τὰς πόλεις: *vetuit idolis sacrificari, vetuit gladiatorum cadibus pollui vrbes.* Meminit & Callistus libro V I I. Quin etiam nunc inserta Iustinianæ * Codici Constantini ipsa lex: *Cruenta spectacula, in otio civili & domesticâ quiete, non placent, quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.* Et hoc quidem rectè notatum à peritis duobus nostri ævi Iuriconsultis: quibus suggero Ammiani Marcellini egregium locum lib. XIII I. de sæuitiâ Constantij: *Erat, inquit, diritatis eius hoc quoque indicium nec obscurum, nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, & in Circo sex vel septem aliquotiens vetitis certaminibus pugilum vicissim se concidentium perfusorumque sanguine specie, vt lucratus ingentia letabatur.* Nam ludicra cruenta, ita, vt Constantini lex *cruenta spectacula.* & quòd ait Pugiles, vsurpat sanè pro Gladiatoribus, ritu Græcanico, quibus αὐτίκ, & παρὸν etiam de istis. Ipse clarè indicat, cùm addit, *se se concidentium & sanguine perfusorum:* multo què clarìus, cùm ait, *vetitis certaminibus.* respiciens scilicet ad Constantini interdictum. Et repressit quidem igitur Christianus Princeps; eo què nec apud Saluianum, qui ludos exagitat ex professo, memoria gladiatorum; nec apud Cassiodorum quidem accurata: tamen & sub Constantio, & postea sub Theodosio ac Valentiniano conati irrumperè: imò irrumperè. Lex in Theodosiano Codice est, quâ *Munerarij prohibentur auctoratos militie, vel Palatinâ peditos dignitate, in ludum producere.* Si in istis tantum vetitum: iure argumentor, permissum in aliis. Adde & l. quanquam. Cod. Theod. De paganis. Etiam Augustinum lib. VI. Confess. cap. VIII. qui *Alypium suum, gladiatorij spectaculi inhiatu incredibiliter abreptum* scribit. Etiam sub Honorio, Prudentius locis aliquot describit, & damnat: votum imò precesque interponit ad Principem pro tollendo:

Quod genus vt sceleris iam nesciat aurea Roma

Te precor Ausonij dux augustissime regni:

*Et tam triste * sacrum iubeas, vt cetera, tolli.*

F

Et

* Lib. XI.
tit. XLIII.Ammiano
data lux.* Artemi-
dorus in
capita vtrius
mouens.Iterum in
usu gladiat-
ores.Lib. VI.
citra Sym.* Bend, Sa-
crum. quia
Dis inferis
placandis.

Et paucis interstitis:

*Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
Quodque patris superest, successor, laudis habeto.
Ille urbem vetuit taurorum sanguine tingi:
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litare.
Nullus in vrbe cadat, cuius sit pœna voluptas.
Iam solis contenta feris infamis arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.*

Et sustulit sanè Honorius, occasione Telemachi cuiusdam monachi, qui gladiatores Romæ pugnantes, pio quodam ardore diducere conatus, à populo lapidibus obrutus fuit. De quo factò Theodoretus lib.v. Histor. Eccles. cap. xxvi. & Cassiodorus in Triperitæ lib. x. cap. II. Ita obuiam itum ludo non ludo: & sublata ad eò res cum memoriâ gladiatorum, vt ægrè nunc ad intelligentiam retrahere possimus morem fugitiuum.

CAPVT XIII.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

DE origine, progressu, deque interdicto gladiatoræ rei, quod satis est, dixi: non absurdè adiunxero, quo habitu dederint, quoque modo. Duo genera collocaui inter Editores: Magistratus, & Priuatos. Qui enim munus mortis causâ dabant, plerique videlicet fuere priuati: tamen dabant non quasi priuati. Per dies enim omnes muneris, prætextæ illis ius, licitorum, accensî: omninoque imaginem quandam gerebant magistratus. De prætextâ, Festus: *Prætextâ pullâ nulli alijs licebat uti, quàm ei qui funus faciebat.* Cicero in Pisonem: *Sex. Clodium qui nunquam antea prætextatus fuerat, ludos facere & prætextatum voltare passus es.* Ex hoc ritu Suetonium nouè interpretor Claudij cap. II. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus nouo more præsedii.* Benè, nouo more: debuisset enim prætextatus. Sed Palliolum, in morbo vestis. Quinctilianus: *Palliolum, sicut fascias & focalia, sola excusare potest valetudo.* Seneca libro IIII. Natural. Quæstionum: *Videbis quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes & egros.*

*Habitus
vettis
Editorum.*

*Prætextati
fuere.*

*Suetonius
nouè
illustratus.*

*Pallioliati,
egri.*

& agros. De licitoribus & accenso, Cicero de Legibus: *Reliqua sunt in more, funus ut indicatur, siquid ludorum: dominusque funeris utatur accenso atque licitoribus.* Nec illud in occasione prætereo, propriam quandam vestem fuisse in munere funebri ipsorum spectatorum. Spectabant enim in penulâ pullâ. Dio LV. *Καὶ τὴν καὶ ἑπιτάριοι ἔπι τῆς Ἀρχιπύρα ὀπλομαχίας, φαίαν ἰδιώτα τῶν τε ἀλλων, πλὴν τῆς Ἀρχιπύρας αὐτῶν τῶν ἑίων αὐτῆ, λαβύσαν, καὶ ἐὸς ὄρος ἕα τὴ πλειόνων ὄρος ἴσως ἐγίνοντο*: Interea & funebre munus gladiatorium editum, cum singulis certantibus, tum pluribus contra pares, quod cum alij omnes spectarunt in pullâ veste, tum & filij Augusti, solo ipso excepto. Lampridius in Commodo: *Contra consuetudinem, penulatos iussit spectatores, non togatos ad munus conuenire, quod funeribus solebat; ipse in togâ pullâ præsidens.* Quibus è verbis utrumque discimus, in funebri munere penulatos, in alio, togatos spectatores fuisse. Nec procudo ultra sermonem limitis primi.

Lictores & accenso Editori.

Spectatores in quâ veste.

Penulati, ad funebre munus.

Ad voln-
ptarium,
Togati.

CAPVT XIII.

*Pars secunda, De loco, qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei inuentus: quàm multi Romæ: qui præfecti & administri. De vi-
etu & saginâ gladiatorum in his ludis. qui fuere etiam extra Ro-
mam. & aliquid de ludorum formâ.*

AD locum transeo, qui duplex, Ludus, & Arena. Illum appello, vbi habiti alti que gladiatores: hunc, vbi dati & producti. De priore, prius. *Ludus gladiatorius*, inquit Isidorus, *inde dictus quòd in eo iuuenes vsum armorum condiscant.* Nam primò credo gladiatores domi & in reliquâ familiâ fuisse; imò nec eruditos valdè ad pugnam fuisse. Polybius hoc mihi dicit, nec ratio abnuat, quæ vult prima omnia rudia magis & impolita esse. sed Polybius ita in fragmento apud Suidam: *Καὶ τὸ μὲν παλαιὸν ὅπου τῆς κρατίστης ἡρώσεως ὄντος Ρωμαίοις ἠ μονομαχία: ἐὸ δὲ τῆς κατ' ἡμῶς πολλοὶ ὁδοὶ ὄντος*: Olim & initio apud Romanos nudis viribus gladiatorum certamen constabat; nunc autem plures vie & modi reperti. Significat nec genera tam multa fuisse, quàm mox dicam: nec item ludos, in quibus accuratè docerentur. qui tamen, crescente numero & crebritate editionum, publicè sunt aperti, & in ijs Magistri. Erfti quidam splendidiotes, etiam post institu-

De ludis gladiatorum.

Antea in domibus.

tos ludos, habuere domi eos aut apud amicos. Ita C. Cæsar Tirones neq; in ludo neque per lanistas, sed in domibus per equites Rom. ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat, scribit Sueton. cap. XXVI. Quod tamen perrarum, & vulgò ars pugnandi docta exercitaque in ipsis ludis. Prudentius:

Ludi ad
artem de-
stinati.

Nam quid vesari sibi vult ars impia ludi?

* Malopar-
ta.

*Quid mortes iuuenum, quid sanguine * pasta voluptas?*

Lusoria,
dicitur.

Seneca libro II. de Irâ: Non alia quam in ludo gladiatorio vita est, cum isdem uiuentium, pugnantiumque. Lusorium appellasse Lampridius videtur in Eligabalo: *Stravit sibi, inquit, tricliniû in summo Lusorio, & dum pranderet, noxios (ita appellat gladiatores) & venationes sibi exhibuit, vel vt maelim, ibi exhibuit.* Et in Saluiano Massiliensi Episcopo idem verbum; lib. VI. *Longum est nunc dicere de omnibus Amphitheatris, Odeis, Lusoriis.* Græcè, καταγωγών μουμάχων appellat Herodianus, quasi dicas diuerforium domiciliumque. De Commodò: *Εἰς τοσούτων, inquit, παρεχώρησε μερίας, ὡς μηκέτι βεβαίως βασιλεῖον εἶσαν ὄκειν, ἀλλὰ τὸ μουμαχίονα ἐβούλετο μουμάχων καταγωγών.* id est, *Eò dementia venit, vt iam nec Aulam & Palatium inhabitare vellet, sed migrare constituerat in ludum Gladiatorium.*

Plures ludi
in vrbe Ro-
mâ.

Quam eandem montri illius infaniam etiam Lampridius & Xiphilinus adnotarunt. Suidas μουμαχοεφορείον dicit, contentus tamen, sine alio additamento, posuisse nudam vocem. In vrbe autem plures eiusmodi ludi, nominibus suis noti & discreti: quorum in P. Victore mentio, & passim in marmoribus præce vrbis. Repperi istos. LVDVM GALLICVM. LVDVM DACICVM. LVDVM MAGNVM. LVDVM MAMERTINVM. LVDVM MATVTINVM. & in Horatio in eâ ad Pisones, *Ludum Æmilium.* E quibus tamen non abnuerim, quin aliqui etiam bestiariorum fuerint: vt certè * Matutinus. Hisce ludis non Lanistæ solum præerant, vt dicam iam nunc, sed etiam digniori nomine Procuratores. nec ij de plebe, sed ex ciuium primis: fuitque velut inter dignitates & infulas id munus. Lapis præscus: CVRATOR. MVNERIS. PVBL. GLADIATOR. Tacitus Annali XI. *Decius quoque Calpurnianus & Sulpicius Rufus Procurator ludi, eadem panâ adfecti.* Inscriptio alia vetus:

Eorum ca-
salogus.

Distin-
ludi bestia-
riorum &
gladiatorii.
* Nam ma-
tutina spe-
ciacula, fe-
rarum.
Procurato-
res ludorû.

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
 CVRATORI. TRIUMPHI. FELICISSIMI
 GERMANICI. SECVNDI. IMP. CAES. FL.
 DOMITIANI. AVGVSTI. EXORNATO
 SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO,
 PONTIF. MINOR. PROC. *XX. HER
 PROC. PATRIMONI. PROC. LVDI. MAGNI
 PROC. LVDI. MATVTINI

*Vigesima
 Heredita-
 tum.

Nec lōgē diuersi ab istis Curatores munerum ac venationum:
 quorum mētio Suetonio in Caligulā, cap. xxvii. Et vis addam
 quod vos medici rideatis, Victor? Medici etiam sui singulis his
 ludis: nec id noui sæculi inuento, sed diū ante Imperatores.
 Lapidem legi hunc:

Curatores
 munerum.

Medici lu-
 dorum.
 lig. vase-
 res.

SILVANO. SANCTO
 C. AVSTRVNIVS. MEDI
 CVS. LVDI. GALLIC
 PORTIC. ET. EXEDR.
 ET. SIGN. AEN.
 VOTO. SVSCEP.

L. M.

DEDIC. KAL. MAI
 L. MARCIO. ET
 SEX. IVLIO. COS.

In quo sculpti Consules incidunt annum Vrbs DCLXIII.
 Adcō antiqua cura illa in valetudine gladiatorum. Legi & in
 alio lapide, EPTYCHVS AVG. L. MEDICVS. LVDI.
 MATVTINI. Censeo exemplum translatum è Græciā, apud
 quos medici athleticis. Arrianus lib. III. Dissertationum, Ath-
 letam compellans: Δεί σε, inquit, ἐν ταῖς ἀθλοποιήσεσσι, ἀπέχεσθαι πινυ-
 μάτων, μὴ ψυχρὸν ποίνειν, μηδὲν ὄν ἐτυχεῖν ἀπὸ τοῦ λατοῦ ἢ πνεύματος ἀνα-
 ρέου, καὶ ὄντι ἀντι: Oportet te iam in ordinem redigi, ad præscriptum vesci,
 abstinere bellarijs, frigidam non bibere, nec si quid fortuito incidit aut
 offertur. Medico enim uerò obtemperare, sed & præfesto aut doctori.

Qui in-
 stituti exem-
 plo Græco-
 rum.

Aut quæres, cui bono medici mox morituris? Dicam. Primò
 medicos haud tam artē acceperim, vt hodie; sed inluserim
 etiam chirurgos, vsurpatione prisca. Ij autem opus certè gla-
 diatoribus læsis; luxatisve. Deinde & ratio victus gladiatorij

Quo finit
 medici.

Medici et-
 iam pro
 chirurgia.
 Ratio gla-
 diatory vi-
 dum.

ea, vt salui esse sine medico non possent. Largè enim edebant, bibebant: & dabantur velut in saginam: eâ fini, vt Domini valentes eos producerent, &, vt Cicero ait, cum *gladiatoria totius corporis firmitate*. Cyprianus eleganti epistolâ ad Donatum, libro II. *Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, & aruina assidui nidoris moles membrorum robusta pinguescit, vt saginatus in pœnam carius pereat.* Quinctilianus: *Alebat deuotum corpus prauior omni fame sagina.* Inde gladiatoria sagina Tacito: *Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, tanquam gladiatoriam saginam, diuidebat.* Inde Saginæ nomine, ludum ipsum Propertius intellexit hoc versu,

Qui dabit immunde vanalia fata saginae.

id est, ad gladium se auctorabit, & ad ludum. Plinius videtur adtribuere hordeum ijs in cibum: *Antiquissimum, ait, in cibis hordeum. sicut Atheniensium ritu, Menandro auctore, apparet: & gladiatorum cognomine, qui Hordearij vocabantur.* Sed mihi anceps adhuc sententia eius loci: dicam & lectio. Cedò enim. ideon euincas hordeum antiquissimum in cibo Romano, quia gladiatores ab eo dicti? atqui tota gladiatoria non veteris Romæ, vt vidimus, inuenti. Sed nec credo eo vsos. malè alibilis is panis, flatus genitor malique coloris, vt tui, Victor, medici volunt. ideoque ignominie causâ, militibus datus qui deliquissent. Seneca etiam eum inter vilissima genera habet: *Voluptas est, inquit, posse capere voluptatem ex hordeaceo pane.* Quæ omnia contraria gladiatorie huic saginæ. Nec tamen Plinij verbis quid faciam habeo sine libris: & fortasse prisci tenuius eos alebant. Sed redeo ad ludos, quos comperior non Romæ solum fuisse, sed in colonijs item municipiisque. Capuæ in primis & Rauennæ. De Capuâ Cæsar lib. I. belli ciuilib: *Capuæ primum sese confirmant, gladiatoresque quos ibi Cæsar in ludo habebat, in forum producos Lentulus libertati confirmat, atque ijs equos attribuit.* Cicero lib. VII. ad Atticum: *Gladiatores Cæsaris qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum.* Spartianus in Iuliano: *Sed postea sponte sua gladiatores Capuæ iussit armari per Lollianum Titianum.* De Rauennâ, Strabo dilucidè: *ὄντος γ' ἐν ὑμετέρῃ ἕξει τὸ χωρίον, ὅτε ἐπέβη τὰς μονομά-*

Sagina
gladiatoria.

De Plinij
loco addu-
bitatum.

Horde-
ceus panis
non bonus.

Ludi isti
etiã in co-
lonijs.
Capuæ
presertim.
* Legere,
libertate.
id est fir-
mat concil-
iatq; sibi
data liber-
tate, illi
impositio-
ne.
Et Rauennæ.

τους ἑστεινῆς θυμῶν ἐν ἀπείδ' ἐξ' αὐοὶ ἠγαυότες. Adè, inquit, saluber lo-
 cūs, vā illic gladiatores ali atque exerceri Principes voluerint. Rauennæ
 autem ludum exstruxit, aut certè voluit, Cæsar, Suetonius
 cap. xxxi. Ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per disti-
 mulationem interfuit, & formam quā gladiatorium ludum erat ædifi-
 caturus considerauit. Formam, ait. de quā nihil dixerim, præter <sup>Cella in iis
ludis.</sup>
 multiplices in ijs ludis minutasque cellas fuisse, in quæ scor-
 sim haberentur singuli gladiatores. Quintilianus: Commorabor
 inter homicidas, inclusus turpiore custodia & sordido cellarum situ.
 Idem: An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum,
 personam denique sceleris? Exemplo scilicet seruorum, quibus <sup>Cella ser-
uiles.</sup>
 cellæ. Seneca pater: Ex cellā suæ domine migrabit in cubiculum: vel
 Domina ex cubiculo suo migrabit in cellam? Seneca filius, de seruo
 Pompeij Demetrio: Cui iam dudum diuitiæ esse debuerant, duo vi-
 carij & cella laxior. Suetonius Nerone cap. XLVIII. Receptus in
 proximam cellam, decubuit super lectum. Sed & meretricum cellæ <sup>Cella me-
retricia.</sup>
 (ex luuenali & Petronio) & capitum omnium viliorum. Con-
 cludam de ludo cum Quintilianii dicto: In ludo sui. quā penā ^{Pœna ludii.}
 nullam grauiorem scelera nouerunt, cuius ad comparationem erga stu-
 lum leue est.

CAPVT XV.

Ludorum præfecti, Lanistæ: qui Familia præesse dicti, eamque Ducere.
 Idem Doctores, magistri, commentabantur, Dictata dabant. Tiro-
 nes apud eos insituti: quorum exercitium, Batuere rudibus. Ru-
 dem videri gladum è ligno. etiamque Lanistis fuisse, ac tironibus.

HIS ludis præfuisse Lanistas monui: de quibus opportu- <sup>Lanista
vox.</sup>
 nè nunc adtexo. A laniandis corporibus vulgò eam vocem
 formant: nec persuadent. Isidorum potius audio, qui
 Thuscum verbum esse vult, & illis carnificem signare. & au-
 dio eò libentior, quia res gladiatoria petita à Thuscis. Lanista-
 rum multa vbique mentio. Lapis Romæ:

P. POETILIVS. P. L.

SYRVS

LANISTA. AD. AR. FORIN

Glossarius liber, Lanista, λανιστας, μονομαχοβοφοσ, ὀπισθεσις μονομα-
 χων. Lanistæ auium, etiam apud Columellam, qui aues condo-
 cefaciunt

Lanista
pro gladiato-
ribus.

cefaciunt ad pugnam. Pro ipsis gladiatoribus Prudentius vsurpat : parum propriè, imò imperitè:

— *sedet illa verendis*

Vitarum insignis saleris, fruiturque lanistis.

Nam de Vestali scribit, quæ spectabat gladiatores. Emebant autem lanistæ futuros gladiatores, aut expositicios pueros huic rei tollebant. *Quintilianus Declamat. CCCXXVIII. Quantum ad te pertinet, non habet respublica virum fortem. aut illum fera lace-
rauerunt, aut aliquis (quod multo sit indignius) sustulit leno aut lanista.*
Martialis:

Inspexit velut emptor aut lanista.

Familia
gladiato-
rum.

Tota autem manus quæ sub vno Lanistâ, Familia appellabatur : & eum dicebant Familiæ præesse. Cicero pro Sullâ: *At præfuit familie Cornelius. Iam si in parandâ familiâ suspicio est nulla; quod præfuit, nihil ad rem pertinet.* Nam hunc Cornelium scilicet fuisse pro lanistâ. In lapide præco M V N V S. FAMILIAE. GLADIATORIAE. Suetonius Augusti cap. XLII. *Cum venalicios & Lanistarum familias urbe expulisset.* Seneca de Beneficiis : *Lanista, qui familiam suam summâ curâ exercet atque ornat.*

Familiam
ducitur.

Hinc natum prouerbiû Ciceroni familiare, Ducere familiam: quod idem censeo ac familiæ præesse; sumptumque ab hac ipsâ lanistarum præfecturâ. Cicero in Antonium : *Lucius quidem frater, ut qui peregrè depugnauit, familiam ducit.* Idem alibi: *Sententia, quæ familiam ducit.* Et: *Accedit, quod familiam ducit, in iure scientia.* Nam qui caput in aliquâ re princepsque, benè Ducere eum dixeris & Ducem. Sic in Historiis passim Ducere ordines; in *Quintiliano*, Ducere classem. Nec vis verbi huius adhuc satis intellecta: non certè ab iis qui Adagia nobis concinnarunt. Hi iidem Lanistæ, honestiori & inuidendo verbo Doctores dicti. Valerius lib. II. *Ex ludo C. Valerij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis.* *Quintilianus Declamat. CCCII. In ludo fuit. Fuerunt & doctores, & medici, & ministri: neque tamen illo gladiatorum nomine tenentur.* Et Magistri. Cicero III. de Oratore: *Magister hic Samnitium summâ sene etate est.* Videlicet quia gladiatores nouitios & tirones docebant. Quin iidem Commentari dicuntur, & dare Dictata: verbis omnibus à meliore ludo sumptis. Cicero de Magistro Samnitium: *cottidie commentatur.* Cx:

Doctores
pro Lanis-
tis.

Et magi-
stri.

Commen-
tantur.

far apud Suetonium, à plerisque Senatorum & equitum precibus enisus est, *ut ipsi disciplinam tironum suscipere, & exercentibus Dictata darent.* Tertullianus ad Martyres: *Nec tantus ego sum, ut vos alloquar. sed tamen & gladiatores perfectissimos non tantum magistri & prepositi sui, sed etiam idiotæ & superuacui quique adhortantur de longinquo: ut sæpè de ipso populo Dictata suggesta profuerint.* Nec ineptè, Dictata: quia reuerà præcepta sua armorum, *Etiam in scri. tit.* commisere etiam scripto. Iuuenalis de futuro gladiatore,

Scripturus leges & regia verba lanista.

Hirtius gladiatoria in hanc rationem docendi, benè cum militari composuit lib. I de bello Africo: *Cæsar, inquit, contra eiusmodi hostium genera, non ut imperator exercitum veteranum, sed ut lanista tirones gladiatores condocere facere. quo pede se reciperent ab hoste, & quemadmodum obuersi aduersarijs, & in quantulo spatio resisterent, &c.* Ait, tirones gladiatores. quia in ludo genera duo, Tirones siue nouitij, & Veterani. Veterani nobiliores, & usu longo edocti. ad Tirones cura & institutio præcipuè pertinebat. Symmachus lib. II. Epistolæ. *Nam gladiatorum idoneos communis cura prospiciet, que pars in apparatu Quæstorio prior est, ut auctoramento lectos longus usus instituat.* Quintilianus: *Et inter dedita noxæ mancipia contemptissimus tiro gladiator, ut nouissimè perderent calamitatis meæ innocentiam, discebam cotidie scelus.* Ratio modusque instituendi, ut rudibus batuerent cum Lanistâ. Suetonius Caligulâ: *Mirmyllonem è ludo (malim, in ludo) rudibus secum batuentem, & sponte prostratum confodit ferreâ sicâ.* Siue etiam ad palum exercentur, militum instar. Vegetius lib. I. cap. XI. *Palorum enim (malo, palatiorum) usus non solum militibus sed etiam gladiatoribus plurimum prodest. Sed prius illud de Rudibus, propriè, Batuere dicebant: & gymnasium ipsum, Batualia.* Glossæ præcæ, *Batualia, γυμνασίον τῶν μάχων.* Adamantius

Martyr: *Batualia, que vulgò Battalia dicuntur, exercitationes gladiatorum vel militum significant.* Nec malè addit litterator ille de militibus. nam & ij interdum rudibus pugnabant, ludendi exercendive causâ. Litius lib. xxvi. Scipionis curam in milite formando describens: *Tertio die rudibus inter se in modum iustæ pugnae concurrerunt.* Ita vetus liber, qui apud Lipsium: non, rudibus, ut præferunt vulgati. Firmat Polybius, qui cæpse in re *Ευ-διδύς?*

λίαν μὲν χαλκῆας dixit: *gladios ligneos*. Id autem, ni fallor, Rudis: *gladius*, inquam, ἐ* ligno. Suadeor Dionis etiam loco, in Commodo, qui post meridiem exercitia eius cum gladiatoribus denarrans: Ἦ* ones δ'ε, inquit, καὶ ἐχρητο τῆ ὀπίσσει τῆ τῆ Σεκύτερῳ καλεμίνε, τὴν μὲν ἀσπίδα ἐν τῆ δὲ ἐξίτ, τὸ δ'ε ἐξίτ τὸ ἐύλωνος ἐν τῆ ἀεισερῆ ἔχων. id est, *Exercebatur, & in vsu habebat armaturam Secutoris etiam: clypeum dextrâ, gladium ligneum sinistrâ preferens*. Ait enim clarè ἐξίτ τὸ ἐύλωνος: ad batuendum scilicet, non pugnandum. Itaque Baculos eos appellat Capitolinus in Gallienis: *Pugiles baculis, non veritate pugilantes*. Ita enim ego emendem, cùm vulgò sit, *faculis*. ex quo alij, *faculis*, me iudice, haud aptè. Tamen vulgò aliter iudicant, scio: & satis habent dixisse Rudem, baculum fuisse. At ego etiam aliud eos doceo in rude. Duplicem

* Et quidē pro modo cuiusque armaturæ. Threici incuruus: Secutori retia: Retiaro dentatus. Fortasse etiam de ferro, sed tamen hebes. Vide lib. I. cap. XII.

Videri eam duplicem. Lanistarū ferulaceā: qualia sepea padagogorum.

Thrones vapulabant ferulā.

Martialis lux.

Varroni lux.

Arma titanium grauiā.

eam fuisse: Lanistarum, & Tironum siue exercentium. Lanistæ sua rudis, quâ secerni cognosciq̃ potuit. eam dico è ferulâ fuisse, & ferulam etiam nominari à priscis. Dio in Commodo: Ἀρτηγωνίζετο δ'ε ἄνωτ' ἡ γύμνασις πρὸς καὶ μονομάχῳ, νάρθηκα ἔχων. id est: *Pugnabat cum eo Lanista quispiam, vel etiam gladiator, ferulam habens*. Et nōne discriminat apertè? Commodo velut discipulo gladium ligneum tribuit: magistro ferulam. Seneca ab hoc more ludit in Satyrâ Menippæâ: *Eum proximo munere, inter novos auctoratos, ferulis vapulare placet*. Nam noui auctoratos, nouitij gladiatores: quos rude ferulaq̃ suâ aberrantes lanista cædebat, velut legitimus magister. Nam & hæc res à litterario ludo. Martialis illud tortuosum & breue, credo, iam capitis, *Vide an te delectet contra retiarium ferula*. id est, rudis, contra tridentem. De hac ferulaceâ rude Charisius: *Rudis, scipio quem Lanista liberandis gladiatoribus gerit*. Glossæ: *Rudis, ῥάλλος ἢ ῥῶβ' ἐπιστατῶν ῥῶβ' μονομάχων*. Varro transfuit decorè: *Ad te enim rudem agricultura esse nunc, olim ad Stolonem fuisse dicunt*. id est, magisterium & velut præfecturam agriculturæ. At rudis ad gymnasia, diuersa ab hac, & gladij formâ, vt dixi; fortasse etiam ponderosior, grauiorq̃. Suggestit apud Senecam Latio Portius: *Non est utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat. itaque durior solet esse vero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt, quàm pugnant: diutiùs illos magister armatos, quàm aduersarius sustinet*. Idemq̃ in militibus notat Vegetius factitatum: lib. I. cap. XII.

Duplicis

Duplicis ponderis illa cratis & claua ideò dabantur, vt cum vera & leuiora tiro arma sumpſisset, velut grauiore pondere liberatus, securior alacriorque pugnaret. Hæc exercitatio & velut meditatio nouis gladiatoribus ad cædem. quam Cyprianus, vt cum Lucretio loquar, iure increpat incilatque: Homo, inquit, in hominis voluptatem perimitur: & vt quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est. Scelus non tantùm geritur, sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, vt perimere quis possit: & gloria est, quòd peremit.

Detestatio eius discipulæ.

CAPVT XVI.

Mensæ secunda. interruptus paullum sermo de loco: dictumque per occasionem de Saturnalijs muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia; & in mensis, & item in ludis spectaculisque.

DICEBAT etiam Pighius: cum ego ad puerum, Tolle docius has mensas, & bellaria nobis infer. quæ bellaria? inquit Victor, non opus.

— * τρεζήματα δὲ

Ὁ σὺ προσέειπες τοῖς φιλικόσις λόγῳ &.

* Bellariū est, Sermo bonus prudentisque cupidis discece.

Pighianus hic quidem sermo ante omnia tragemata & mella nobis. Ecce autem dum loquimur, pueri adesse nuntiantur onusti, pomis, pyris, oliuis, palmulis, caricis, aliaque copiâ partim domesticis, partim exoticis fructus. Missi erant ab Hieronymo Berchemio, familiari nostro. Hem! inquam ego. semper ita munis noster Berchemius? Tutores illi dabimus, ne prodigat. At vos pueri grates illi dicite gratias, & rogate cras vt apud nos sit. Versusque ad conuiuas, Amici, inquit, numquam vidi munera magis opportuna: non eò solùm quia allata in punctifitio, vt sic dicam, mensæ postremæ, sed quia hoc Saturni die. Morem enim Romanum scitis, per Saturnalia, munuscula mittandi vtrò citrò. Spartianus in Hadriano: *Saturnalia & Sigillaricia frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his liberter accepit.* Tertullianus de Idololatriâ: *Nobis, quibus Sabbatha extranea sunt, & Neomenia, & feria aliquando à deo dilecta; Saturnalia, & Ianuaria, & Brumæ, & Matronales frequentantur: munera commeant, strenæ consonant, lusus, conuiuia constrepunt.* Martialis:

Saturnalibus muneribus missa.

*Saturnalia diuitem Sabellum**Fecerunt, meriò tumet Sabellus.*

Meminit & Suetonius Augusto, cap. LXXV. & plures alij. quid enim in moro in re trita? Tu Pighi, dum interjungis, bibe. Licet, inquit; nam sitiebam in hoc sermone æstu. pfer affunde largiùs. Dum ille bibit, ad me Lernutius, De muneribus mos mihi satis liquidus: non æquè de Apophoretis, quæ ipsa donata Saturnalibus lego. Suetonius Vespas. cap. XIX. *Sicut Saturnalibus dabat Viris Apophoreta, ita & Kalendis Martij feminis.* Sodes, illustra. Ne id quidem Lernuti, inquam ego, in altâ nocte.

Apophoreta item Saturnalibus.

Quid, eas?

Nam Græco eo nomine dicta propriè, quæ in conuiujs dabantur auferenda. Ipse Marcialis, qui libellum eo indice scripsit, interpres,

Premia conuiue det sua quisque suo.

Et Ambrosius: *Qui ad conuiuium magnum inuitantur, Apophoreta secum reportare consueuerunt.* Suetonius in Caligulâ: *Agitatori Eutycho, commissatione quadam, in Apophoretis vicis HS. contulit.* Nec ignota ista, scio, vobis: illud nouè fortasse moneo, Lampridium corrigendum in hacce voce, vitâ Eligabali: *Eunuchos pro aphroditis dedit. dedit quadrigas, equos stratos, mulos, basternas & rhedas.* rescribendumque, *pro apophoretis dedit.* Atque hæc, Lernuti, in mensâ Apophoreta. Postea translata ea vox ad munera etiam editionum. Ne enim lineam spectaculi huius transfiliamus, scitote fuisse ritum vti Editores munuscula aliqua amicis fautoribusque mitterent, ludis confectis. ea quoque Apophoreta dicta. Symmachus lib. II. *Filius noster Symmachus, peracto munere candidato, affert tibi dona Quæstoria, & ceteras necessitudines nostras pari honore participat. Quæso igitur vt eius nomine Dypticha & Apophoreta suscipere dignemini, qui apparatus eius plura & præclara tribuistis.* Et sæpiùs Apophoretica apud eundem. vt lib. IX. *Non aspernabere, vt astimo, dyptichi & apophoretici oblationem. neque enim graue est verecundiæ tue sollennia & votiuâ suscipere.* Libro quinto: *Ad te dyptichum candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum missimus, approbare cupientes editioni te nostræ non animo defuisse.* Nec omitto denique, Apophoretum vel Apophoretam potiùs inter genera vasorum censerè Isidoro, cuius verba De vasis escarum: *Apophoreta, à Græcis, à serendo poma vel*

tale

* Dubito an, commisione, vt per ludos ei hoc munus, tamè & vulgata rectè. Lampridius correxit.

Apophoreta in ludis, vel Apophoretica.

Apophoreta laux.

& Tiberius munus gladiatorium duplex dedit, alterum in foro, alterum in Septis, auctore Tranquillo, cap. v i i. At Plinius de ipso Cæsare sensit, nouissimum id fuisse forense munus, illo editore. Tamen cceptum vilescere & forum. opinor ideò, quia loca fessui & spectationi parum apta. Itaque magno ambitu locum in foro Consules magistratusque clientibus tribulibúsvē suis adsignabant, & in beneficij loco. Cicero oratione pro Murenâ satis multis verbis: ad Atticum lib. ii. epist. i. *Quærit ex me, num consueffem Siculis, locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, nouus patronus instituam sed soror, quæ tantum habeat consularis loci, vnum mihi solum pedem dat.* Et facit eò decretum Senatus in honorem Ser. Sulpicij: *Senatui placere Ser. Sulpicio statuam pedestrem aneam in rostris statui: circumque eam statuam locum ludis, gladiatoribusque, liberos posterosque eius quoquò versus pedes quinque habere*, apud Ciceronem Phil. ix. Igitur structa * Amphitheatra, destinata propriè huic ludicro & Venationi. Et plerumq; ex hinc in iis dati gladiatores: tamen non omisso prorsus foro. Etiam in Septis Agrippæ. Suetonius Calig. cap. xviii. *Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit.* & idē scriptor notat aliàs. Sed & Circus interdum huic rei, vt reperietis in Dione. sæpè vici & xiiii. regiones vrbis: quod sub Imp. factitatum obseruo. Sed non mihi mens onerare vos copiâ vulgarium exemplorum. Explicui de loco.

Forum non aptè exstructum ad spectaculū. Difficiles in eo loci: Et in beneficio dati.

* Ad i librū nostrum De Amphitheatro. Amphitheatra. Septis. Circus. Vici Et regiones vrbis.

CAPVT XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. vnde id dictum, Et cui rei vsuique. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

HIC Victor, Nimum properas. Quod olim de Haterio Augustus, de te Pighi dixerim, Sufflaminandus es. Nam Spoliario quid fiet, nisi locus ei est in loco? Caput percussit Pighius, & Hem! inquit, videte vestrum Cyneam. Absque hoc monitore, res tam illustris elapsa mihi erat. Sed retraham. Spoliarium non ipse ludus, sed ludi, vt appâret, pars. Ex lapide prisco, quem Tybure vidimus: CVRATORI MVNERIS PVBLICI GLADIATORII. III. QVOT. I. S. TEMPORE. HONORVM. CVRARVM QVE. SVARVM. PLENISSI-

Spoliarium quid.

MO. MVNIFICENTIAE. STUDIO. VOLVPTATIB. ET. VTLITATIBVS. POPVLI. PLVRIMA. CONTVLERIT. LVDVM. ETIAM. GLADIATORIVM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO. SVA. PECVNIA. EXSTRVCTVM. PVBLICE. OBTVLERIT.

Etiã Tertullianus ab ipsis Amphitheatris separat: *Ceterum à seculo coronantur & lupanaria, & latrina, & pisrina, & carcer, & ludus, & ipsa Amphitheatra, & ipsa Spoliaria, ipsaque Libitina.*

Ductum nomen à re balneariã. Nam *exteriores cellule in balneis, Spoliaria, dictæ, vt notant Glossæ Latinæ veteres: vel, vt Græcæ, Αποδύσεις, Spoliarium.* *A balneis ducta vox.*

Vbi ergo in balneis exuebantur, seque veste exspoliabant, Spoliaria dicta. & à causâ simili, in Ludis. *Cuius spoliaria.*

Nam ibi, credo, gladiatorum vestes, ornamenta. Plinius in Pa- negyrico de Æratio differens: *Nunc templum, nunc verè deus, non spoliarium civium cruentarumq; prædarii scænum receptaculum.* Imò amplius, locus ille receptor vulneratorum cęforumq;ue. Cassius

Seuerus in Controuersia, *Debilitans expositos. Produc age dum familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam: ostende nobis captiuos tuos. Volo me hercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium.*

Seneca de Prouidentiã: *Videant largum in foro sanguinem, & supra Seruilianum lacum (id enim proscriptionis Sullane spoliarium est) Senatorum capita.* Itaque crebræ illæ acclamationes Senatus, mor- tuo Commodo, sunt ab hoc ritu, apud Lampridium, *Gladiator- em in spoliario.* & *Gladiatoris cadaver vnco trahatur: gladiatoris cadaver in spoliario ponatur.*

Quin & ij, qui sine spe curationis læ- si, illic interficiebantur. Seneca epist. xciiii. *Numquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in Spoliario, quàm in Arenâ malit?* Obscenam partem ludi in eodem Senecâ lego libro vii.

Quæst. Nat. extremo: nec scio an ad Spoliarium; an ad ludi lo- cum scædum, vbi Spongia, referam: an potius emendem, *ar-*

tem ludi, & capiam de iis qui sponte sese auctorant.

De Seneca loco.

De quâ Martialis. Quod sciat, infelix damna- tæ spongia virgæ. & Seneca epist. lxxxj.

CAPVT XIX.

Finis conuiuij sermonisque. per occasionem de Diludijs. item de ratione inuitandi ad hilaritatem inusitata hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nonius.

DIXI. & sit iam sermonum pausa quæso. Nam & serum est, vt video: & in me quidem omnis vis loquendi iam vacuit. Itaque domuitionem paremus. Inclementi vultu ego, Tu Pighi cesses? nec per limites illos eas, quos ipse tibi posuisti? Non ego homo trioboli sum, si id feram. Cras licebit, inquit. nunc te Lipsi, per hanc dexteram oro, mitte. Non, si per hanc forem læuam quoque, inquam. Et iamne mitto ad Prætozem, vt te nectam? Neca etiam, inquit, si voles. Nam mihi decretum in hoc Spoliatio mori potius, quàm ampliùs in hanc Arenam. Lernutius cum Victore interueniens: Hercules multa nox est, Lipsi, inquit: & tempus abeundi. Ego commotior, Etiam me latrant meæ canes? Sed surgebat iam & Duza: Itaque ego, Hæc quidem conspiratio est, inquam. at sedete saltem dum patera ista circumfertur. Nam Pighio nostro non aliâ lege diludia do. Sedit iterùm & respexit me Duza, Diludia tu quid appellas? Appositè ad hanc rem, inquam. Nam, *tempora que gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnatur, Diludia dicuntur*, vt scribit ad illud Horatij,

*Diludia,
quid*

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco.

vetus scholiastes. Hic Victor, Verè fortasse Commentator, inquit. tamen mihi olim sententia mea non displicet, Diludia esse cùm medij ludi alio genere spectaculi interrumpuntur, & quasi diffinduntur. Ita enim mos, vt in mediâ sæpè comediam aut tragœdiâ, Venationem aut paria aliquot gladiatorum poscerent, tædij leuandi. Horatius testis:

Si discordet eques, media inter carmina poscunt.

Aut vrsum aut pugiles.

Et Dio: qui Circenses diffusos ait Venatione & Athletis interpositis, lib. ix. Ἀπὸ τοῦ μέρους, inquit, μεταξὺ τῶν δόξων ἔστι ἵππων ἐστράτησαν, καὶ ἀθλητῶν ἠγωνιστῶν, καὶ παιδῶν Ἀσιαρῶν Πυρρίων ἀρχιστῶν: id est, *Vrsi Circensibus interpositi & cæsi, & athleta certarunt, & pueri Asiatici*

Pyrrhi-

Pyrrhicam saltarunt. Approbo, ait Duza. Et similis calamitas Terentianæ Hecyræ interuenit, interposito funambulo. Eius enim sententiæ querela illa Prologi,

*Ista populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat.*

Etiam gladiatoribus: vt statim,

Primo actû, placeo: cùm interea rumor venit

Datum iri gladiatores. populus conuolat.

Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

Cùm dixisset, paterâ acceptâ ego Victorem intuitus, Hanc ita spumantem, inquam, Latio & Latix. Eduxi, & Victori tradens, Viuamus, inquam; moriendum est. Ille abominatus tam tristem vocem, Quæso, inquit, vitemus hanc *δυσφημίαν* in mensâ: & despue, ne omen habeat tua vox. Ego risi, & Homo religiosissime, inquam, ita nescis morem antiquum? Numquam illi hilariùs se inuitabant, quin lacefferent lætitiâ hoc sermone. Atque ad eò ipsa verba, vt protuli, apud Vibium Gallum in Controuersia Senecæ VII. lib. IX. *Coniua certè tui dicunt, Viuamus, moriendum est.* Ita lego, non *Bibamus*, cum vulgo. Riturum non vulgatû obseruo in hac ipsâ admonitione apud Ammianum, lib. XVI. Nam pueri ministri cùm lumina mensæ inferrent, soliti similia dicere. Ita enim suppleam legamque defecta hæc verba: *Malignitate simili quidem Agens in rebus in Hispaniâ, ad cænam itidem inuitatus, cùm inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex cusu, Vincamus* perun lem ne* interpretatum, atrociter deleuit nobilem domum. Lego, *Viuamus, pereundum est.* addiditque Ammianus calumniatorem aliquem sic interpretatum esse, solemne verbum, tanquam machinaretur Dominus ille aliquid magnum, & cum exitij sui metu coniunctum. aut, tanquam id detorsisset in sæuitiam Imperatoris, sub quo omnibus pereundum esset. Hoc eophonema etiam in veteri inscriptione sepulchrali,

A M I C I .

D V M . V I V I M V S .

V I V A M V S .

Et sententiâ non semel obuia in poëtis. Quid autem dices, si ipsum cranium mortui inferre in mensam soliti, huic rei?

H

Epi-

*Cranium
in mensâ.*

*Inuitandâ
mira, sed
priscara-
tio.*

*Seneca le-
uitor cor-
reus.*

** At quâ
dicunt ra-
suisse
Ammia-
num, hæc
omnia infi-
dè emittit.*

Epigramma Græcum disertè:

Ἡ πτωχῶν χαρὶς αὖτις πανοπλίη, ἀρβύλα γινῶ
 Αὖτις, καὶ δεσπερῶν δὲ πατάλων σέφανος,
 Καὶ τὸ Φθιμένοιο προσέειπεν ἕροι ὄσειν,
 Ἐγκαθάρτω ψυχῆς φρέων ἀκρότατον.
 Πῶς, λέγει τὸ γλύμμα, ἢ ἔδει, ἢ πείκεισο
 Ἄνδρα, τοῖσσι γρόμιθ' ἕξαπίπης.

Sed & in Trimalcionis conuiuio apud Petronium : *Potantibus & accuratissimè lauitias nobis mirantibus, laruam argenteam adtulit nobis seruus, sic aptam, Vt articuli eius vertebræque locatæ in omnem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel iterumque abiecisset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio adiecit,* *Heu heu nos miseros : quàm totus homuncio nil est.*

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo viuamus, dum licet esse bene.

Quod ab Ægyptio quidem ritu videtur, qui σκελετὸν ipsum mortui inferre conuiuio soliti, cum monitione, Ita breui omnes futuros. Plutarchus auctor in Conuiuio. Hic Lernutius: Morem asperum, inquit, & non longè à Scythis, quibus etiam potus in cranio mortuorum. Quin & hodie, vt audio, apud quosdam noui orbis Indos. Tamen inuitatio illa in specie barbara: re, optima. Quid enim homulli sumus? aut quamdiu hæc vita! Ite mortales, & magnis cogitationibus animum implete: cras morituri. Et in calore illo simul effudit hos Anapæstos:

*Vana spes
 vita.*

Miserum, miserum, mortale genus,

Cui vix orto fatum aboriri est:

Heu quàm fallaci iactaris

Turbine vite!

Ille superbi limina regis

Ambit, & alter populi fasces.

Alter nullo sine parandi

Aurum congerit, & congesto

Pauper in auro est.

Ab nescitis viuere, nec mori.

Moneo, moneo, ponite curas:

Cursu præcipiti ruit ætas.

Ludite,

*Ludite, viuite, dum breuia sinunt
Pensa sororum.*

Cum sine versuum omnes surgebant. Duzam ego laciniâ tenui, Atque audin? inquam, iam opus viuere. Imò Bitere, ait, vt Comici nostri loquebantur. Tempus nos admonet; certe somnus. Non etiâ mittis? Polypus mihi videre: ita quidquid tetigeris, tenes. Mittam in hanc legem, inquam, vt cras iterum apud mesitis. Imò apud me, ait Lernutius. Sit enim hæc per dies hos festos quædam, vt antiqui dicebant, Mutitatio. Mirantibus nouitatem verbi, Ita dico, inquit, Mutitatio. Agellius: *Mutitatio priscorum.* Legitur in Atteij Capitonis Coniectaneis Senatus decretum vetus, in quo iubentur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus mutitarent, id est mutua inter se conuiuia agitent, iurare apud Cos. &c. Vbilego *Agellius correctus.* fide codicum, mutua inter se dominia agitent. Dominus antiquis, Præbitor: & Dominia, præbitiones hilariores. Lucillius: *Et Nonius.* Primum dominia atque sodalitia omnia tolluntur. Cicero Frumentariâ in Verrem: Huius argento dominia vestra, huius signis forum comitiumque ornari. Mutulus hic Tullij locus apud Nonium in Dominus: Cicero Frumentaria: Adria argento dominos vestra: facilis ex Cicerone correctu. Ad hæc alternantia conuiuia Virgilius respexit,

Mutuaque inter se lati conuiuia curant.

Etiâ Pindarus Ode I. de Tântalo, qui, *αμοιβαια θεοις δεῖπνα παρέχει*: id est, alternantia conuiuia diis præbet. Occupauit respondere Duza, Ergo apud te Lernuti in prandio cras erimus. Nam hic Lipsius petit tanquam Cæsaris candidatus. Etiâ irrides? inquam. Atenim Berchemium vocauit. Igitur & is apud nos erit, ait Lernutius. Tu abi, & cum nos benè curasti, valetudinem tuam cura. Et cum dicto facta discessio, vel vt ego appellabam, fuga.

I. L I P S I
 S A T V R N A L I V M
 S E R M O N V M
 L I B E R I I.

C A P V T I.

Quid ante diei secundi conuiuium. cum Victore dissertatio super Taciti loco, de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum laetitia antiquis.

S E C V N D V S dies erat, quo Lernutio constitueramus: venitque ad me ante conuiuij horam Victor. Iamne vales? inquit. Ab animo Victor, inquam: à corpore (vt Augustus loquebatur) betizo. Quid ergo mirum, inquit, à morbo tam propinquo? Sed animum quòd purgas; crede mihi, ab illo fonte hic languor. Studia animum, animus corpus fatigauit. Nec vultu aspernè. Est enim & animorum lassitudo quædam, non minor quàm corporum, sed occultior: quæ fugienda nobis, & scintilla illa diuini ignis non obruenda est. Sed cui rei in mensâ libri? quos peius odisse te volo, quàm fullo vlulam. Ne erres Victor, inquam: libris nihil nunc facio pericli. Tacitum alucinans modò in manus sumpseram, atque aliud agens. Ecce autem versabar & vexabar in loco isto, De Germanorum moribus. *Aurum & argentum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere. quis enim scrutatus est? possessione & usu haud perinde adficiuntur.* Negat ecce clarè inuentam in Germaniâ argenti venam, quæ sita in ve. At contra An-nali XI. *Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Matiaco recluserat specus querendis venis argenti. Quæ inuentio argenti, quinquaginta, ante hunc libellum Taciti scriptum,*

Taciti non certe historici locus.

De argento apud Germanos reperto.

scriptum, annis. Non concilio profus. Libri veteres, *in agro Tacitus Machiaco. Igitur lego, Maciaco, vel, Mazyaco.* Non enim apud fortè emē-
datus. Germaniæ Mattiacos hæc Curtij fossio, vt arbitrantur: sed apud Macas vel Mazyas Africae populos. cui ipsi prouinciæ hic Curtius præfectus. Plinius certè in Germaniâ venam argenti nullam, ambiguè æris commemorat: & multis sæculis post, inuentionem hanc adsignant medij temporis scriptores. Ditarus libro I I. Chronicorum: *Temporibus Othonis aureum illuxit sæculum, apud nos inuentâ primùm venâ argenti.* Windichindus monachus (vixit ante annos DC.) lib.III. *Ergo qualiter Otho Romanos duobus præliis vicerit, terra Saxonia venas argenti aperuerit, imperiumque cum filio quàm magnificè dilatauerit, nostræ tenuitatis non est dicere.* Hæc taliaque, Victor, historica & oblectantia muginabar. Ne ista quidem fas, inquit. sed eamus. Sol iam duodecimam lineam tangit. In viâ eramus; ecce obuius nobis Duza. Bona scæua est, inquam. capio ex nomine tuo omen hodiernæ voluptatis. Sed quod herè oblitus, Hautenus noster quî valet? ille flos poëtarum? Nam certè hoc elogium illi debemus, Vnum esse inter Belgas, qui nostrâ linguâ viam viderit ad carmen. Ille quidem rectè, inquit: & te amat. Sed carminum eius famam scis quàm premant iudicia vulgi. Nempe vulgi, inquam: sed dic illi à me, fodes: peruincet hanc nouitatis inuidiam: & vt arbores quædam, sic fama eius æternior erit, quò tardiùs crescet. Pulchrum est cum Manilio gloriari, — *nec in turbam, nec turbæ carmina scribo.* In his sermonibus peruentum ad Lernutij ædes. Tristior nobis visus. Itaque Duza ad illum,

Quis istic voltus, quæ caligans tristitas?

Parùmne in tempore, aut parum grati aduenimus? Ille singulos amplexus, Vos quidem opportuni & gratissimi, inquit. Pighius dedit me in hunc tumorem, qui puerum iam nunc misit, & renuntiani iussit: Negotium sibi natum esse. Id tu tristis? inquam ego. Ne veniat. an de illius vespere victuri sumus? & succidaneum ecce tibi hunc Berchemium do, qui in portâ. Simul intrauit Berchemius, & ad eum Lernutius, Tu certè fidem amas, & te fides. Nasitemam huc puer. lauate. Non ego, ait Victor: iam antè laui. Hem: ait Lernutius, adeò remotus à more

*In uno con-
uiuio Ro-
mani sa-
pius lau-
bant.*

prisco? qui non ante mensam modò, sed in conuiuio meliore per singula fercula & missus lauabant. Ita apud Athenæum libro III. cap. I. in Carani Macedonis conuiuio iam medio leges: *ἡ δὲ δὴ τὸ ἐχθρὸν ὁρῶσα, ἐξέστη δαίμων:* & cum satis cibi sumpsissemus, manus lauimus. Iterumque post aliud ferculum: *ἡ δὲ δὴ τὸν τὰς χεῖρας ἐκείνου ἰδὼσα:* id est, & manus loti coronas sumpsimus. Apud Lampridium in Eligabalo: Exhibuit aliquando & tale conuiuium, ut haberet viginti duo fercula ingentium epularum, & per singula fercula lauarent. Idem in eodem Principe: Parasitis in secundâ mensâ sæpè ceream cœnam, sæpè ligneam, sæpè eburneam exhibuit: cum tantum biberent per singula fercula, & manus quasi comedissent lauarent. Hoc quidem molestum more Romano, inquit Victor. Quomodo enim in lecto? & surgebantne? Minimè, inquit, sed auertebant à mensâ. Sidonius benè ad significat, lib. I. cum apud Cæsarem epularetur: *Retrosusque conuersus, tanquam manus aquam postularem, tantumque remoratus quantum sibi diij circumum celerantia ministeria percurreunt, cubitum thoro reddidi.* Fateor Lernuti, inquit, hoc me hodie doces.

*Cuiusmodi
est lotio.*

CAPVT II.

In ipso conuiuio, de Carptorum munere & vario nomine. Item de Structoribus. Translatus ceptus sermo à Pighio ad Duзам.

IAM adfederamus; & illatæ sunt epulæ sanè lautæ, & quæ (vt Plauti iocus) cinerem non quærent. Inter alia Capus, qui magnitudine suâ omnium oculos in se conuertit. Tamen ad nos Lernutius: Mi hospites, inquit, pauca præstinaui. Nam per hos dies, vt scitis, promiscuæ cœnæ non solùm cande, sed vacuefaciunt annonam macelli. Itaque hic Capus prandij nostri fundus & fundamentum est. Tu Duza, diuide hunc spadonem, quod sine fraude legis Scantiniæ sit. Carptor hîc ego? inquit Duza. tibi hoc ius erat in domo tuâ. Mirantibus, vt videbatur, nobis insolentiam vocis: Duza, Carptores, inquit, antiquis dicti, qui cibum sciendentes carpentesque præministrarent. Iuuenalis:

*Carptores
quis*

— carptores, archimagiri.

Vbi tamen, *fartores*, & *captores* substituunt non boni arbitri ^{Stabilita} veterum conuiuiorum. Proprium enim huic muneri Carpen- ^{Iuuenalis} di verbum. Apud Petronium Trimalcio, quasi per delicias, ^{licito.} identidem imperat, Carpe: & explicat conuiuia veteranus, *Vides illum qui obsonium carpit? Carpus vocatur. itaque quotiescumque dicit, Carpe, eodem verbo & vocat & imperat.* Quod proinde est, quasi tu Lernuti hunc puerum pocillatorem voces Fundum. Scissores ijdem dicti. Petronius: *Processit statim scissor; & ad* ^{scissores.} *symphoniam ita gesticulatus lacerauit obsonium, ut putares Darium hydraule cantante pugnare.* Qui locus satis indicat, car eisdem Cheironomontas Iuuenalis dixerit — *& cheironomonta vo-* ^{Cheironomontas.} *lanti Cultello* — Itemque Sidonius lib. III. *Inter Apicios epu-* ^{Diribito-} *lones, & Byzantinos chironomontas.* Nescio an eos ipsos, Diribi- ^{res.} tores dixerit Apuleius lib. II. *Diribitores plusculi splendide amici, fercula copiosa scitulè subministrata.* an potius, qui fercula puero- rum manibus allata commodè disponerent, & collocarent (ut ille iocatur) velut sub signis. Vtraque certè notio in verbo veteri Diribendi. Hos tamen postremos, verbo magis trito Structores ^{Structores.} nominabant. Iuuenalis:

*Structorem interea, nequa indignatio desit,
Saltantem spectas.*

Petronius: *Proprium conuenientemque materiae structor imposuerat cibum.* Athenæus lib. III. Ἰβλας ὁ βασιλεὺς τῶν αὐτῶν οὐκ ἐστὶν ἑταίροισι, ἀλλ' ὑπὸ Ρωμαίων καλεῖσθαι ἐπέκεινται. id est: *Juba rex eundem censet Græcorum ἑταίροισι* (quasi dicas mēsa Curatorem) *cum eo quem Romani Structorem dicunt.* In hoc verbo Senecam velim emendari libro De vitâ beatâ, cap. XVII. *Quare ars est apud te, ministrare? nec temerè & ut libet collocatur argentum, sed peritè seruatur, & est aliquis sciendendi obsonij magister? rescribi que, peritè struitur.* Tertullianus libello De cultu: *Structores capillatura,* paullò aliter dixit. Desierat Duza, excepit Lernutius, De verbo optimè, ô magister: rem vide. Et simul adinquit lancem. Duza capum etiam atque etiam adspiciens, Heu gallum decumanum! inquit: & mirum ni istum submiserint Brugæ tuæ. Ita est, inquit: sed tu Carpe carpe. Quàm pinguis autem! ait inter carpendum Duza. viden', Lipsi, quis fructus cælibis vitæ? Fateor, inquam: ^{Seneca e-} *& cæli-* ^{mendatur.}

& cælibem quasi cælitem agnosco, nec in alio etymo Grammaticis credo magis. Sed vt epulæ tam lautæ condimentum aliquod habeant; placétne Lernuti in Arenam redeamus, spectatum Gladiatores? Placet maximè, inquit. Hæret enim adhuc animo meo hesternus Pighij sermo: cum delectabili recordatione veterum morum. Atque vt ij qui symphoniam audierunt, fetunt secum in auribus modulationem illam & dulcedinem cantus: sic ego in animo narrationem Pighianam. Sed quis absente illo nunc Editor? Quis, nisi tu dominus? inquam. Ita enim ius, mos, vt qui mensam, præbeat & ludos. Ain' tu? inquit. At per meam editionem, ætatem estote sine ludis. Et pugnem ipse potiùs, quàm vt edam. Cur non autem noster Duza? — *ὡσπερ με ποτὶδὲν ἀμείνων*. Conuersi taciti omnes ad Duzam sumus, quasi rogantes. At ille, Amici, inquit, vnde mihi ea vis? ab ingenio tantùm, an à memoriâ possim? Denique cœpit herè Pighius, & vniuersum hoc argumentum disposuit & intra sese formauit. Eam partitionem ordinemque quâ diuinatione adsequar? Illud modò fiet, vt ego ipse qui ludos paro, vobis sim ludus. Imò omnes nos in partem iuuabimus, ait Berchemius: spondeo. Et ego respondeo, inquam: aude modò. Æstuo, ait Duza,

— *velut minuta magno*

Deprensa nauis in mari, vesasente vento.

Hinc preces vestræ sunt: illinc molimentum rei & difficultas. Tamen quoniam iubetis (nam mihi amicorum preces, iussa) aggrediar, & quod in hac re appositè dicitur, * Gladiator in arenâ consilium capiam.

* Prouerbiū
apud Senecam
epist.
xxii.

C A P V T I I I.

Propositio dicendorum. primoque de conditione gladiatorum, quosdam seruos esse aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresque passim arenâ se polluisse. quod aliis Principibus permissum, aliis vetitum.

COMPOSUIT se Duza ad dicendum: nos ad audiendum. Et meditatione aliquâ interpositâ, sic in fit: Quattuor, vt meminisse potui, limitibus terminatus à Pighio hic sermo:
Origine,

Origine, Loco, Hominibus, Modo. Priores duo benè & legitime ab eo destituti sunt: tertium nunc collocabo, & de Hominibus duo dicam. Quæ conditio gladiatorum fuerit: & Quæ eorum genera, quodque discrimen. Ad conditionem quod attingit: è seruis plerumque comperior fuisse, aut captiuis. Serui aut vendebantur in ludum, aut damnabantur. De venditione Tertullianus: *Olim captiuos, vel malo ingenio seruos emercati.* Et Suetonius Vitellio: *Asiaticum ob nimiam contumaciam & ferocitatem grauatus, circumforaneo lanista vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit.* Adeoque id increbuit, & ob leuem sæpè causam: vt Hadrianus Imp. *Lenoni & lanista seruum vel ancillam vendi vetuerit, causâ non præstitâ,* ait Spartianus. De damnatione, passim historiarum & legum libri, vbi damnati ad * gladium, leguntur, vel ad gladij ludum. Sic enim etiam loquebantur. Capitolinus in Macrino: *Seruos qui à dominis fugissent repletos, ad gladij ludû deputabat.* Eos conquiri moris etiâ in prouincijs fuit, ex Tacito, qui lib. III. Annal. in Galliâ nominat, *E seruitijs gladiatura destinatos.* De Captiuis etiam, nō ignotum. Aut enim vediti illi ipsi lanistis, aut ab Imp. postquam in triumpho ducti, dati in ludum. In vitâ Probi: *Edita gladiatorum paria trecenta, Blemijs plerisque, pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanijs & Sarmatis.* Vopiscus de triumpho Aureliani: *Per ordinem ducta gladiatorum paria octingenta, præter captiuos gentium barbararum.* Sæpè & sine triumpho. In vitâ Claudij: *Claudius omnes qui rebelles animos extulerat, capit, atque in vincula Romam etiam mittit ludo publico deputatos.* Ad captiuos pertinere Tertulliani querelam puto: *Certè quidem & innocentes gladiatores in ludum veniunt, vt voluptatis publicæ hostiæ fiant.* Serui ergo captiuique primò ad hoc munus. Sed paulatim etiâ liberi & ingenui; nulla quidem aliunde vi, sed pretio inducti vel malâ libidine pugnandi. Vtrūque genus coniunxit Liuius lib. XXVII. *Gladiatorium spectaculum fuit, non ex eo genere hominum ex quo lanistis comparare mos est, seruorum dilectus ac liberorum qui venalem sanguinem habent: gratuita omnis pugnantium opera fuit.* At deliberis, Labienus apud Senecam patrem lib. X. *Controuers. Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur: non curatis quòd iuuenum miserorum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maxime*

Qua dicitur
da Duze.

E seruis.

E ddnatis.
* Discrimen
tamen ali-
quod Vlysi-
anus facit
inter Dam-
natos ad lu-
dum & ad
gladium.
Cuius ver-
ba in vrâ
cap. xxx.
E captiuis.

Etiâ de li-
beris.
Qui pretio
se vendi-
bant.

* Malè
vulgò li-
bercorum.

mè idoneum castris, in ludum conijciunt. Tertullianus ad Martyres: Quot otiosos adfectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas adfectatione descendunt, & de morsibus & cicatricibus formosiores sibi videntur. Lactantius lib. v. cap. IX. Et quod est sceleratius, ut sint religionis antistites, qui nec vitæ quidem suæ parcant, sed extinguendas publicè animas vendant. Manilius lib. III.

Nunc caput in mortem vendunt, & funus arena:

Atque hostem sibi quisque parat, cum bella quiescunt.

Sapè & nobiles, re comitâ.

Et verò paullatim, non desidentibus sed corrudentibus moribus, cò ventum, ut primæ nobilitatis viri operas arenæ locarent: quidam desperatione & bonis exuti, alij principibus gratificantes. Seneca epistolâ centesimâ: *Aspice illos iuvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria cõiecit.* Idem epist. LXXXVIII. eleganter: *O quàm vellem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trof-sulis in viâ diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulveris agentem. Hic sine dubio cultior comitatior quæ quàm M. Cato videretur: hic, qui inter illos apparatus delicatus cum maximè dubitat, vtrum se ad gladium locet an ad cultrum.* Ludit suauiter in homines inopes sui æris, diuites alieni: qui re cum spe consumptâ, ad extremum deliberant Gladiatores fiant an Venatores. Id enim valet, Ad cultrum. Putavi aliquando, ad pulpitum, blandiente coniecturâ, sed vanâ. Nam culter propriè venatorum. Suetonius Augusto: *Lixa quidam cultro venatorio cinctus.* Martialis ad lemma *Culter venatorius:*

Seneca explicatus.

Culter venatorum.

Si desecta gemes grandi venabula rostro,

Hic breuis in grandem cominus ibit aprum.

Sed ad dictum morem Iuuenalis de nobilibus sui æui:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant Celsi pratoris vendere ludis.

Equites & Senatores ad gladii.

Quin vulgò iam sub Principibus equites polluti arenâ & Senatores. Origo prima rei à C. Cæsare, opinor: cuius munere in foro, depugnaui *Furius Leptinus stirpe pratoriâ, & A. Calenus Senator quondam aëtor quæ caussarum,* ait Suetonius in Iulio capite xxxix. Dio hoc amplius, petmiffisse eum equitibus Romanis ut pugnent, lib. XLII. Eoque temeritas hæc, siue insania fuit,

Permiffit Iuuenos Cæsar.

fuit, euasit, vt lege cauere Augustus debuerit μήτε βελδοτή μορομα-
 χείη, μήτε δ' ελον βαβδαχείη, nec Senatorem gladiatorem fieri, nec seruum li-
 ctorem. Equitibus tamen palàm id permisit, non sine admira-
 tione meâ & Dionis lib. lvi. τοῖς ἰπποῦσι (δ' κ) θαυμάσειν αἱ πρὶ μο-
 ρομαχίῳ ἐπέσταται. Neque enim, vt Calpurnius ait, conditione gladi-
 a-toria quidquam est humilius in vulgo. Sed denuò id vetitum Sena-
 tusconsulto. Suetonius Augusti cap. XLIII. Ad scenicas & gla-
 diatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando est vsus: verùm
 priusquam Sc. interdiceretur. Et fraudem quæ huic legi fiebat re-
 prælit Tiberius, apud eundem Sueton. cap. xxxv. Ex iuuentute
 vtriusque ordinis (Senatorium cape & Equestrem) profligatissi-
 mus quisque, quò minus in operâ scenæ arenæq; edenda Senatusconsul-
 to tenerentur, famosi iudicij notam spontè subibant. Eos omnes, ne quod
 refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio affecit. Sed non ad Ti-
 berij seueritatem Principes secuti: qui solutè adedò permise-
 runt, vt Caligula vnâ commissione vigintifex equites dederit:
 Nero exhibuerit ad ferrum quadringentos Senatores, sexcentosque
 equites Romanos, & quosdam fortune atque existimationis integra
 ex iisdem ordinibus, cōsektoresque ferarum & varia arena ministeria.
 Interpellauit hîc Berchemius, Aisquadringentos Senatores?
 sexcentos equites? Extra fidem ea adseueratio est, mi Duza.
 At fidus huic rei scriptor Tranquillus, inquit Duza. cap. XII. Præter fidē
 in Tran-
 quillo nu-
 merus.
 Fateor, ait Berchemius: nescio an fidus exscriptor. Nume-
 ri nimium faciles corruptu. & vereor vt Suetonius scripse-
 rit, quadragenos Senatores. Vniuersus ordo patrum lege Augusti
 intra sexcentos: & tam matula ego, vt credam pugnasse ex ijs
 infamem hanc pugnam quadringentos? Sed & equites in par-
 te libero eius culpæ, scriboque, sexagenos. numero satis etiam
 liberali; quoniam Dio subeodem Nerone pugnasse dumtaxat
 scribit, vnis ludis, triginta. ἰππεῖς, inquit, ἐν τῷ τέλει τετρακοντὰ ἑμο-
 νομαχίῳ. Ego ad Berchemium, Fauco correctioni tuæ, in-
 quam, nec magis è Suetonio maculam illam eluis, quàm è no-
 mine Romano. Sed & reliqua Tranquilli sic potius legerim:
 Fortuna & que existimationis integra. Ex iisdem ordinibus consekto-
 res quoque ferarum. fulta expletaque sententia, quæ pendens ali-
 ter & hiulca esset. Duza iterum: Iam viri estis, inquit, laudo.
 Antea silentium vestrum perpes, & non ex sponso: nunc cum

Vetus Au-
 gustus in
 Senatore,
 permisi in
 Equite.
 Postea in-
 terdictum
 sub eodem.

Permisse
 iterum aliq
 Principes.

Præter fidē
 in Tran-
 quillo nu-
 merus.

Is muta-
 tus.

Iterū cor-
 rectio illā.

iuuatis, pascor opere. Igitur pergo. Vitellius quamquam ipse infamis, infamiam hanc genere quodam sustulit, *cavit que seuerè ne equites Romani ludo aut arenâ polluerentur. Priores id Principes pecuniâ & sæpius vi perpulerant: ac pleraq; municipia & colonie ambulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illucere*, ait Tacitus lib. II. Historiarum.

CAPVT IIII.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. donec id vetitum à Seuero.

MIRABAMVR omnes proteruiam illam Romanæ iuuentutis, quæ tam prodiga sanguinis sui pariter & honoris. Sed Duza insurgens, & gestu ipso nouum aliquid dicturus, Viros habetis, inquit; vultis etiam Amazonas? Ænigmata loqueris, ait Victor: vnde eæ Romæ? Dico feminas Romanas, inquit Duza. Victor caput mouens, Lamix turres dicis, inquit, & pectines Solis. Duza, Ego seriò loquor, inquit: & iam producam. Hic ego, Apage Duza, inquam. ain' tu feminas pugnasse Romæ? Pugnasse, ait. Fortasle pygiacam pugnam, inquam ridens. Imò illam gladiatoriam veram, inquit. Vel Tacitum tuum audi, lib. xv. *Feminarum Senatorumque illustrium plures per arenam sædati sunt. cum quo in eadem narratione consentit Dio, in rebus Neronis. Suetonius Domitiano: Venationes gladiatoresque & nobilibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modò pugnas, sed & feminarum.* Deque hisdem Domitiani ludis Statius in Siluis:

*Femina
atiam ad
gladium.*

* Malè
vulgò, lu-
xus,

Hos inter fremitus nouo s'que lusus,
Stat sexus rudis insciusque ferri:
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque phasim
Thermodontiacas calere turmas.*

Neu Principes modò censete hanc infamiam insanijse: ecce apud Athenæum priuatus quidam testamento cauet, *ἡρώνας ἐν ἀγορῇ δάει μπόουσι χροῖαι.* id est, *pulcherrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere.* Hoc adeò verum est vt, Seuero Principe, vetan-
dum

*Vetitum
ad Senatus
decreto.*

CAPVT V.

Liberos homines qui in Arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercesque eorum Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. item soleme gladiatorum iuramentum.

SED vt vestigia mea relegam, ex ijs quæ dixi videtis, duplex genus fuisse inter gladiatores, Coactos & Voluntarios. Coacti, serui, damnati, captiui: Voluntarij, liberi, qui que pretio se addicebant. Hi postremi, propriè Auctorati dicti. Duo genera vniuersè gladiatorum. *Vetus Horatij interpres: Auctorati vocantur, qui se vendunt ludo. Auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum. Glossæ præcæ: Auctoratus, ἀυδαίρετος εἰς δ᾽ ἄλλον ἑαυτὸν βάλων, καὶ μισθομαχῆ. Ὁ.* Auctorati. *Inde Auctorandi verbum, notione pari. Quintilianus: Quidam vt patrem sepeliret, auctorauit se. Asinius Pollio ad Ciceronem: Fadum quendam, quia eum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari volebat, vinum combussit. Plinius lib. XIII. Vineæ in tantum sublimes, vt vindemiator auctoratus rogum & tumultum excipiat. Ab eodem & Auctoramentum pretium ipsiū gladiatoris, & merces. Patetulus: In eā iugulati ciuis publicè constitueretur auctoramentum. Seneca: Quocumque se verterit, pretium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. nullum sine auctoramento malum est. Cicero: Merces ipsa in mercenarijs, auctoramentum est seruitutis. Seneca: Hominem vendalis animæ crebris incitabat auctoramentis. Gladiatorium Liuius appellauit lib. XLIII. Deinde in custodiam C. Cassio tribuno mil. traditus, vix gladiatorio accepto ab rege, rex vt in eam fortunam recideret. nisi inibi legendum, vix gladiatorio auctoramento, ab rege rex vt in eam f. r. Nam vulgata non mihi certa. Sed hæc Auctoratio non simplex. Quia enim liberi, iuramento solemniter interposito fiebat, quod vinculum seruitutis. iurabatque nouitius gladiator, se omnia passurum aufurumque, quæ legitimum gladiatorem ius mos esset. Iuramentū in auctoratione. Formula adeo ipsa iuramenti Eius forma. in Petronij Arbitri fragmentis: *In verba Eumolpi, inquit, sacramentum iurauimus, vti, vinciri, verberari, ferroque necari: & quid quid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animosque religiosissimè addicimus. Horat.**

*Quid refert, vti, virgis ferroque necari
Auctoratus eas? an turpi clausus in arcâ?*

Seneca

Seneca epistola xxxvii. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi auctoramenti verba sunt, *Vri, vinciri, ferroq; necari*. Ab illis qui manus arenae locant, & edunt ac bibunt quae per sanguinẽ reddant, cauetur vt ista vel inuiti patientur: à te vt volens libensque. Allusit Tibullus:

*Vre meum potius flammã caput, & pete ferro
Corpus, & intorto verberere terga seca.*

Sed in Senecæ loco *Vinciri* verbum suspectum habeo: & fortasse, *Virgari*. In tria enim iurabant, *Vstionem, Verbera, Necem*: quæ gladiatores patiebantur ex more. *Necem*, cum cecidissent, & ferrum iuberentur recipere: *flamimam & verbera*, si quando timidius pugnarent, aut fugerent à ferro. Acron in Horatium: *Gladiatores ita se vendunt, & cautiones faciunt, vri flammis, virgis secari, ferroque necari*. Seneca epist. vii. exprimens sæuientis populi voces: *Occide, vre, verbera*. Quare tam timide incurrit in ferrũ? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? *Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ibtus nudis & obujs pectoribus excipiunt*. Vbi rideatis licet notam oræ appositam, *Plagis, id est reibus*. Imò verberibus, ô stupor; & tu ijs dignus. Quinçtiliani verba huic rei in Gladiatore: *Fremebant vbique omnia apparatus mortis*. Hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus *laminas: huic virgæ, inde flagella adferebantur*. Item Tertulliani: imò qui propter homicida penam ad spectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat inuitum. Hac fini Lorarij fuerunt, vt obseruo, siue *Mastigophori* in Arenã & in Scenã. *Xiphilinus* in Nerone: *Καίτοι πῶς ἂν τις ἀκούσαι μὴ ὄπισθ' εἶν' ὑπομείναν, ἀποκείτορα Ἀυτοκρατορὸς τῆς ἀγωνοδότης τῆς τε μαστιγοφόρος φοβέμενον, καὶ χεῖματα ἀντίς κρούει ἀναλίσκοντα μὴ ἔλθῃσι βίαις μαστιγῶν*. Quis verò audire nedum videre posset, Imp. Augustumque præfectos ludorum & Lorarios timentem? iisque clam pecuniam subministrantem, ne reprehensus vapularet? *Arcadius Iurisc.* l. xviii. De muneribus. *Mastigophori quoq; qui agonothetas in certaminibus comitantur, & scribæ magistratus, personali munere seruiunt*. Mentio eorum & Thucydidi libro quarto, & Polluci lib. iii. Apud Eusebium lib. v. Eccles. historię in epist. Vienneñsium & Lugdunensium, de martyribus qui ad bestias dati: *Τὸ πρῶτον πάλιν τὰς δεξιὰς ἐπὶ μαστιγῶν τὰς ἐκείσε εἰς διαμύχαια* id est, *Sustinuerunt iteràm reciprocaiones flagellorum, ibi vsitatas*.

Ad tria
pertinuit.

Mastigo-
phori.

CAPVT VI.

Factâ sine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum insertæ. De orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potius, in potu. De nuntiis litteris que per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

MISSVS secundus inferebatur; & Duza, dum mensæ commutantur, cibi collocantur, paullisper interquieuit. Lernutiumq; adspectans, Dic fodes, domine, inquit: apud Orientis populos natus es tu? Quid iam? inquit Lernutius. Quia enim caninum hoc prædium est, ait Duza. mihi certè, qui vinum non attigi. Nescio quis autem scriptor apud Suidam notat, ita receptum fuisse populis ad Ortum, nemo vt vinum infunderet nec biberet quisquam inter cibum. Verba eius: *Ἄνοχος ἐδείξ, ἐδὲ νομί- (ε?) ὡς τῆς ἑ' αὐτῆς ἐσθλῆς ἐστὶν ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τοῦ τῆς: id est, Nemo vinū infundebat, nec moris est apud Orientales barbaros bibere cæcantes.* Colorem non tenuit Lernutius; & ministrū respiciens, Scelus pueri, inquit; cassus oculis manibusque es tu? Monitum hoc à me oportuit? Tamen Duza, ne nescias, nouæ imò veteris Italię placitus mihi mos, Sitis? potce. Ita hîc viuitur. Sed de columbis istis gustas? Pone Victor, ad Duzam. Duza toto vultu renuit. Non ego, inquit, non ego. Quid ita? inquit Lernutius. fortasse te columbis non amicū? Amicissimus sum, ait Duza. Quian' igitur Syrus es? inquit. Minimè, ait. tamen & nobis Batauis hæ columbæ sacræ. Iure. vitam & hunc spiritum debemus illis. Eæ nobis obseſſis atcanorum apud socios interpretes; eæ litterarum fidæ administræ; eæ rebus iam deploratis, & tantum non funere nostro conclamato, solæ indices auxiliij salutaris. Audita nobis hæc miracula, ait Victor. & tuum unce robur: sed miracula apud vulgus. Nam nos exemplum esse scimus ab D. Bruto, obſidione Mutinensi. Nam, vt tu diſertè scripsisti,

*Quid vigil obſidio, quid arces,
Aut valla profunt, per spatia inuij
Eunte cæli nuntio?*

Imò Victor, inquit Berchemius, in re ludicrâ inq; his ipsis Spectaculis, de quibus cum maximè agimus, vsus olim similis co-

K

lumba-

*Columbæ
ad litteras
ferendas, in
spectaculis,*

lumbarum. Nam patres familias qui in Theatrum aut Circum ibant, vnde non pro arbitrio reditus, columbas secum sinu ferebant; easque emitebant cum tabellis, nuntias domum quid vellent. Varro de Re rusticâ: *Columbas redire solere ad locum licet animaduertere, quod multi in teatro è sinu missas faciunt, atq; ad locum redeunt: qua nisi reuertentur, non emitterentur.* Atq; à teatro, credo, illud Brutinæ militiæ exemplum. Plinius factitatum idem in hirundinibus obseruat lib. x. *Cæcina, inquit, Volaterranus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas hirundines in urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore.* Dum fabulamur, Pighius ecce intrat. Gratulatione & salute à nobis excipitur; non à Lernutio, qui adductâ fronte, Homo infide, inquit, quid de te merui, vt diem tam festum absentiam tuam redderes nobis infestum? Hoc herè pollicitus: Per fidem Lernuti, inquit Pighius, ignosce. Nescio quod purgamentum hodie egrediens calcaui; ita notabiliter toto die infelix, & non mei iuris. Et simul nescio quid in aurem Lernutio in susurravit: iterumque altiore voce, In Catonem posthac malo, inquit: quàm denuò ad hos Catones. Duza ad illum, Non tu gratus Lernutio? mihi certè. Non ille columbarum liberatricium nuper iocundior aspectus; quàm nunc tuus. Ecce enim suppositicium tibi me fecerant boni isti Editores: at nunc scilicet per te soluo. Soluam ego te? ait Lernutius. Agite mastigophori, flagella & ignem. Quid ijs facturus? inquam ego. Vt hunc, ait, nouum auctoratum compellam ad cœptam pugnam. Hem! inquit Duza. ab igne mihi cautio est, Thetidis marinæ filio. Pareo, magister, potius.

CAPVT VII.

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum & discrimine. De Sectoribus primò, causâ nominis: ratione pugnandi, & armis.

PIGHIO locus sedendi apud me fuit. At Duza iterum sic orsus est. Quod primùm ergo in Hominibus proposui, id dixi: Genera sequuntur & discrimen. Nec enim gladiatorum vnum nomen aut vna classis: sed ab armis, à locis, à tempore, alijsque causis diuersi. Ea omnia operæ mihi est, vt accuratè persequar: quia nec vulgo nota, & litteratorum nostrorum in his sæpè error.

In

Varroni a-
liqua lux.

* Pighius
scilicet eius
que vice-
rat: puta
Venetæ, Pra-
sina, &c.

Varia gene-
ra gladi-
atorum.

In primâ classe, qui armis & ratione pugne diuersi, colloco istos,

SECVTORES
 RETIARIOS
 THRECES
 MYRMILLONES
 HOPLOMACHOS
 SAMNITES
 ESSEDARIOS
 ANDABATAS
 DIMACHAEROS
 LAQVEARIOS

Ordinar à Secutore. is ab insequendo Retiarium dictus, ait Isidorus. Et verum est. nam secutor propriè adfecta, comes, ἀκόμης *Secutores qui?*
 Itaque extra rem gladiatoriam lego Secutorem Tribuni, Secutorem Cæsaris, muneris operæq; nomen. Neapoli in marmore. *Secus: in militia, ut videtur ex lapidibus.*

TAVRO. SECVTO
 RI. CAESARIS

Romæ ad columnam Antonini:

M. ANTONI. M. F. FAB. PHOEBI
 MIL. COH. XIV. VRB. D. PERENNI
 STIPENDIOR. IIII. SECVTOR. TRIBVNI

Et alibi:

M. SIL. ROMVLIANVS
 MIL. COH. VII. PR. 7. VICTORIS
 SECVTOR. TRIB.

Et fortean sic dicti milites, qui ex instituto prisco Tribunos comitabantur, velut loco apparitorum: de quo Lampridius in Alexandro. Sic & Paulinus Nolanus in epistolâ ad militem: *Militiâ seculari socius & secutor contubernij tui fuit.* Ab hac eâdem notione Mars cognomento Secutor apud Milesiatum scriptorem lib. VII. *Grandem hircum, arnosum, & horricomem Marti secutori comitiquè immolant.* quod cognomen ei aptum, cum secundus obsequensq;e. Ideò rectè Comitern adiecit Apuleius, velut interpretamentum. Nec abiit ab hac proprietate idem scriptor lib. IIII. *Non diu, inquit, cruciatus vitam euasit: quem prioris exemplo sepulture traditum, bonum secutorem Lamacho dedimus.* id est, qui Lamachum sequeretur comitareturq; ad Orci domum. *Marti id cognomen.*
Apuleius interpretatus.

Secutuleia.

In Petronio etiam lego Secutuleiam mulierem: *Et pro pudor, inquit, tanquam mulier secutuleia unius noctis tactu omnia vendidit.* si recta lectio est, ab hoc eodem etymo, quæ virum appetat & festetur ipsa. Quamquæ & respectus ibi fortè aliquis ad rem gladiatoriam: quia fugitivi illi, quos inducit Arbitrator, olim in Arenâ. At Secutorum, inter certa gladiatorum nomina, mentio multa. Cicero ad Atticum lib. VII. *Gladiatores Cesaris qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum.*

Petronius interpretatus.

Numerus in Cicero vitiosus.

Secutorum in ludo ∞. ∞ fuerunt. id est, duo millia. Ita inibi malo, quàm 100. cum Manutio & alijs, numerum exorbitantem. Quis enim crediderit quinque millia gladiatorum Capuæ fuisse, & quidem Secutorianæ, id est unius armaturæ? Iuuenalis:

— cum Graccho iussus pugnare secutor.

Lapis Veronæ: A E D O N I. SECVTORI PVGN. VIII. Dio in Commodò, Εἰρηνο τῆ ὀπλίσει τῆ Σεκυτορος καλόμενος: *us est armaturæ eorum qui Secutores dicuntur.* Lampridius in eius vitâ: *Apellatus est inter cetera triumphalia nomina etiam sexcentis vicies, Paulus primus secutorium.* Vbi optem scribere, *Palus primus.* Certè enim nomen est vilis alicuius gladiatoris, non cognomen Æmiliæ gentis. Ille autem sic dictus fuerit, quia immobilis inuictusque aduersum oppugnantes, velut palus, ad quem milites exercebantur. Suadet hanc scripturam etiam Dio: Εἰς ἐργασίᾳ τοῦ τοῦ δὴ λωδίσου αὐτῆ ἐπιπέμους ἐξήτο, ἀρωτόπαλι Σικυτορον, si diductim tamen legas corrigasque, ἀρωτός πάλι.

Comiectura in Lampridio.

Et altera in Dione.

Nam nomen proprium fuisse non dubium, ex ritu quo solent victores appellari nomine alicuius celebris gladiatoris. Lampridius: *Nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia.* Arma Secutoris describit Isidorus, nescio an ex fide: *Secutor est ab insequendo retiarium dictus. Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, ut antequam ille feriret rete, iste superaret. Hec armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper insequitur, ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt.* De massâ quidem plumbeâ nihil mihi lectum.

Secutorum arma.

& gladium illi tribuit Prudentius:

Gladius.

Altius impresso dum palpat ense secutor.

Clypeus.

Clypeum adiungit Dio, de Commodò: ἢ μὲν ἀσπίδα ἐν τῆ δέξιᾳ ἔχων. quem inferite eius dextræ, non quia id alij Secutores, sed

quia

quia Commodus gloriabatur iactabatque esse scæua. Idem & Galeam: quæ communis gladiatoribus plerisque. Artemidorus lib. II. aliquid iuuat in ratione Secutorianâ pugnandi: *Siquis*, inquit, *cum Secutore compositus sibi videbitur, & μωρον μὲν λήϊε) γυναικα κὲ πλοσίαν, μεγάλη δὲ φροσύσαν ἐπιτήϊσία, καὶ δὲ τὸ καταφροσύσαν ἔσθ' αὐθ' ἐς, καὶ πολλὰν κακὰν αἰτίαν ἐσθ' ἰδύσει, ἀεὶ γὰρ δ' ἰώου:* id est, *pulchram quidem feminam sibi iunget & diuitem, sed magnam spirantem ob opes, ideoque & viri contemptricem, & multorum malorum auctorem. semper enim insequitur.* Secutores cum Myrmillonibus eodem esse scribit in Epistolas ad Atticum vir disertus. & vellem ratione aliquâ id docuisset, aut exemplo.

CAPVT VIII.

De Retiario. vnde petitum id genus. descriptio pugne & armorum. & cum quo commissus.

RETIARIVM ritè subiungam. is enim plerumque commissus cum Secutore. Isidorus describit his verbis: *Retiarius*, inquit, *qui contra alterum pugnantem occultè ferebat rete quod iaculum appellatur (vellem scripsisset breuiùs & veriùs, ferebat reteiaculum) vt aduersarium cuspide insistentem operiret, implicitumque viribus superaret. quæ armatura pugnabat Neptuno tridentis causâ.* Origo & exemplum eius armaturæ, non dubiè à Pittaco, qui inter sapientes. Ita enim ille ex prouocatione cum Phrynone pugnauit. Strabo lib. XIII. *Τὸ ἐσθ' δὲ ἐκ μισομαχίας ποροκαλιστιμίας ἔφ' Ἐριμίων & ἀλιόπλευ ἀγαλακῶν σιδίω σιδίω ἐαυτοῦ, καὶ τῶ μὲν ἀμφιλόης ῥοσθεύεαλε, τῆ ἑταίρῃ δ' ἐκ τῶ ἑριφιδίω ἔπειρε καὶ ἀνέειλε.* id est: *Posteà verò ad singularem pugnam à Phrynone prouocatus, cum piscatoriâ schemâ in eum pugnauit: & retiaculo quidem hominè circumuoluit, tridente verò & pugione impulit occiditque.* Similia Diogenes lib. I. præter quod *δὲ τῶν ὑπὸ τ' ἀσπίδα λαθεύειος* habuisse eū scribit. At Retiario certè nostro non clypeus. Iuuenalis cum curâ eius arma descripsit, & velut ex professo; dum Gracchum quendam ex primâ nobilitate tangit, qui in arenâ retiarius pugnauit, Satyrâ VIII.

— Illud

*Dedecus vrbis habe. nec myrmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem; aut falce supinâ,
Damnat enim tales habitus, & damnat & odit.*

*Nec galeâ frontem abscondit. mouet ecce tridentem,
Postquam vibratâ pendentiâ retia dextrâ
Nequiquam effudit: nudum ad spectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoscendus arenâ.
Credamus tunica, de saucibus aurea cùm se
Porrigat, & longo iacetur spira galero.
Ergo ignominiam grauiorem perculit omni
Vulnere, cum Graccho iussus pugnare secutor.*

*Iuuenali
explicatio:
Retiario-
rum arma.*

*Retiarij si-
ne galeâ.
Nudo vul-
tu.*

*Rete effun-
debant.*

*Deinde fu-
giebant.*

*Tridens si
pro telo.*

** Satyr. 11.*

*Et Spongia,
tegmen.*

*An & gla-
dium ha-
buerint?*

Quæ digna explicatu. Ait, *nec clypeo Gracchum pugnantem.* non ergo Retiario clypeus: & remouet à Secutoribus. Addit, *aut falces supinâ.* non ergo sica: & remouet à Threcibus. Deinde, *Nec galeâ frontem abscondit.* quia contentus solo galero, de quo etiam subiicit, *& longo iacetur spira galero.* Nudâ facie ergo Retiarij, soli ex gladiatoribus. Ad quam sententiam aptanda seuitia illa Claudij Tranquillo narrata, qui gladiatores etiam fortè prolapsos iugulari iubebat maximè retiarios, vt exspirantium faciem videret. cap. xxxiiii. Item hoc Iuuenalis, in loco: *nudû ad spectacula vultum Erigit.* Pergit, *Postquam vibratâ pendentiâ retia dextrâ Nequiquam effudit,* & oculis subiicit solene genus eius pugnae. Ita enim docti Retiarij factique, vt arte quâdam, collectum suspensumq; dextrâ manu rete in aduersarij caput iacerent: & si errassent, effusè fugerent donec fortè iterùm rete collegissent. Ad hanc fugam illud, *totâ fugit agnoscendus arenâ.* & Attenidori interpretatio: *Εἰ δὲ Πηλαίος, ἄνευ γυμνασίου ἀποροῦ καὶ ἐξοπλισμῶ, καὶ φυγῆς, ἴσως τοῦ βολοῦ τοῦ πλυσίου ἔσται:* id est, *Si cum Retiario, capiet uxorem pauper-tinam & lasciuus ulam, & fugacem, & facilem volens cuiq; iungi.* Ait etiam Iuuenalis — *mouet ecce tridentem.* Tridens enim siue fuscina illi, pro gladio. Postremò — — *credamus tunica.* scilicet *tunicati fuscina Gracchi.* Sueton. Calig. *Retiarij tunicati quinque.* Tertullianus tamen Spongiam ijs adtribuit, pectori nimirum tegmen. *Poterit, inquit, de misericordiâ moueri defixus in morsus vrsorum, & spongas retiariorum.* Nec plura dixerim de armis. Inter-rumpes Pighius, *Non tu plura?* inquit *Aequi etiam gladium illis fuisse firmare ex Valerio meo possum, à te negatum.* Verba eius libro 1. De somnijs: *Cùm gladiatorium munus Syracusis ederetur, inter quietem Aterius Rufus quidam retiarij se manu confodit vi-*
dit:

dit: idque postero die in spectaculo confessoribus narrauit. Incidit deinde vt proximo ab equite loco, retiarius cum myrmillone introduce- retur. cuius cum faciem vidisset (nota & hic vultum retiarij nu- dum) idem dixit ab illo retiario se trucidari putasse, prozinusque inde discedere voluit. Illi sermone suo metu eius discusso, causam exitij mise- ro adtulerunt. Retiarius enim in eum locum compulso myrmillone abiecto, dum iacentem ferire conatur, traiectum gladio Aterium inter- emit. Nô ine difertè ait gladium? Duza exceptit ambigens, Se- mel id lectum, inquit. & quis scit an gladius non venerit in locum tridentis? cuiusmodi menda pluria sublata tibi Vale- rius debet. Rem certè vide. quomodo gladius illi, si in fini- strâ tridens, in dextrâ rete? Nisi fortè ad latus succinctus ille, non ad pugnae vsus sed cædis. id est, quo prostratum ab- iectumque aduersarium iugularet. Quod eò magis illabitur, quia Pittaco *ἔριδιον* etiam tribuit Strabo. Victor hic Duza, Se- quitur vara vibiam, inquit. Post Pighium, etiam ego in te ibo. Dixisti Retiarium cum Secutore compositum: ego aio cum Myrmillone. Occupans Duza: Mane Victor, inquit, mane. hoc iam agebam, vt expedirem. Dixi cum Secutore; & rem dixi. Iuuenalis,

* Mallem
iisdem.

Dubitat
in Valerij
scriptum.

Retiarium
cum secu-
tore com-
missus.

— cum Graccho iussus pugnare secutor.

At Gracchus retiarius. Suetonius Caligulâ: *Retiarij tunicati quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine vllò totidem se- cutoribus succubuerant. cum occidi iuberentur, vnus resumptâ fuscina omnes victores interemit.* Iuuat quod Lampridius scribit: *Commodum confecisse mille palmas retiariis victis vel occisis.* Com- modus autem inter Secutores. Nec negaui tamen de Myrmil- lone. cuius compositionis exemplum in Valerij paulò antè verbis, & in Festo, *Retiario*, inquit, *aduersum Myrmillonem pugnantem cantatur, Non te peto, piscem peto.* Et Quintiliano, apud quem Pedonis iocus de myrmillone qui retiarium consequebat, *Viuum*, inquit, *capere vult.* Nec nouum vt vnus cum diuersis componatur: sicut Myrmillo ipse etiam cum Threce. Finio de Retiarijs, si versus Prudentij addidero:

vel cū Myr-
millone.

*Speclant æratam faciem quam crebra tridente
Impacto quatiant hastilia, saucius & quam
Vulneribus patulis partem perfundat arene.*

Item

80 SATVRNAL. SERMONVM
Item inscriptionem veterem satis argutam, quæ Tergeste:

CONSTANCIVS. MV
NERARIVS. GLADIA
TORIBVS. SVIS. PROP
TER. FAVOREM. MV
NERIS. MVNVS. SEPV
LCHRV. DEDIT. DE
CORATO. RAETIA
RIO. QVI. PEREMIT. CA
ERVLEM. ET. PER
EMPTVS. DECIDIT. *AM
BOS. EXTINXIT. RV
DIS. VTROSQ. PROTE
GIT. ROGVS. DECORA
TVS. SECVTOR. PVG
NARVM. VIII. VALE
RAE. VXORI. DOLO
RE. PRIVVM
RELIQVIT.

*Significat
viresque
vulgaris
fuisse, &
præmio in-
ductos pu-
gnasse.

De Threce. vnde & quando orti. de armis eorum, & præsertim accuratè de Sicâ.

TH R A C E M nunc dabo, vel, vt libri fideliores semper, Threcem. ad quod exēplum in Maximini vitâ, Threciscus. Festus de istis: *Threces gladiatores, à similitudine parmularum Thraciarum.* Imò non ab armis solùm, sed, credo, quia ipsi ex cã gente. Odorari videor è vestigijs Liuianæ scripturæ, parũ firmis tamen plenisque, lib. xli. vbi cùm narrasset Persea regē crebras gladiatorũ pugnas dedisse, imitatione Romanâ, addit: *Familiares oculis gratumq; id spectaculum fecit, & armorum studium plerisq; inueniũ accendit. Itaque, qui primò ab Româ magnis præmijs paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo* * * Nam quæ sequuntur, sunt in lacunâ. Tamen videtur mihi subiecisse, *iam suo è regno Romanam mittebat,* aut quid tale. Et, nisi fallor, hæc origo Threcum. Certè suo ingenio prona ea gens ad pugnas & cædes. Ammianus: *E Thracibus inter alios immaniter efferati memorantur Odryse, ita humanum fundere sanguinem adsueta, vt cùm hostium copia non daretur, ipsi inter epulas, suis velut alienis corporibus imprimerent ferrũ.* Imò verò iam antiquitus ad rogam singulari certamine decertabãt. quod omnino obseruandũ Herodotus suggestit, in Euterpe, vbi de ritibus eorũ sepeliendi: *ἡ δὲ μὴ δὲ θεοὶ ἀγῶνι τῶν εἰσι παυσίων ἐν τῷ τὰ μέγιστα ἀδὲ λὰ τῶν ἐξ ἑπὶ λόγον μοσομαχίῃ*: *Tumulum cùm fecerint, certamen varium instituunt, in quo maxima premia ponuntur pro ratione singularis cuiusque pugne.* Sanè Monomachia hæc ad Gladiatores Threces spectat, quorum sparsa in libris mentio. Apud Plinium lib. xi. *Studioso Threci in C. Cesaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem.* Apud Senecam, initio libri iv. *Quæstion. Natural. Te, inquit, longiorem iurabo Fido Annao & Apollonio Pyelâ, quamuis staturam habeas Thetisi Threca incompositi. quæ postrema in libro Lipsij scripto, Threcisum trece compositi. ex iisq; proclia correctio, Threcis cum Threce compositi. Habitum videlicet aspici pugnantium inter se Threcũ, & dum in arma se colligunt, subfidentium. Mentio & istorũ Horatio, — *Threx est Gallina Syro* par? *Quæ ad verba ludus mihi & iocus Scholiastes vetus (si tamen ille) Threx Gallina, inquit, fuit secutor, Syrus autem retiarius.**

* *Is sum at-
tigit: si mem-
pe si men
est.*

*Alium cum
myrmillo-
ne.*

*Arma
Thracum.
Parma.*

O homo, * *Ἄυτὸν κέκευχε τὸν βατῆα ἑθύρας*, vt est parcemia. At ecce nouitius interpres configit illi oculos, & *Thrax*, inquit, est *myrmillo*: & *secutoridem cum retiario*. Quid restat? nisi vt columba sit miluus, & ouis lupus? Nugantur illi: nos arma Thracum videamus. Festus dat iis parmas. etiam Martialis:

Hæc quæ sæpè solet vinci, quæ vincere rarò

Parma, tibi scutum pumilionis erit.

Sumpta autem parna à Thracum populo, quibus velut propria. Glossæ: *Parma*, *Θρακικὸν ἄπλον*. Plinius de Speculis: *Plurimumq; refert concava sint poculi & modo, an parmae Threidicae*. Corruptus in hac voce Alexandrinus Clemens Stromati. *Θρακίαι*, inquit, *ἑρῶτοι τὴν καλυμένην πᾶρμον εὔρον* (ἔτι δὲ μάχαιρα καμπύλη) καὶ πρῶτοι κελταῖς ἐπὶ τῷ ἰππικῷ ἐχρήσαντο, id est, *Thracæ primi eam, quæ Parma nominatur, inuenerunt, (est autem gladius incuruus) & primi peltis in equis sunt vsi*. Quid? parma, gladius? dictu audituque nouum.

*Clemens
Alexandri
correctus.*

*Harpe, en-
sis falca-
tis:
Curtis
Copsis.*

*Sica Ro-
manorum
qualis.*

Corrigo, τὴν καλυμένην ἄρπην, Harpe enim Thracum, quæ Latinis, *Sica*. Iosephus lib. xx. καὶ οἱ Σικαροὶ καλούμενοι (λησαὶ δὲ εἰσὶν ἔτι) τότε μάχιστα ἐπλήθυνον, χρωόμενοι ξιφιδίοις ὠδυσπασίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς Ἰβ' Περσῶν ἀνωτάκταις, ἐπικαμπέσαι δὲ καὶ ὠδυσπασίοις ταῖς ὑπὸ Β' ὠμῶν Σικαῖς καλούμεναις ἀφ' ἧν καὶ τὴν προσήγοριαν οἱ λησιώταις ἔλαβον. Id est: *sj qui Sicarij appellati latronum genus est tunc sanè excreuerāt, vtebantur gladiolis, quod ad magnitudinem attingit, haud longè ab Persarum Acinace diuersis: sed incuruis tamen inflexisque, quales sunt ea quæ Romanis appellantur Sicae. vnde & agnominatationem latrones ij habuerunt.*

*Ha Threccū
propria.*

Glossæ: *Sica* *Θρακικὸν ξίφος ἑπικαμπέαις*. Hæc autem ipsa Sica, in vsu Threcci gladiatorii. Suetonius in Caligulâ: *Myrmillonem rudibus secum batuentem, & spontè prostratum cōfodit ferrèâ sicâ*. Probabile enim, contra myrmillonem, pugnasse eum Threccidicis. Iuuenalis clariùs: — *pugnāntem falce supinâ*. Quam falcem doceo interpretes Harpen esse siue Sicam, & Threccem circūscribi. Et clarissimè Artemidorus, me quidem emendante: *Εἰ μὲν Θρακικὰ κτυπεῖ τις, λήψεται χυμῶνα πλουσίαν, πανῆρον, καὶ φιλόπρωτον. ὠλισία μὲν, διὰ τὸ κατεπεπλάσθαι τοῖς ἀπλοῖς πανῆρον δὲ, διὲ τὸ μὴ ἔχειν τὸ ξίφος. φιλόπρωτον δὲ, διὲ τὸ ἐπιβαίνειν*. Nam libri præferunt, *θώρακι*, & interpres nihil fani. Mens verborum eius hæc: *Siquis cum Thrace certare sibi videtur, uxorem ducet diuitem, astutam, ambitionisam. Diuitem, quia proteclius armis. astutam, quia gladius illi non reclus.*

*Artemido-
rus verè
amendatus.*

rectus. ambisiosam, quia attollit se & insurgit. Vbi omnia expressa, quæ ad hanc armaturam. Sicam etiam describit nobis è Suetonij verbis Isidorus, sed, peruersis & pollutis. *Sica*, inquit, à *secando*. *Tranquillus* autem dicit, dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisset ex acie *recta*: procurrit vnus ad eum corrigendum. tumque à pugnante responsum, sic pugnabo. inde * *Sica* nomen datum est. An mens hæc *Tranquilli*, nescio & ambigo: balbutiem quidem Hispalensis illius videtis. Arma Threcum; Ciceroni, aliisque, Threcidica dicta: & pugnare Threcidicis.

* Certè si cam potè producant: tanquam aliud eymon quam à secando Threcicæ à d. u. ipsa ar. na Threcum.

CAPVT X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuenta, ipsi è Gallia petiti. Arma eorum, & compositio.

MYRMILLONEM in Arenam nunc produco. & simul obortus Duzæ largior risus. Nos mirati sumus. Quid rei subitæ est? inquam. & quem rides, aut irrides? Non possum, inquit, mihi admoderari. Virum doctum rideo, virum magnum, qui Myrmillones dictos quasi Myrmidones censet, litterâ D. in L. mutante. O Musæ! quò non penetrat Criticum acumen? vt ego me hebetiorem natum esse, non molestè feram. Transfert ecce velificante vnâ litterâ Myrmillones in Græciam. At ego in Galliam potius; vnde venisse eos accredam Festo: *Retiario*, inquit, *pugnanti aduersus myrmillonem cantatur, Non te peto, piscem peto: quid me fugis Galle? quia myrmillonicum genus armaturæ Gallicum est, ipsique Myrmillones antè Galli appellabantur, in quorum galeis piscis effigies inerat.* Nec abit à Festo Plutarchus in Crasso, qui gladiatores eos qui cum Spartaco rebellant, è ludo Lentuli, Gallos fuisse ait & Thracas. Et Gallos cepertim, Myrmillones. Describere mihi hanc armaturam Tacitus videatur, lib. III. *Annalium: Adduntur è seruitijs gladiatorum destituti, quibus more gentico continuum ferri tegimen.* * *Crupellarios vocant.* Nam & Myrmillones certè toti in armis. Ammianus indicat de Persis, libro XXIII. *Pedites enim in speciem myrmillonum contecti iussa faciunt.* Videntur inter pugnam soliti subsidere, ad excipiendum aduersarium, & vitabundi. Ausonius ostendit Præloquio Centonis sui: *Simulantur species multa formarum, aper bestia, anser volans, aut myrmillo in armis subsidens.*

Turmeti originatio ridicula super Myrmilleno.

Myrmillones Galli.

Videri eos Gallicè Crupellarios dictos.

* Censcam te a dictis Gallis quasi qui ob

grauitatem armorum repertus, non irent, Crupellæ, siue Proreps. Ratio pugnandi.

Sed & Ammianus lib. xvi. *Scq; in modum myrmillonis operiens, hostium latera perforabat.* Capitis ergo illa Artemidori verba de Threce, supra: quem ait solitum, *in Calveo*, siue insurgere & velut conscendere in hoste: id est, myrmillionem subsidentem. Nam ij duo plerumque compositi. Aufonius in Monosyllabis:

Quis myrmilloni componitur æquimanus? Threx.

Cicero v. in Antonium: *Myrmillo pugnavit in Asia. cum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem trucidavit.* Tamen etiam cum Retiariis, vt monui antè. Desinebat sermonem hunc Duza: sed ad eum Victor: *Siccine defungeris? Turnebo modò inequitasti (sensi enim) in originatione Myrmillonis: tu, bone, quid adfers? Inscitiam tantùm, inquit Duza. & si vis suspicionem, ab Etruscis eam esse vocem. Cum enim res gladiatoria ab iis, quidni hoc vnum nomen? Turnebi autem, Victor, nec derisor nec aitofor ego. cuius probum doctumque os veneror, & quem cum vno alteroque habeo velut*

Sine etiam cum Retiario.

Myrmillonis verbis, mirum ni Etruscum.

**Reliquum semè autèi generis.* * λέγεται τὸ χρυσὸν γένους.

MYRMILLO CVM THRECE

CAPVT XI.

De Hoplomacho & Samnite. qui fortassis ijdem. Samnitium origo, & arma. Item de Prouocatoribus.

HOPLOMACHOS subiungo & Samnites. Græcum illud nomen, vniuersè sonat quemuis gladiatorem, qui pugnet armatus. Et vix aliter Dio Cassius, quàm ὀπλομαχος & ὀπλομαχίαν scripsit, vbi magis tritè dixeris μομομαχος & μομομαχίαν. Tamen etiam species certa gladiatorum. Seneca pater lib. III. Controuers. apertè: *Quidam cum Hoplomachis, quidam cum Threcibus optimè pugnant.* Suetonius in Caligulâ: *Hunc è spectaculis detractum repentè Threci, & mox Hoplomacho comparauit.* Nec enim est vt loca ea interpretando eludas. Martialis versus in vtrumuis valet,

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus antè.

Fecisti medicus, quod facis Hoplomachus.

Dubius animi sum, separem Hoplomachos; an cum Myrmillonibus, aut Samnitibus cõfundam. Puto cum alterutris. Nam & in Myrmillonem vox Græca conuenit, quia tectus armis: & verius fortasse in Samnitem. cuius nomen ante Ciceronem celebre, desijisse sub Imperatoribus videtur, & abijisse in Hoplomachum. At res armaque eadem. Samnitium sanè memoriam post Augustum non repperi. Antè sæpè. Lucillius,

Esferminus fuit, Flaccorum munere, quidam

Samnis spurcus homo.

Nonius, in Sparcum, emendatus.

Ita lego constitutoque iactatum à Criticis verbum. Varro apud Pliniam, Tritanum quempiam celebrat *Samnitium armaturâ celebrem.* Quem locum transcribens Solinus cap. IIII. Polyhistoris, aut corruptit, aut corruptus ipse, *Varro, inquit, annotauit Tritanum Samnitem gladiatorem naturâ fuisse: qui & rectis & transfuersis nervis, &c.* Absurdè. quis verò gladiator naturâ est? nec id per somnium voluit Varro. Corrigo, *Tritanum Samnitium armatura fuisse.* Et apud Ciceronem, Horatium, aliosque, Samnites crebri. Originem eorum non celat nos Liuius lib. IX. *Campani, inquit, odio Samnitium gladiatores eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt.* E quibus verbis etiam armatura

Et Solinus.

Samnitium origo.

eorum non ignota. nempe illa ipsa, quam in Samnitibus describit idem Liuius: *Samnites*, inquit, *præter ceteros apparatus, ut acies sua fulgeret nouis armorum insignibus fecerunt. Duo exercitus erant. scuta alterius auro, alterius argento calauerunt. Forma erat scuti, summum latius, quâ pectus atque humeri teguntur. fastigio equali: ad imum cuneatior, mobilitatis causâ. Spongia pectori tegumentum, & sinistrum crus ocreâ tectum. galea cristata.* Picturam omnem sperno, præ hac descriptione: quam ordine videamus. Ait, scuta calata argento. Iam ergo intellego & disco ad Samnites referenda, quæ Artemidorus scribit: *Ei δὲ πρῶτος ἀργυρέων ἔπλων πικτωίει, ἀπὸ δὲ γυμναίκα ἡρέμα πλοῦσαν, ποικίλη, καὶ ἰσοκύβητ, καὶ περικείμενη τοῖς ἀσθεσί. καὶ ἄδ ὑποβαλεῖ καὶ ἐουένιαται.* id est, *Siquis autem cum argenteis armis pugnet, uxorem ducet mediocriter diuitem, fidam, domus seruantem, viroque obsequentem. Nam & subit, & tectus est.* Addit Spongiam pectoritegmen. Ea est, quam in notâ feminei sexus, qui gladiatoriam exercebat, vocat Iuuenalis Baltheum,

*Quale decus, rerum si coniugis auctio fiat,
Baltheus & manica, & cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen.*

Nam ij versus planè apti de industriâ ad armaturam Samnitum; quam ut nobiliorem, feminae (quoniam ita Veneri cum Marte visum) feminae, inquam, nobiles adfectabant. Pergit Liuius: *sinistrum crus ocreâ tectum.* quid aliud Satyricus — *crurisque sinistri Dimidium tegmen?* Postremò, *galea cristata.* At Iuuenalis, — *& manica, & cristæ.* Varro: *Pinna, quas insigniti milites in galeis habere solent, & in gladiatoribus Samnites.* Itaque Pinnirapi, noto illo versu

Pinnirapi cultos iuuenes, iuuenesque lanista,
non alij quàm qui cum Samnite compositi, qui que rapiunt eius pinnas. Onomasticon vetus *Secutores* eos facere videtur: *Pinnirapi*, inquit, *sectatores gladiatores quod pinnas rapiant.* Puto, *secutores.* In Cicerone tamen obseruo *Prouocatores* componi solere cum Samnitibus. Oratione pro Sestio: *Ex ergastulis emptos nominibus gladiatoris ornauit, & sortitò alios Samnites, alios Prouocatores fecit.* Quamquam obscuri mihi *Prouocatores*, nisi si lucem iis dabunt hæc Artemidori: *Ὁ δὲ ἀποβά-*

κτωρ,

Arma
vultu.

Scutum
argentatū.

Artemido-
rus inter-
pretatus.

Spongia sine
baltheo.

Iuuenalis
versus de
femine ex-
pliciti.

Ocrea in
sinistro
crure.

Pinna in
galea.

Iuuenalis
explicatus.

Prouocato-
res, sine
probatio-
nes.

κτωρ, εὐμορφον μὲν καὶ χαρίεσσαν, λαίωραιν δὲ καὶ ἰεσσηκὴν : id est, *Probaçtor*
autem pulchram quidem et venustam (uxorem significat) sed lu-
bricam et amoribus deditam. * Probaçtorem enim vocare videat-
 tur, quem Cicero Prouocatore : & in alterutro vox emen-
 danda. Ad Samuites etiam pertinere illa Apuleij censeam è
 lib. XI. *Porro alium ocreis, scuto, galeâ, ferroque insignem, è ludo pu-*
tares gladiatorio procedere. Dat enim eorum arma. Nec plura de
 salebroso hoc viroque genere : è quo non fatis me eripio. Tu
 Lipfi, tu Pighi, iuuate.

* Nam fieri
 potest, ut
 peregrinum
 nomen sit,
 ut Myr-
 mylo.

CAPVT XII.

De Effedariis, de quæ Andabatîs. & de vtraque ratione pugnandi.

SILENTIBVS nobis, Heu capita sine linguâ inquit. sed pergo. Hactenus notissimos frequentissimosq; gladiatores produxi: supersunt alij, famosi non adæquæ. Effedarij sunt, qui ex effedo pugnât. Mentio eorum Suetonio, Calig. cap. xxxv. *Cum quodam die muneris effedario Poro ob prosperam pugnam seruû suum manumittenti studiosius plausum esset: proripuit se è spectaculis indignabundus & clamitâs, dominû gentium populum ex re leuissimâ plus honoris gladiatori tribuentem, quàm cõsecratis Principibus aut presenti sibi. Iterùm Claudio, cap. xxi. Cum effedario pro quo quatuor filij deprecabantur, magno omniû fauore indulgisset rudè, tabulam illic misit admonens populum quanto opere liberos suscipere deberent, quos videret & gladiatori præsidio gratiæque esse.* Ex quibus liquet inter legitimos gladiatores eos fuisse: quanquã mixtim, opinor, modò è curru, modò pedites præliati sint. Nam desiluisse eos, & pedibus pugnasse, præit ad suspicandum Seneca in ioco Iulij Græcini, de Aristone philosopho qui in gestatione diserebat epist. xxix. *De eodem cum consuleretur Iulius Græcinus, vir egregius quid sentiret, Non possum, inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat. tanquam de Effedario interrogaretur. Vbi legerim, de gradus.* Seruum etiam habuisse videntur in pugnâ, qui pro aurigâ: ex Tranquilli priore loco. Nescio an in Artemidoro restituenda hæc vox: *ὁ δὲ Ἀεὶδὲ εἰος, ἀργὸν καὶ μακρὸν τὴν γυναικὰ σιμαίνων*: id est, *Aridarius, ignauam stultam uxorem designat.* nescio, inquam, an legendum, *ὁ δὲ εἰος εἰ εἰος.* Credo restituenda, quia coniungit cum ciue Equite Andabatâ. deinde ex interpretatione. Nam *ἀργὸν* velocem, vagam ibi acceperim: non otiosam inertemque. quod conuenit cum curru & cum actionibus stolidæ & moræ.

Effedarij
gladiato-
res.

Ratio eorû
pugnandi.

Iocus apud
Senecam
explicatus,
correciûs-
que.

Bona cer-
taq; in Ar-
temidoro
correctio.

Andabata,
qui?
Clasfis o-
culis pu-
gnabant.

Varro emē-
ditus.

Andabatæ his proximi, siue *ἀναβάται*, sed Latina cõsuetudo ver-
tus D. interiecit. Hi pugnabant ex equis, galcâ frontē oculosque
tecti. Varronis Satyram fuisse scimus, cui titulus, Andabatae. Ex
ea fragmentum, quod aptum huic ritui firmando leuiter emē-
datum: *Aurum*, inquit, *non minus præstringit oculos, quàm τὸ σὲ κρᾶ-
τος.* vbi Iunius olim noster, *quàm ὀπλίτε κρᾶτος* ⊙. Verissimè ego,
quàm τὸ σὲ κρᾶτος. Andabatam alloquitur: Et ô mi homo (ait
Varro)

Varro)

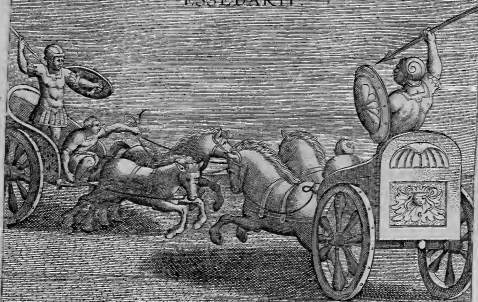
Varro) aurum non minùs excæcat oculos, quàm tua hæc galea. Cettè enim pugnabant clausis oculis, ad eò vt origo adagij inde. Adagium ab eis ortu. Hieronymus contra Iouinianum: *Melius tamen est quod dicitur, clausis oculis Andabatàrum more pugnare, quàm directa spicula clypeo non repellere veritatis.* Idem contra Rufinum: *Habetur dialogus apud Græcos Origenis & Candidi: in quo duas Andabatàs digladiantes inter se spectasse me fateor.* Valet, duos cecos. Ambigo an ijdem hi sint, qui Desultores (etsi non me fugit communius paullò id nomen fuisse, & pertinuisse ad eos qui ex equo in equum sine vllà pugnâ transiliebant, arte,) ob verba hæc Pausaniæ, lib. v. *Ad Carpentum iungebantur equa dossuaria, è quibus in extremo curriculo desilientes sessores, prehensis manu frenis, ad metam cur sitabant. qui mos atate meâ seruatur ab ijs qui Anabatæ appellantur.* Sed isti Græci: & alij, vt videtur, à Romanis. Andabatam non dubiè Artemidorus intellexit: Artemidorus explicatur. ἵππος δὲ τὴν γυναικα πλοσίαν μὲν εἶναι λέγει τὴν γυναικα φρίσας δὲ ἐκ ἔχουσιν. id est: *Eques verò vxorem prædicit diuitem & nobilem, sed quæ futura excors.* Ita enim diuinat, quia Eques sine vsu oculorum. Martialem etiam de Andabatâ interpreter, vbi Hermetem gladiatorem attollit, & variis armis pugnacem facit, libro v.

*Hermes belligerâ superbus hastâ,
Hermes equoreo mimax tridente,
Hermes casside languidâ tremendus.*

Puto enim intellegit singulis verbis, Samnitum, Retiarium, Andabatam. Quid enim aliud sit languida illa cassis, quàm hæc tenebras & languidam caliginem inducens? Isidorus nescio quid vani de istis & imperfecti: *Genera gladiatorum plura, inquit, quorum primum ludus equestrium. Duo enim equites præcedentibus priùs signis militariibus, vnus à portâ Orientis, alter ab Occidentis procedebant in equis albis, cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis: sicquæ atroci perseverantiâ inibant pugnam, dimicantes quosque alter in alterius morte profiliret. Quæ armatura pugnabat Marti, duelli causâ.* Nugæ mixtæ veris. De aureis galeis, Galea iis ex auro. credo illum rectè dicere: & eò spectare interpretamentum Artemidori, πλοσίαν. Vtrosque, Effedarios [dico & Andabatàs, Cicero in epistolâ ad Trebatium coniunxit: *Sed tu in re militari multò es cautior, qui neque in Oceano natare volueris, neque effedarios*

M rios

ESSEDARIJ

ANDABATAE

rios spectare : quem antea ne Andabatâ quidem fraudare poteramus.
 Nec ad alios referri placet quæ de Equis gladiatorum idem ille, Cicero explicatur.
 pro Sestio, scribit : *Qui quo tempore conspectus erat, non modò gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant.*

CAPVT XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti. Dimachari, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poëtis, sepè à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum, ad lucem.

DIXI omnes : certè quidem mihi notos : Nam alij inter legendum reperti etiam, sed non inuenti. Vt in Artemidoro, * *Dimachærus vel Orbelas : quem colligas facilè duobus gladijs pugnasse, nec scio vltra.*

Item in Isidoro Laquearij : *quorum pugna erat, inquit, fugientes in ludo homines imiecto laqueo impeditos consecutosque prostrernere, amictos umbone pelliceo.* De quibus hîc tantùm legi.

Finierat Duza : excepit Lernutius, *Multa herclè bonaque nos docuisti : sed discrimina hæc sempërne certa ? Ferè semper, ait Duza.* Confusa tamen est cùm inuenias à poëtis. vt ab Ausonio in Imperatoribus, de Commodo :

*Commodus insequitur pugnis maculosus arena,
 Threcedico princeps bella mouens gladio.*

Non enim sicâ pugnavit, sed inter Secutores, vt dixi. At Threcedicum gladium, in genere posuit, pro gladiatorio. Sic idem, *Tres primas Threcum pugnas.* non reuerâ Threcum, sed * *Saturnitium* potiùs, aut *Myrmillonum*. Sic Florus contrâ, *Myrmillonem Spartacum appellat ; quem fatetur gente Thracem fuisse, credo & armis.* Huiusmodi talia facile & deprehendere vobis, & excusare : non item gregis nostri grammatici imperitiam, qui hæc omnia turbant, miscent. Sed quia Artemidori mihi non semel mentio : iube, sodes, promi librum, Lipsi : vt puer totum caput ex eo legat, huic gladiatorix rei.

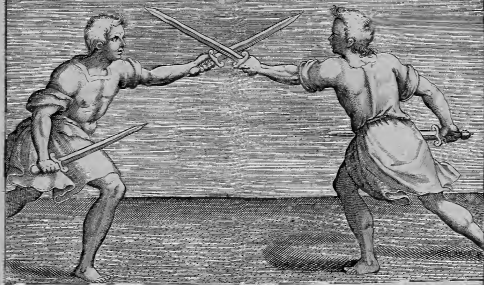
Ignotiores
Gladiatores.

* in Polluce
lecti à pua-
xos, militee
qui & pe-
ditis & e-
quish of-
ficio functi.
Laquearij.

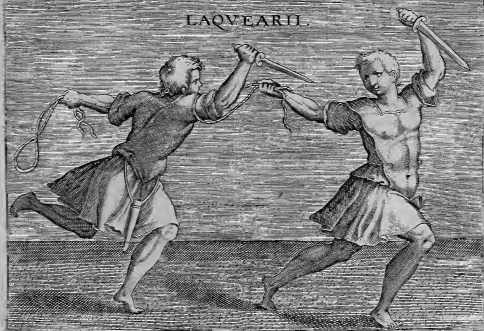
Confusa
interdum
gladiatorii
nomina.

* Hi enim
vetustiores
Threccibus.

DUMACHILERI.

LAQVEARI.

EX ARTEMIDORI LIBRO II.

CAPVT XXXIII.

Περὶ μονομαχίας.

Μονομαχίῃ δὲ, δικαίως σημαίνει ἢ ἄλλω πιάσασθαι καὶ μάχην μαχίσασθαι. μάχη τε γὰρ ἐν πομπῇ καλεῖται, εἰ καὶ μὴ δι' ὄπλων γίνῃ. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἑστραφία καὶ δίκαια τῶν μαχομένων σημαίνει αὐτὴ δὲ τὰ μὲν τὴν φέρουσαν ὄπλα ἑκκληθῆναι σημαίνει τὰ δὲ τὴν δικάουτος ἑκκαλεῖσθαι. ἐτήρησα δὲ ἐγὼ πολυλαίως καὶ γὰρ μὲν τὸ τοῖστοι ὄνειρον ποροαγορεύσαντα γυναικὸς τοιαύτης, οἷα ἂν ἢ ὄπλα ἔχον οἱ περὶ ὑπολάβοι πυκτόσθαι. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐκείτω σαφῶς φέρουσι τὰς ἀποδείξεις, χεῖρομαι καὶ τοῖς ὀνόμασι. εἰ μὲν θώρακι πυκτόσθαι τις, λήψῃ γυναικᾶ, πλεισίαν, πανέρρον, καὶ φιλόπρωτον. πλεισίαν μὲν, εἴτι τὸ κατεσκευασθῆναι τοῖς ὄπλοις. πανέρρον δὲ, εἴτι τὸ μὴ ὀρθὸν ἔχειν τὸ ἔξωθεν. φιλόπρωτον δὲ, εἴτι τὸ ὀπιθεῖσθαι. εἰ δὲ τις μετ' ἀργυρέων ὄπλων πυκτόσθαι, λήψῃ γυναικᾶ ἡρέμα πλεισίαν, πιστήν, καὶ δικαίον, καὶ πεντομήνην τῶν ἀνδρῶν. καὶ γὰρ ὑποβαίνει καὶ ἐκπέσσαι. καὶ ἑυμορφότερα ἢ πανοπλία αὐτῆ τὴν φέρουσαν. εἰ δὲ ἡσυχίασθαι, ἑυμορφον μὲν λήψῃ γυναικᾶ καὶ πλεισίαν, μεγάλη δὲ φερῆσθαι ὅτι τῆν ἡσυχίαν, καὶ εἴτι τὸ καταφρονῶσαν τῶν ἀνδρῶν, καὶ κακῶν πολλῶν αἰτίας ἐσομένην. αὐτὴ γὰρ διακρίνει, εἰδὴ ἡσυχίασθαι, λήψῃ γυναικᾶ ἀποροὺ καὶ ἐσθλάτην, ἑσθλάτην, ῥῆσθαι τῶν βελομένων, ἀποροὺ καὶ ἑσθλάτην. ἑσθλάτην δὲ τὴν γυναικᾶ πλεισίαν μὲν εἴτι λίγη καὶ ἑυμορφία, φέρουσα δὲ ἐκ ἔχουσαν. ὅ δὲ ἀειδάριος, ἀργὸν καὶ μωρὸν ἢ γυναικᾶ σημαίνει. ὅ δὲ φερῆσθαι, ἑυμορφον μὲν ἑσθλάτην λαμυρῶν δὲ καὶ ἐσθλάτην. διμαχίης δὲ καὶ ὁ λεγόμενος ὀρθήλας ἢ τοῖς φαρμάκων ἢ ἄλλως κακώτερον ἢ ἀμορφος εἴτι γυναικᾶ σημαίνει ταύτῃ, ἐπιδαυδόμενος, εἰ δὲ καὶ τὸ εἶδος σιωπῆς. λόγος γὰρ φωνῆ, ἀλλὰ ἀπὸ σιγῆς τῆν ἐκείτω ἀποβιβάσαντων πολλὰς ἐτήρησας.

I D E S T,

GLADIATORIAM exercere, significat iudiciū subire, aut aliud aliquod certamen siue pugnam pugnare. Pugna enim appellatur & ipse Pugillatus siue Gladiatura, etiamsi absque armis fiat. eademq; illa significant inscriptiones aut iura pugnantium. Semper autem fugientis armatura significat in ius trahi: persequentis autem, trahere. Observatum autem mihi & sapè tale hoc somniū nuptias designare eiusmodi femine, qualia arma erant eius cum quo dygladiari videbare. Quoniam autem siue Nomenclatura demonstrare id nō licet, utar & nominibus.

M 3

Siquis

Siquis cum Thrace componitur, capiet uxorem diuitem, callidam, & ambitiosam. Diuitem quidē, quia tegitur armis: callidam, quia gladium haud rectum gerit: ambitiosam, quia assurgit & inuadit. Siquis verò cum argenteis armis componitur, (id est, Samnitibus) capiet uxorem satis diuitē, fidam, domus & viri seruantem. Nam & inuadit, & tegitur: & pulchrior hæc armatura priore. Si cū Secutore, formosam quidem & diuitem capiet uxore, sed ob opes superbam & virum aspernantē, & malorum illi causam. Semper enim insequitur. Si cū Retiario, capiet pauperem & lasciuam, & fugacem, facile volenti se vulgarentem. Eques verò mulierem diuitem & nobilem producit, sed amentem. Aridarius autem (siue Eshedarius) ignauam & fatuam. Probaetor, pulchrā, venustam, sed lubricam & lasciuā. Dimacherus, siue duobus gladiis pugnans, & is qui dicitur Orbelas, purgamentum aut nescio quod piaculum femine significat, malis moribus, malā formā. Atq; hæc non conijciens, nec ad probabilia sermones accommodans scribo, sed ab experientiā doctus, quā sæpè hæc singillatim sic euenisse obseruauit.

CAPVT XIV.

Pausa aliqua iterum. intereā de Suppositicijs dictum. deque sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potius gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

FINIERAT Duza, & simul bellaria illata sunt mensæque postrema. Duza autē manum ad passulas porrexit, quæ appositæ: O dapes opportuna? inquit. vobis mihi opus: ita irraufi. Et iamne, munerarie, mittis? Nam Suppositicium pro me hunc Lipsium dabo. Ego adfurgens, Tu me? inquam. quo iure? lute veteri, ait Duza. quia ita receptum, vt fesso gladiatorum aut victo alius atque alius sufficeretur, & contenderet cum victore. Ij Subditiij, vel Suppositicij dicti. Martialis,

Hermes suppositicius sibi ipse.

* Vide Agellium lib. v. cap. ix.

Græci (apud quos idem in *Athletis mos) vocāt ἐπίδ' εγος. Plutarchus in Sullâ: Τὸν μέντοι τελευτῶν ἀγῶνας, καθὼς περ ἔφεδ' εγος ἀθλητῆς καταπόσιον πεσομένῳ χυδαίς, ὁ Σανίτης Τελεσῆος, ἐγγύς ἤλθεν τῆς σφῆλαις καὶ ἔβαλεῖν ἐπὶ θύρας τῆς Πώμης: At postrema pugna, Telesinus Samnis, tanquam succenturiatus suffectusque athleta, defesso iam Sulle coparatus, haud multum absuit quin eum ad portas urbis Romæ funderet prosterneretque. Substituēbatur autem sæpè vnus, alter, tertius. Vnde in

Glossis,

Gloffis, Ἐφεδ εἰς, *tertiarius*. Dio in Caracalla : Μοιμάζων ἀνδρῶν ὅτι Sej d' pueri, unde Secundarij & Tertiarj.
 πλείους ἔχειν αἵμασι, καὶ ἔτα γε αὐτῶν Βάτωνα τελοῦν ἐρεξῆς ἀνδράσιν ὄπλο-
 μαχῆσαι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀναχάσας, ἔπειτα ἀποθνήσκοντα ὑπὸ τῶν τελοῦντων πε-
 φωνῆ ταφῆ ἐτίμιος: *Gladiatorum sanguine imprimis delectabatur. & ex*

iis Batonem quendam, cum tribus ex ordine eodem die pugnare iussit, eumq; à postremò interfecit magnificè sepeliit. Credo & Lactantiū sentire de hoc ritu: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter alter è duobus occisus est, & tanquam humanum sanguinem sitiant, oderūt moras alios illis compares dari possunt recentiores, ut quamprimum oculos suos satient. Itaque ades, Lipsi, & pugna mei fessi vicē. Ego æstuabam & tacebam. sed commodum subuēnit Pighius: Non imponis nobis homo argutissime, inquit, non supponis. Mos hoc suadet: sed non ad arbitrium tuum. Sors decidebat. Plinius si forte davisoliti: Plinius il-lustratus.
lib. v I I I. Epistolarum: Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac seruat, qui cum victore contendat: sic in Senatus sunt aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duobus sententiis, eam quæ superior exierit, tertia exspectat. Stautius lib. I I I. Siluarum:

*Jam placide dant signa tubæ, iam sortibus ardens
 Fumat arena sacris.*

vbi malè vulgò, *fortibus*. Ego ad Pighium, Mi seruator, inquit, Stautius correxit.
 statuam certum est statuam tibi: ita in tempore suppetias ad-
 uenisti. Sed quid ad hæc Duza? Tange hominem. licet ad tibi-
 cines mittamus. Imò ad sortes, ait Duza: nam ad eas appello.
 Non placet, inquit Lernetius. Duza mihi hunc diem pugnet,
 sine missione. Heu munerarium crudum! inquit Duza. sed se-
 qui mihi potius est, quàm trahi. Igitur quia de armis dictū, ve-
 nio ad reliqua genera gladiatorum. Inter quos primi se offerunt
 PEGMARES. iis à loco nomē, quia pegmatis impositi depugna-
 bant. Locus vnus Suetonij est, qui eos adstruit, in Caligulâ cap.
 xxvi. *Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo Sole velis,
 emitti quenquam vetabat. remotoque ordinario apparatu, rapidis feris
 vilissimos senioq; confectos, gladiatores quoque pegmares, patres fami-
 liarum notos, sed insignes debilitate aliquâ corporis subiiciebat. & is
 ipse locus anceps. Nam potius ibi legerim, gladiatoribus quoque* si subici-
pegmares. hoc sensu: Rabidis feris bestiarios viles, inualidosq;:
*& gladiatoribus, operas pegmares fabrosq; subiiciebat. Fauet
 huic interpretationi ipse Suetonius in Claudio, cap. xxx I I I I.*

Præter

*Præter destimatos etiam leui subitaq; de causâ quosdam commisit, de
fabrorum quoq; ac ministrorû at que id genus numero, si ἀντιμαχῶν vel
pegma vel quid tale aliud parum cessisset. Hîc Victor: De sententiâ
herclè persuades, inquit. Nâ* gladiatores in pegmate pugnautes
quis legit? Non ego. & Strabonis lib. vi. Iosephiq; lib. vii. loca
hoc tantum euincere scio, captiuos aut insignis sceleris dānatos
in Pegmate solere ostēdi. De pugna verbum nusquam. In voce
tantum hæreo. quâ enim deriuatione, quôve exēplo, à Pegmate
Pegmares? Pegmaticos potius. & certè libri antiqui, *Pegmatos*, in
Tranquillo plurimum referunt: *pegmatis*, quidam. alterutraque
lectio retineri potest, cā mente vt gladiatoribus suppositos scri-
bat patres familias pegmatis, id est, è pegmate. Ad pegma autē
moliendum mouendumq;e, multi è numero fabrorum admi-
nistri. Ij ergo admoti per occasione[m] tractiq;e, in arenam à Ca-
ligulâ. A quâ interpretatione stare etiâ Dio videtur, qui de eādē
hac sæuitiâ, ait illū deficientibus bestiariis rapiiussisse quosdam
ἐκ τῶ ὄχλου τῶ ἐπιμαχῶν, ἀεσοστασίας, è turbâ que pegmatibus adstibat.*

* Quos ta-
men viri
docti ad-
struunt ad-
seneriâ.

Pegmares
ineptè dici.

Patresfa-
milias peg-
matis.

CAPVT XV.

*Meridiani, non inter veros legitimósque gladiatores. sine armis, sine
arte, seminudi.*

DVZA iterum, MERIDIANI, inquit, nunc occurrunt. qui-
bus hoc nomē scilicet à tempore, quia sub meridiem da-
rentur. Dio in Claudio: *Εἰ τίθει δὲ συναγωγῆς μονομαχίας ἀγῶνας, καὶ οὐ γὰρ
σπίσιν ἔχαιρε, τὰτε γὰρ ἀλλὰ καὶ τὸς ἀπὸ μέσου τῆς θείας ἀρχῆς τῶ ἀρίστου κριτῶν
κατανοητοῦς ἠδιστα ἐδωκεν.* Cui velut interpres Suetonius cap.
xxxiiii. *Bestiarius meridianis que adeo delectabatur, vt etiam primâ
luce ad spectaculum descenderet, & meridiè, dimisso ad prandium po-
pulo, perfederet.* Nominat eosdem Tertullianus: *Risimus & inter
ludicras meridianorum crudelitates Mercuriū mortuos cauterio exa-
minantem; vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadauera cum mal-
leo deducentem.* Nec hi tamen, vt obseruo, legitimi destinatiq;e
gladiatotes; sed bestiatorum velut reliquæ quædam & pur-
gamenta. Duplex enim spectaculum, *Matutinum & Meridia-
num. Manè cum bestiis depugnabant: post meridiem, ij qui su-
perfuerant, inter sese. & Meridiani gladiatores vocabantur.
Ceterum nec docti factiq;e ad pugnam erant, nec armis in cā
vteban-

Non veri
gladiato-
res.

* Ad librū
tertium.

utebantur aut arte. Cædes tantùm promiscua, & velut laniena. Modus pugnae inter meridianos.
 Seneca epistolâ VII. benè explicat: *Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contrà est. quidquid antè pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia sunt. nihil habent quo tegantur, ad icturn totis corporibus expositi nunquam frustrâ mittunt manum. Non galeâ, non scuto repellitur ferrum. Quò munimenta: quò artes: omnia ista mortes mere sunt.* (aut vt rectè liber vetus, mortus moræ) *Manè leonibus & vrsis homines: meridie spectatoribus suis obijciuntur.* * *Interfectores interfecturis iubentur obijci, & victor è in aliam detinetur eadem. exitus pugnantium mors est. Hæc sunt dñ vacat arena. Nec ad aliâ crudelitatem grauis eiusdè Senecæ querela spectat, epistolâ XCVI. Homo, sacra res, homo, iâ per lulum & iocū occiditur, & què erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisq; producitur, satiusque spectaculi in homine mors est. Mehercules, inquit Victor, peccus mihi comouit Seneca. & quas arbitrer eas feras, quæ hæc spectarunt non dicam lætis, sed ficcis oculis? — * *ἀγαθὸν δὲ ἀεὶ τὸ ἀνθρώπου, αἰδῶντες, & ἄνθρωποι, ἄνθρωποι.*
 vt verbum vetus est. At perge Duza. Iterumque ille: * Ita emendamus, aliter vulgè.
 * Non ergo vniversè de alijs gladiatoribus.
 * Viri autem boni prouidi ad lacrymas.*

MERIDIANI

CAPVT XVI.

Plura agnomina vno capite. Fiscales siue Caesariani. Postulaticij. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Causse omnes nominum explicat e.

SUPERANT mihi etiam aliquot non tam genera gladiatorum, quam cognomenta. quos omnes promiscue dabo, & velut vna commissione.

FISCALES gladiatores reperti in vitâ Gordiani Iunioris.

Gladiatores
fiscales.

Fuerunt, ait Capitolinus, sub Gordiano Roma elephanti triginta & duo, gladiatorum fiscalium paria mille. Sunt ij, qui in Caesaris bonis, & velut fisco. Nam Principes ipsi proprios & peculiare gladiatores alebant, ad instruendum suas populique voluptates.

Sine Caesariani, aulicique.

Itaque recte Καίσαρος μονομάχους, Arrianus dixit istos. Libro primo Dissertationum: Ἄλλ' ἐς μέν τοις Καίσαρος μονομάχους εἰσὶ πρὸς οἱ ἀγαπῶντες, ὅτι ἂν εἰς αὐτὸς παραγαί ἂν ἐξελύουε. At in Caesaris gladiatoribus quidam sunt quibus molestum est non produci, non componi. Eadem sententia (vt multa alia) expressa in Senecâ: Myrmillonem è C. Caesaris ludo audiui de raritate munerum querentem. Quam bella, inquit, atas perit! Nec gladiatores solum; sed alebant etiam histriones. & scripsit in Alexandri vitâ Lampridius, Histriones aulicos eum publicasse. Ab his orti

Histriones
Principum.

POSTULATICI gladiatores. Quia enim Caesariani isti eximij viribus, arte, ornatu: saepe postulari à populo solent, velut muneris auctarium & ornamentum. Seneca epist. VII.

Postulari
gladiatores
solent.

Hos plerique ordinariis & postulaticis paribus praefereunt. Suetonius in Domitiano: Quaestoris muneribus, quae omnia reuocauerat, ita semper interfuit, vt populo potestatem faceret bina paria è suo ludo postulandi, quae nouissima aulico apparatu induceret. Ait aulicum apparatus, quod in Gallienis Capitolinus, gladiatores pompabiliter ornatos, cum auratis vestibus matronarum. Et credo ornatos cos auro: praecunte mihi Spartiano in vitâ Hadriani: Trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenam misit, ad deridenda eius munerera. Numerum enim ibi dumtaxat praeter morem fuisse censeam, non vestem. Ad hoc gladiatorum genus referendi hi loci. Suetonij in Claudio cap. XXI. Palumbum (ita gladiatoris famosi nomen) postulantis, daturum se promisit si captus esset. Calig.

Suetonius
explicat.

* Vide ali-
quid in Ele-
ctis nostris
capite xxv.

cap.

cap. xxx. *Cum Tetrinius latro postularetur, & qui postularent Tetrinius esse ait. Plinij in Laudatione Traiani: Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur. Martialis:*

Cum peteret pars hæc Myrinum, pars illa Triumphum:

Promisit pariter Cæsar utraq; manu.

Ex quibus etiam discitis, nominatim hunc illumve gladiatorem flagitati in pugnam solere, siue manu siue scelere notum. Sunt &

CATERVARI I inter gladiatores, à modo pugnae. scilicet cum non singuli cum singulis, ut moris, sed confusi mixtique pugnant & per cateruas. Scio esse * qui abnuant, quique secus interpretentur: sed à me omnia exempla. Suetonius Caligulâ: *Retiarj quinque numero gregatim dimicantes. id est, velut cateruatim. Dio clarissimè de Cæsare lib. XLIII.* *Τὰς δὲ ἀνδρας συνέβαλε μὴν καὶ ἕνα ἐπὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὡς αὐτὸν εἶδισο. συνέβαλε δὲ καὶ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ πλείους, καὶ ἵππεύς, ἵππεύοι, καὶ πεζὸς πεζοί, ἀλλοὺς πᾶσι ἀναμίξῃ ἀλλήλοις ἴσους: Viros quidem inter se commisit, ut moris erat, singulos cum singulis: sed tamen etiam maiore numero in Circo confertos dedit, equites cum equitibus, pedites cum peditibus pugnantes: alios vero confusè & permixtim, æquo utrimque numero. Iosephus libro v. i. Antiquitatum, de Tito, qui Cæsareæ spectaculum dabat: καὶ πολλοὶ τῶν ἀιχμαλωτῶν ἐν αὐτῷ διεθάρσαν, οἱ μὴ θηρίοις παραδεδωκότες, οἱ δὲ καὶ πᾶσι ἀλλήλοις ἀναμιχθέντες καὶ πολέοις: Multi è captiuis illic consumpti, alij bestiis obiecti, alij cateruatim & plures, more hostium, depugnare inter se iussi. Dio iterum in Nerone: Πεζὸς ἕκαστος ἕνα πρὸς ἕνα, ἀλλὰ καὶ πολλὸς ἐς ἕνα πρὸς ἴσους συνέβαλεν: id est, Pedites, non solum singulos cum singulis, sed etiam multos cum pari numero componebat. Nec ab aliâ mente Cateruarij Pugiles Tranquillo, in Augusto cap. XLV. Inuenio &*

VICTORES, in Plinij xxxvi. cap. xv. de Curione: *Rapissique è contrario repente pulpitis, eodem die Victores è gladiatoribus suis produxit. Et in lapide veteri. nescio an γωνικῶς & ab effectu; an cognomine certo, & discernendi causâ. HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES. CAMPANIAE. PTAETI S. ET. AESTIM. PARIÀ. GLAD. EDIDIT. Item in Plinio*

Consummatio
gladiatorum
lib. viii.

CONSUMMATOS. non difertè scriptos, sed eliciunt ex eius verbis lib. viii. de Elephantis: *Pugnauere postea & singuli Principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum.* At ego abire eos à Plinij mente iudico: nec aliter eum accipio; quàm quasi dixerit, in fine gladiatorij spectaculi vt elephantis additi fuerint velut corollarium, ad concludendos finiendosque ludos. Possis etiam accipere consummationem gladiatorum, cum coniuncti omnes congregatique pugnant, redacti tanquam in vnam summam. Postremò

* Adi Tur-
nebum lib.
xxx cap.
xxxiii.

Ordinarij
gladiatorum.

ORDINARIJ gladiatores lecti, qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur: à prioribus illis (Postulaticios dico & Cateruatos) diuersi. Seneca nominat epist. vii. & Ordinarios pugiles Sueton. Augusto, cap. xlv. quem eundem in Caligulâ videte, cap. xxvi. Vidi & tisi qui OBSEQUENTES gladiatores erueret è vitâ M. Antonini philosophi: *Armauit etiam gladiatores, quos Obsequentes appellauit.* sed enim discat, Spartianum hoc sentire, Marcum in militiam legisse gladiatores, quos ad velandam ignominiam honestè Obsequentes appellauit: sicut & feruos, quos Volones. De hominibus dixi omnia, vt in eâ quidem memoriæ captus fuit. Siquid me præterijt, subiicite.

Obsequentes
quis apud
Capitolium.

POSTVIATICI

CAPERVARI

CAPVT XVII.

*Ad terminum de Hominihus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica.
Item quid Ornamenta.*

DIXISTI fanè quàm accuratè, ait Berchemius; sed quoniam inuitas, velut in scenâ, monitor ego. De veste & armis ecquid potes plenius? Age, inquit Duza, sit hoc velut auctarium operæ huius. Retiariorum vestem Tunicam dixi fuisse: opinor & aliorum. Certè Dio Commodum vt Secutorem adornans, facit eum prodisse *ἐν τῷ ἡρώδῳ ἡ ἀντιόχου*, in tunica & discalceatum. Suetonius etiam in Claudio notat vt insolens: *Induxit, inquit, vnum ex nomenclatoribus suis, sicut erat, togatum.* Tamè ecce Tertullianus disertè, de Pallio: *Verùm & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur.* Et Capitolinus in Pertinace de veste Commodi venditâ: *Toga, inquit, armaq; gladiatoria gemmis auroq; composita.* Nec facile cõpono diuerfos, nisi si, labenti æuo, mutata res. Togam certè, cùm in honore & vsu fuit, quis credat cædatam ministeriis arenæ? De armis non magnoperè habeo quod addam, nisi appellata ea antiquis propriè Ornamenta. Eò moneo, quia titubare, inuò labi, video in eâ voce viros doctos. Seneca Natural. Quæstion. libro quarto, initio: *Sic ergo formare vt scias te non posse consequi vt sis impenetrabilis: cùm omnia caueris, per ornamenta feriet.* honestissimè à re gladiatoria, id est per ipsa arma. At *eramenta*, ibi inuult vir eruditus. Seneca epistolâ xiiii. *Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est.* Et Suetonius ecce audentius, ipsos gladios appellat Ornamenta. Titi cap. ix. *Insequenti die, gladiatorû spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit.* Ille Ornamenta dicit, at Victor in eâdem re, *ijsq; gladios tradidit.* rectè. Tamen in Tranquillo non defuit Beroaldus substituere, *instrumeta.* Vos Festum audite: *Ornatus, inquit, dicitur benè aptus, vt miles, aut gladiator, aut acturus fabulas.* Benè Festus: & ad eius mentem Plautus: *Ornamenta absunt: Aiace, huc cùm vides, ipsum vides.* Ornamenta etiam boum, apud Catonem. De armis, videtur nescio quid mutasse aut potius desitum reuocasse Domitianus, quod Martialis indicat illo Epigrammate:

Cum veteres Latie ritum renouentur arena,

Et pu

Et pugnet virtus simpliciore manus.

sed indicat tantum : & ideò nihil elicio certi.

CAPVT XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturque. Hoc capite, apparatus & inuitatio, que ante diem muneris usurpata, explicantur.

SED ego iam portum video. Salue ô optatum mihi Si-
gæum. Quid ais? inquit Victor. tu vt fileas? vbi quartus
ergo terminus de Modo? aut quis eum panger? Illi Duza, Var-
ro opinor olim, Est modus matulæ: sic nobis, in Victor, fabu-
læ. Aut si tanta libentia audiendi vobis: agite, Victor ipse in-
tatur in hoc stadium, cui lampada ego do. Lemutius ridens,
Et ego tibi Duza rudem. Bonam strenuamque hanc pugnam
pugnasti nobis: igitur ornamenta tua transfer in hunc Victo-
rem. Hem inquit Victor: hoc est quod olim dicitur, Fabrum
cadere cum ferias fullonem. Duzæ parabam vincula, constringor
ipse. Tamen adeste, audite: de Modo modice dicam, aut
potius intra modum. Tria sermonis mei capita. Quid ante
pugnam: Quid in pugna: Quid post pugnam. Ante pugnam
moris, vt Editor libellos proponeret, in quibus dies futuri
muneris, item nomina & paria gladiatorum: scilicet allicien-
dæ plebi, & expectationi commouendæ. Id vocabant Pro-
nuntiare munus. Suetonius in Iulio: *Munus populo pronuntia-
uit in filiæ memoriam.* Ostendere munus. Cicero: *Et si munus fla-
gitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concita-
tus.* Proponere munus. Suetonius in Tito: *Omnes tantâ comita-
te tractauit, vt proposito gladiatorio munere, non ad suum sed ad spe-
ctantium arbitrium editurum se professus sit.* Ad has edictiones Se-
neca locus facit, de Breuitate vitæ: *Itaque ad occupationem ali-
quam tendunt, & quidquid interiacet, graue est: tam mehercules
quam quando dies gladiatorij muneris dictus est, transire medios dies
voluit.* Quin & edicta vocat, epistolâ CXIX. *Nemo qui parturienti
filie obstetricem accersit, edictum & ludorum* ordinem perlegit.* Edi-
cebant autem describebantque futurum munus in libellis. Ita
Cicero vocat Philippicâ II. *Quid de Commentariis infinitis? quid
de chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, quia ea tan-
quam gladiatorum libellos palam venditent.* Nec enim placet refer-

*Vltimus li-
mus de mo-
do.*

*Victori di-
cenda.*

*Libelli gla-
diorum.*

*Pronuntiare
munus.
Ostendere.*

Proponere.

*Edicta &
edictorum
dies.*

** quia pa-
ria descri-
pta ordi-
& totus
apparatus.
Libelli gla-
diorum.*

ri ad

Cicero ex-
plicatas.

ri ad libellos, in quibus Lanistarum dictata. Potius ad libellos indices ludorum, quos vendebant describebantque palam, ut in prouincias mitteret & ad amicos absentes. Nec alium libellum Cælius Ciceroni miserat meritis eius notam, lib. II. epistolar. ad Familiares: *Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut gladiatorum compositiones, & vadimonia dilata ad me mitteres?* Libellum munerarium adpositè vocat Pollio, in Claudio: *At ego scio sapius inter gladiatores bonis pugnantibus Aureoli nomen appositum. Habuit proximè tuus libellus munerarius hoc nomen in Indice ludorum.* Allusit & explicuit comiter bonus Seneca (patrem dico) lib. IIII. Controu. *Quod munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, qui noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populum & deleat & reuocet: hoc ego facio: non omnes simul produco. aliquid noui semper habeat libellus.* Nec verò in libellis solum pronuntiatio hæc munerum: sed etiam in tabulis & picturâ. Pingi, inquam, iubebant habitum formamque pugnantium gladiatorum, item loci, munerisque totius. Plinius seriò notat libro xxxv. *Pingi, inquit, gladiatoria munera atque in publicum exponi cæpta à C. Terentio Luciano. Is auo suo triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.* Apud Horatium lib. II. Satyrâ VI. eleganter Dauus:

*Vel cum Pausiacâ torpes insane tabellâ;
Qui peccas minus atque ego, cum Fului Rutubiâque
Aut Placideiani, contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone: velut se
Reuerâ pugnent, feriant, vitentque, mouentes
Arma viri.*

vbi graphicè videtis formam eiusmodi tabularum. Illud autè, *Contento poplite*, habitum nimirum exprimit pugnantium gladiatorum: ne ad feruum ipsum referatis; cum interpretibus læuis. De his picturis Trebellium capio in Vitâ Carini: *Memorable maxime Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus.* Vbi nescio an restituenda *Porticus Statilij.* Idemque in Venatione seruatum esse ex Capitolino discere est, in Gordianis: & hodie seruât nostri in isto Battualium ludicro, quod Gladiatoriû vocant, et si prisci illius vix umbram.

Picta ta-
bula gla-
diatorum.

Quando
primùm.
Ej ille cu-
ius mentio
Donato in
vitâ Teren-
tij: & cui
poëta is li-
betus.
Horatius
illuſtratus.

Et Trebel-
lius Pollio.

Forasse &
ticum
Statilij.

CAPVT XIX.

Que ipso die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioque. compositiones, & ostensio ornamentorum. Prælusio, hastis, rudibus, armis. Tubæ cantus, & Versa arma.

HÆC ante muneris diem. At die ipso, gladiatores ordine deduci in Arenam mos fuit, & inibi solemni quâdam pompâ circumduci. *Quintilianus: Iam dies aderat, iam ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat, iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant.* Ad quam traductionem accommodo illud Capitolini in M. Antonino: *Faustinam quondam cum gladiatores transire vidisset, vnus ex his amore succensam.* Postquam introducti, paria inter se componebantur, siue vt Græci decenter appellant, *ἕβη*. Componere dixi. ita enim loquebantur. *Plinius pulcherrimè de occultâ quorundam animalium discordiâ lib. VIII. cap. XII. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam adtulerit, nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Vbi melius liber vetus, nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem.* Etiam, Comparare. *Quintilianus: Cum me vna tamen res apud quosdam faceret miserabilem, quod viderer iniquè comparatus. Certa enim arene destinabar victima, nemo munerario vilis steterat.* Item Committere. cuius verbi sæpè exempla. In hac compositione prima Editoris cura, vt pares cum paribus confligerent. Atque adeo id volebant ipsi Gladiatores. *Seneca alibi: Ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi: & scit eum sine gloriâ vinci, qui sine periculo vincitur.* *Lucanus libro IIII.*

— *veluti fatalis arene*

Muneribus, non ira vetus concurrere cogit

Productos: odere pares.

Et benè, productos: quia id quoque arene huius verbum. *Seneca de virtute loquens: Produci enim illi & tentari expedit: nec vlli intelligunt, quanta sit, quam qui vires eius laceffendo senserunt.* Post comparisonem, credo, gladij armaque quibus pugnaturi, Muneratio ostendebantur: explorandi causâ, & an satis acuti. *Suctonius Tito: Ceterum ipsos non solum familiari canæ adhibuit,*

○

sed

sed & in sequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblati sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit. Nam Titus ipse tunc Editor. Victor de eodem facto, petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem. Dio clarissimè in Neruâ: Collocavit eos in spectaculo quodam iuxta se, ignaros quòd proditi essent: iisque gladios tradidit, in speciem quidem uti djudicarent an satis acuti essent (quod fieri solet:) reuera ut ostenderet parum se sollicitum, si vel statim interficeretur. Facit ad hunc inuulgatum adhuc ritum, quòd Dio idem scribit gladios acutissimos * Drusianos vulgò vocatos: videlicet quia crudelis ille & cruentus editor acutissimos eos semper exigebat. Còrra lenissimus Marcus Imperator, qui, ut Dio ait, εἶτα τὸ φόνοισ ἐκ ἔχαιρον, ὅσα καὶ τὰς μοιομάχους ἐο τῆς Π' ἰμνη ὡσπερ ἀθλητὰς ἀκινδύως εἰσάγει μαχόμενοι. σὶδ' ἕλεος γὰρ εἰδένον ἐδένον αὐτὸν ὄξυ ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀμείλιον ὡσπερ ἑσθαιεσόμενοι πᾶντες ἐμάχοντο. adeò à cæde abhorruit, ut & gladiatores Romæ, tamquam athletas, sine periculo aut noxâ, pugnantes cerneret. Ferrum enim acutum nemini eorum commisit, sed obtusis & velut orbiculatis gladiis omnes pugnant. Interpellavit hîc Læmætius, Heus tu, inquit, longum hoc tuum anteloquium: pugnam ipsam videre auco. iam committe. Mane etiam, inquit Victor: prælusio præmittenda est. Viden' tu illos qui arte quâdam iaciunt hastas? viden' qui velut feriunt gladiis? Puræ à ferro illæ hastæ, obtusi gladij. denique proludunt, & cludunt. Prælusiois diem Symmachus appellat lib. 11. epistol. de canibus: Quos prælusiois die ita Roma mirata est, ut ferreis caueis putaret aduectos. Sed ille de Venatione aut Circensibus: at propriè de Gladiatoribus, Cicero de Oratore: Sed si in illo ipso gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressionem multa fiunt, quæ non ad vulnus sed ad speciem valere videantur; quanto hoc magis in oratione expectandum est? Vbi scripserim, in illo ipso gladiatorio vili certamine. Prælusio autem in Hastis, Rudibus, Armis. De hastis, Cicero in iisdem libris: Atque eiusmodi illa prælusio esse debet, non ut Samnitium qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnano nihil vtuntur. Iterùm idem: Et ait cum brachium concalfecerit, tum se solere pugnare neque attendit eos ipsos (gladiatores intelligit) unde hoc simile ducit, illas primas hastas ita iactare leuiter, ut & venustati vel maximè seruiant, & in reliquum viribus. Hos Pilarios & Ventilatores

* Vide & coniungo qua scripsi ad lib. 111. Annal. Tacitii.

Prælusio, siue prolusio. Dies prælusiois, qui præmissus legitimo certamini.

Hastis præluabant.

Pilarij.

tilatores Quintilianus appellat: *qui ea quæ emiserant ita librabāt, ut venire in manus viderentur, quæque iuberentur decurrere.* De rudibus, Eumenius Rhetor in ea quæ De instaurandis Mæni-<sup>Rudibus
pr. iude-
bant.</sup> nis: *Neque enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciam quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorum exercitia diuersitas. Ibi armantur ingenia, hic præliantur: ibi prælusio, hic pugna committitur: hic plerumq; velut sudibus & saxis, illic semper telis splendidibus dimicatur.* Nec enim ambigo quin rescribendum rudibus & hastis. Vnde enim ibi saxa? Et hanc correctionem, amici, imputo hodie vobis. Ouidius III. De arte:

Sic vbi prælusit, rudibus puer ille reliquit

Spicula de pharetrâ promit acuta sua.

Tertullianus oculos hîc habuit, dum scripsit aduersus Valentinianos: *Congressionis lusionem deputa lictor, haud pugnam: ostendam, sed non imprimam vulnera.* Appellabant hæc lusoria tela.

Seneca: *Remoue ista lusoria arma, decretoriis opus est.* Item lib. II.

Quæst. Natural. *Illos verò viros altissimos error iste non tenuit, ut putarent Iouem modò leuioribus fulminibus, & lusoriis telis vi-*

Exercitoria tela, alibi * Tertullianus. E contra, vera & acuta

tela, Decretoria: ut in verbis Senecæ iam dictis. Credo idcò, quia hæc velut decreto Prætoris siue Editoris dabantur, postquam inspecta acriter & probata. Hinc obscuriores illæ metaphoræ lucem accipient in eodem Senecâ: ut lib. I. De Clementiâ: *Nisi plus est quod timet quàm quod damnat, non accedet ad decretorium stilum.* Et Epistola CIII. *Intrepidus horam illam decretoriam prospice.* Eadem arma dixere &, Pugnatoria.

Suetonius in Caio: *Batuebat pugnatoriis armis.* Significat enim eum omisâ rudi, vsum gladio vero. Non aliter quàm Commodus, qui gladiatores, specie depugnandi, crebrò trucidauit, cum ipse ferrum obiectum veronibus plumbeis vteretur, ait Aurelius Victor. quem lo-

cum vèxant variè viri docti. Restituo ego, *ferrò obiecto veronibus plumbeis.* Hæc sanè scriptoris cognominis mihi mens, malâ fraude pugnasse Commodum: & velut lusoriis armis vteretur, vsum veris. Ferrum enim obduxisse dumtaxat laminis è plumbo: cum gladium ipsum putarent esse è plumbo. Sed redeo ad tem. Pugnatorium mucronem Seneca pater dixit lib. II. præfatione: *Deerat illis oratorium robur, & ille pugnatorius*

Eumenius
correctus.

Lusoria
tela.

* De pœni-
tentiâ.

Pugnato-
ria arma.

Aur. Victor
explicatus
& emen-
datus.

Armis præ
lucere.

mucro. Addidi etiam armis eos præluisse: & rem dixi. Nam parmas aut clypeos in altum iaciebant, recipiebantque cum venustate. Martialis lib. IX.

Summa licet velox Agathine pericula ludas,

Non tamen efficies ut tibi parma cadat.

Nolentem sequitur tenuesque reuerſa per auras

Vel pede, vel tergo, clune, vel vngue sedet.

Ut peccare velis, cum feceris omnia, falli

Non potes. arte opus est, ut tibi parma cadat.

Nec parmas solum, sed & hastas, ut prædixi: fortasse & gladios. Id vocabant propriè Ventilare. Seneca pater lib. III. Controu.

Ventilare.

Deinde res ipsa diuersa tota est: aliud est ventilare, aliud pugnare. Seneca filius Epistola CXIII. *Quàm stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare?* Martialis:

Currit, & in toto ventilat arma boue.

Plinius etiam elephantem doctos ad hanc prælusionem ostendit.

Vulgare erat, inquit, per auras arma iacere, non auferentibus ventis,

& gladiatorios inter se edere congressus. Hoc ergo, Præludere: at

cum defierint, dicuntur eluisse, aut deluisse. Cicero de Mocrate: *Non enim in acie versatur & ferro: quasi rudibus eius eludit oratio.*

Nec ab simili notione *Litus* definebat Aquilius quæ fluctus eluderet. id est, ludere desineret. Plinius Deludere dixisse videtur, lib. XXXVII. *Luxatis potus medetur, ut licet videre gladiatores,*

cum deluserunt, hac iuuari potione. Auditifne iam, amici, has tubas? signum commissionis sunt & veræ pugnae. Ideò Apuleius

tubam terminalem appellat, quia primitias & ludicra certaminis finiret terminaretque. Libro X. *At ubi discursus reciproci multimodes ambages tubæ terminalis cantus explicuit.* Virgilius:

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: *Sonabant clangore ferali tubæ.* Stadius in Siluis:

Iam placide dant signa tubæ.

Nec alterius sententiæ illud Satyrici — *dignissima prorsus Floralium matrona tuba.* id est, digna quæ commissione Floralium producat. Idque in omnibus ludis factitatum, etiam scenicis.

Seneca epist. LXXXV. *In comessationibus (emendo clarè, commissionibus) nostris plus cantorum est, quàm in theatro olim spectatorum*

fuit.

Eludere, sine
Dele-
dere.

Tuba signo
ludis com-
missi.
Tuba ter-
minalis.

Seneca e-
mendo datus.

fuit. cum omnes vias ordo canentium implevit, & cauea aneatoribus cinza est, &c. Aneatores enim, Tubicines. Plinius lib. II. epistolar. Qui numquam castra viderunt, numquam tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt. Iuuenalis de senum incommodis.

*Quid refert magni sedeat quâ parte theatri
Qui vix cornices exaudiet atque tubarum
Concentus? —*

Seneca hoc signum pugnae intellexit. *Quàm stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare?* Diremptâ ergo Prælusione, abiectisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est quod *Dimicare ad certum* Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, pugnare versis armis. *Caper litterator: Inuersis armis pugnasse gladiatores non est dicendum, sed versis, id est transmutatis. sic non inuersis* pannis agitasse aurigas, sed versis.* Plauti versum è

Cassinâ illustrabit hæc nota:

— ita rem natam intellego,

Necessum est versis gladiis depugnari.

Nec enim aliud in eâ armorum versione esse, facillè persuadeo. Ouidij versu De arte:

Ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.

Aliâs suspicari possumus, si quis à genere ad genus alterum transeat, puta à Secutore ad Retiarium, dici eum pugnare versis armis. At placet prius. etsi in Plauti versu saliuam etiamnum mihi mouet mea olim diuinatio, *versis gladiis.*

Inserere Figuram. in quâ tu, Lector, scito quaedam à pictore esse ad rem subiiciendam oculis, non à veritate. Ut ostiolum ante Ediorem, gradus in arenam: quia reuerà per alios interiores aditus delati gladij & arma in Orchestram.

Versis armis pugna.

** Cum pannos sumebant alterius coloris: puta pro rissata Venetum. Plautus explicatus.*

CAPVT XX.

Pugna ipsius descriptio. In statu stabant. petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant.

Modus gladiatoria pugna.

QVAESO oculos mihi nunc date & aures. Pugnam vobis ostendam: sed cum Ioue Homérico in monte fitis, & extra teli iactum. Ecce componunt se gladiatores & colligunt in arma: deus bone! quantâ arte curaque, sui defendendi, alterius petendi! Nec mirum. *Gladiatorum enim composito ad pugnam ait Agellius) hæc proposita fors est: aut occidere, si occupauerit; aut occumbere, si cessauerit.* Hanc ex arte posituram, vocabant Statum. Petronius de anu: *Statum preliantis componit.* Plautus faceret, vt solet, allusit Milite:

In statu stare.

— *in statu stat senex*

Vt adoriatur mæchum qui formâ est ferox.

Quadrigarius corvæus apud Agellium.

Quadrigarius in singulari certamine Galli cum T. Manlio: *Ita vt antè dixi constituerunt. Gallus suâ disciplinâ, scuto proiecto, cantabundus (malim, cautabundus quasi vitabundus.) Manlius animo magis, quàm arte confisus, scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbavit. Gallus dum se iterum eodem pacto constituere studet, Manlius iterum scutum scuto percutit, atque de loco hominem proiecit. Vbi videtis curæ iis fuisse atque adeò laudi, mansisse in statu. Laberius:*

Quem nulla ambitio, nulla vniquam largitio

Mouere potuit in iuuentâ de statu.

In gradu stare.

Imò nec læsi deserebant. Seneca Consolatione ad Polybium: *Omnes scient quomodo te in isto gesseris vulnere, vtrumne statim percussus arma submisseris, an in statu & in gradu steteris.* quem locum tentant frustra. Idem enim est, Stare in gradu. Seneca: *Quorum alter vulnus premit, & constat in gradu.* Lucanus, siue quis alius auctor Poëmatij ad Pisonem:

Corro: Lucanus.

Arma tuis etiam si fortè rotare lacertis,

Inque gradu clausis libuit consistere membris,

Et vitare simul, simul & captare petentem.

Ita malo profus, quàm vt edunt, *Inque gradum.* Hinc apud Terullianum: *De gradu pellerè, aduersus Marcionem: Cedere de gradu,*

gradu, Præscriptione aduersus Hæreticos: *Construere gradum, Apologetico*. Cicero etiam ab hoc gladiatorio more elegantem metaphoram plus semel vsurpat, Dejici, deturbari, de statu animi, statu mentis: & restituendam in Oratore eius ad Brutum (libro, qui non legendus iuuentuti, sed ediscendus) cen- Coniectura in Cicero- ne.

seo: *Quo genere nos mediocres, aut multò etiam minus: sed magno semper vsi impetu, sapè aduersarios de statu animi deiecimus*. Sic eligam, præ vulgatâ, *de statu omni*. Certè hoc Cicero voluit, & accomodat ad Horrensium, Catilinam, Curionem, quibus vis illa dicendi linguam imò mentem eripuit. Cùm hoc modo igitur paria in statu: petebat alter, vitabat alter. Petebat dico. Petere, & Petitiones.

ita enim propriè: & ictus ipsi, *Petitiones*. Seruius ad illud Virgilij, *Volscentem petit, in solo Volscente moratur*: *Petitiones*, inquit, *propriè dicimus impetus gladiatorum*. Cicero in Catilinam: *Quot ego tuas petitiones, ita coniectas vt vitari nullo modo possent, parua quadam declinatione, & vt aiunt, corpore, excessi?* Idem in Oratore: *Vt enim athletas, nec multo secus gladiatores, videmus nihil nec vitando facere cautè, nec petendo vehementer, in quo non motus hic habeat palestram quandam: sic oratio neque plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta*. Videntur etiam appellatæ conatus inuasionelque singulas, *Manus*. Quintilianus lib. v. cap. xiiii. *Vt gladiatorum manus quæ secunda vocantur, sunt & tertie, si prima ad euocandum aduersarij ictum prolata erat: & quartæ si geminata captatio est, vt bis cauere, bis repetere oportuerit*. Idem lib. i. x. cap. i. Manus gladiato- rum.

Nam *vt in armorum certamine aduersos ictus & reiectas manus cùm videre tum etiam propulsare facile est; auersæ testæque minus sunt obseruabiles: sic oratio, &c.* Nec diuersâ multum ratione Seneca dicit, *Manum mittere, epist. v. i. i. Nunc nihil habent quo regantur, totis corporibus ad ictum expositi. numquam frustra manum mittunt*. Paullò aliter Apuleius lib. i. i. i. *Gladiatores illi famosa manus, venatores isti probatæ pernicitatis*. Significat enim veteres gladiatores, & quorum dextræ non vnâ cæde imbutæ. Magis conuenit, quòd in ludo alex singulos iactus siue missus, ratione simili appellarunt *Manus*. Au- Manus alatoria. Repetere.

gustus in epist. apud Tranquillum: *Nam si quis cumque manus remisit, exegisset*. Petere igitur, arenæ verbum. etiam Repe- Repetere.

tere. Ita appellabant geminare ictum. Lactantius: *Percussos iacen-*

*iacentesque repeti iubent. In Quintilianii verbis supra, Vt bis ca-
uere, bis repetere oportuerit. Inde natum in Caligulae caede sym-
bolum: de quo Tranquillus: Jacentem contractusque membris cla-
mitantem se viuere, ceteri vulneribus triginta confecerunt. Nam si-
gnum erat omnium, Repete. Hæc inuadendi verba; at vitandi ca-
uendi que, Exire. Virgilius:*

Tranquillo
lux data.

Exire.

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Manilius:

Ille cito motu rigidus eludere cestus

Nunc exire leuis missos.

Excedere.

Etiã Excedere. Cicero: *parua quãdam declinatione, & vt aiunt,
corpore excessi. Prudentius idipsum, vti & Manilius, Ludere vel
Eludere dixit:*

Ludere.

Nam si nostra fides sæclo iam tuta quieto,

Viribus infestis hostilique arte petita est:

Cur mihi fas non sit, lateris sinuamine flexi

Ludere ventosas iactu pereunte sagittas?

Vbi ambigo, num, *Sarissas*, melius. præcessit enim, *iactu*: hastæ
autem iaciuntur *pila* que, non *sagittæ*. Tamen in Prudentio ver-
borum non tam acer dilectus. In vitando præcipua cura, vt la-
tus tegerent. Apud Terentium elegantissimo Mureto admo-
nente iam innotuit: *Liceat modo tecto latere discedere*. Seneca lib.
III. Quæst. Natural. *Aturbã quantum potes te separa, nec adula-
toribus latus præbeas*. Et latus certè aduersarius maximè petebat.
Ammianus: *Sèque in modum myrmillonis operiens, hostium latera,
quæ nudabat ira flagrantior, districtis mucronibus perforabat*. Et
Quintilianus in Declamatione quapiam, de Gladiatoribus
qui vinci volebant: *Concurrerant lateribus nudis*. Tibullus:

Latus te-
gere.

Sæpè dabis nudum, vincat vt ille, latus.

Necrarum erat, vt cum plura paria pugnarent, vulneretur
quispiam per alterius latus. A quã mente Ciceronis illud Inter-
rogatione in Vatinius: *Omnia mea tela sic in te coniciuntur, vt ne-
mo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur*. Et Liuius lib. XL. *Vt
à me ceptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris*.

Per latus
alterius
peti.

CAPVT XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. Læsi supplicabant, & arma submittebant. populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

ET cum exclamatione subitâ hîc Victor: En, en, inquit. Hoc habet. Nos commoti, Quid sibi hic clamor vult? inquam. Non etiam videtis? inquit. læsus est, cecidit Birria. Hoc habet, in vulnere dictum. Vox ea propria insultantis aduersarij, aut acclamantis vulgi. Virgilius:

— *teloque orantem multa trabali*

Desuper altus equo grauius ferit, atque ita fatuus:

Hoc habet: hæc magnis melior data victima diuis.

Prudentius meus Psychomachiâ:

Tunc exarmata iugulum meretricis adacto

Transfigit gladio: calidos vomit illa vapores.

Hoc habet, exclamat victrix regina.

Simpliciter etiam, Habet. Seneca in Tragædiis:

Habet, peractum est: quas petis pœnas dedit.

Idem:

Habet, peractum est: fata se nostra explicant.

Et apud eum pse pluriens. Nec alius sanè clamor est, quem Augustinus indicat lib. vi. Confess. cap. viii. vbi de Alypio. Læsi autem gladiatores & mortis metuentes, submittebant arma. Id signum victi fractique. Seneca De prouidentia: *Quid ego istum aduersarium mihi sumam? statim arma submittet. non opus est in illum totâ potentia meâ: leui comminatione pelletur.* Nec ideo tamen liberi. à nutu populi pendebat mors eorum vel salus. Horatius:

Ne populum extremâ toties exoret arenâ.*

Seneca: *Gladiatoribus licet arma submittere, misericordiam populi tentare; tu neque submittes arma, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum est.* Idem epist. cviii. alludit: *Non faciam quod victi solent, vt prouocem ad populum.* Siue etiam ab Editoris. Cicerero II. Tuscul. *Mittunt etiam vulneribus confecti ad Dominos, qui quarant quid velint. si is satisfactum non sit, se velle decumbere.* Dio in Caracallâ, cum insectatione sæuitiæ eius: *Αγῶνα μοιολαχίας ἐρ*

Submittere arma.

Populus exorari debebat à gladiatoribus.

* Quis rogatus admonerent se spectacula, unde audiri possent. Editores etiam rogati.

Νικομωδία ἐπὶ τοῖς ἑαυτῆς ἡμετέροις ἐποίησεν. ἐνταύθα λέγει ἡ τῆς πόλεως καὶ
 ἡεταύοντος αὐτὸν ὄπως σωθῆ, ἢ Ἀντωνίνου εἰπεῖν, Ἀπλάθε, ἐξ ἧ ἀντιπάλης δει-
 δην. id est: *Munus Nicomediae praeiuit die suo natali. in quo ferunt*

vicium quempiam è gladiatoribus supplicasse Antonino uti seruaretur.
illum respondisse, Abi, & aduersario tuo supplica. Nam Antoninus
 ibi Editor. Quanquam reuertà Imperatori, cum praesens, semper
 ius liberandi. Quinimò & solo* superuentu suo: nisi fallunt
 me Ouidij verba de Ponto:

Cæsaris aduentu tutâ gladiator arenâ

Exit, & auxilium non leue vultus habet.

Hæc liberatio, Missio dicta. Non enim audio viros eruditos,
 qui cum Rude confundunt. Errare eos scio totâ viâ. Missio ad
 victos pertinebat: Rudis ad victores. Illius effectus, ut ab im-
 minenti periculo, & in eum diem dumtaxat liberarentur: huius,
 ut ætatem. Martialis: *Nuper cum Myrino peteretur missio læso.* mit-
 tebantur ergo læsi. Itaque sine missione dare gladiatores, & sine
 missione pugna; non aliud, quàm ad certam mortem dari, nisi
 vincas: ius non esse, vulneratos supplicesque liberandi. Satis
 clarè vim eius verbi expressit Linius de Perseo, lib. XLII. *Deinde*
sapius gladiatores dando, & modo vulneribus tenus, modo sine mis-
sione etiam. & Florus de pugna cum Spartaco: Tandem eruptione
factâ, dignam viris obiere mortem, & quod sub gladiatore duce oport-
uit, sine missione pugnatum est. Nec video quid iis locis possit op-
 poni. non item quid huic Senecæ: *Abscisâ missione gladiator, quem*
armatus fugerat, nudus insequitur. Non enim certè hîc de Rude.
 & Senecæ mentem satis illustrarunt sub Caio quinque retiarij,
 qui totidem secutoribus succubuerant: cumque iuberentur occidi (id
 est, abscisâ missione) *vnus resumptâ fuscâ omnes victores intere-*
mit. Hinc illud Augusti decretum, qui *Gladiatores sine missione*
edi prohibuit. ait Tranquillus cap. XLV. *Clementer. quoniam re-*
perti seui munerarij, qui omnes dabat in certam mortem. Qua-
lem fuisse credimus Domitium auum Neronis, qui Munus gla-
diatorium edidit (verba Suetonij sunt, Neronis cap. IIII.) *tantâ sa-*
nitâ, ut necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coercere.
 Et suspicer hoc ipsum edictum esse, quo vetiti dare sine missio-
 ne. De hac missione Quintilianus in Gladiatore: *Quas ego il-*
lius preces: quàm pertinaces lacrymas? quàm miserabilè obsestationem
vidi?

* Atqui ad-
 uersario
 nullum ser-
 uandi ius.
 Ideò re ipse
 negatâ hoc
 responsum.
 * Ad exem-
 plum credo
 Vestalium,
 qua casu
 obuia pro-
 tollebant
 noxiorum
 penam.
 Quid mis-
 sio propriè.
 Discrimen
 inter eam
 & Rudem.
 Sine mis-
 sione dare
 gladiato-
 res.

Vetiti id
 Augustus.

vidi? nemo unquam sic rogavit missionem. Idem: Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator vivere. Ad hanc etiam refero, non ad militarem, variè & decenter translata scriptorum loca, ut Senecæ: *Quid porrò prodest paucos annos vel dies lucrifacere: sine missione nascimur.* Apuleij lib. II. ubi nequissima feminarum, *Hodierna pugna*, inquit, non habet missionem. & in simili nequitia illud Petronij: *Donec Quartilla ballenatiam tenens virgam, alteque succincta, iussit infelicibus dari missionem.* Eiusdem: *Inhibuitque Tryphena tam grande facinus, non dissimulata missione.* Sed in primis elegans Martialis epigramma, quod in Catalectis vulgavit Ios. Scaliger, antea publicè non visum: quod totum subiiciò libens illustrandæ huic rei.

*Translata
ea dictio ad
res alias.*

Cùm traheret Priscus, traheret certamina Verus,

Esset & æqualis Mars utriusque diu.

Missio sæpè viris magno clamore petita est.

Sed Cæsar legi paruit ipse suæ.

Lex erat, ad digitum positam concurrere palmam.*

Quod licuit, lances, donaque sæpè dedit.

Inuentus tamen est finis discriminis æqui.

Pugnauère pares: succubuère pares.

Misit utrisque rudes, & palmas Cæsar utrisque.

Hoc pretium virtus ingeniosa tulit.

Contigit hoc nullo, nisi te, sub Principe, Cæsar:

Cùm duo pugnarent, victor vterque fuit.

Vbi tamen quid sit, ad digitum concurrere, ambigo: an non ita propinquos iunctosque pugnare, ut digitus modò interesset? Alioqui & Digitum (opportunè monebo) Gladiatores solent tollere, cum victos se faterentur. Vetus Scholiastes ad illud Persij — *digitum exere, peccas.* Digito, inquit, sublato ostende, victum te esse à vitis. Tractum à gladiatoribus, qui victi ostensione digiti veniam à populo postulabant.

**posita
con. palma.*

*Inferè hic de pugna ipsa Figuram: quæ etiam Caput
sequens tangit.*

CAPVT XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. Intercedebat. interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iubebantur prostrati: qui non vno ic̄tu interficiebantur. Manum mittebant in vulnus. Postremò Libitina in Amphitheatris.

POPVLI ergo, vt videtis, in arenâ præcipuum ius: & ad eius voluntatem Domini plerumque se conformabant. Intercedebat pro victis læsisque. Seneca de Tranquillitate libro I I.

Populus intercedebat.

Quæris quid inter duos intersit? quòd inter gladiatores fortissimos. quorum alter premit vulnus, & constat in gradu: alter respiciens ad clamantem populum significat nihil esse, & intercedi non patitur. Interfici iubebat idem. Signum, conuersus pollex. Iuuenalis:

Idem occidi iubebat. Pollicem vertere.

*Munera nunc edunt, & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.*

Prudentius, de Vestalibus:

— *consurgit ad ic̄tus*

*Et quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.*

Poëta vetus ἀνὸν μὲν,

*Sperat & in sua victus gladiator arenâ,
Sit licet infesto pollice turba minax.*

Hoc Tranquillus dixit, infestis spectatoribus dimicare, in Iulio cap. x xv 1. *Gladiatores notos, sicubi infestis spectatoribus dimicarent, vi rapiendos seruando s̄que mandabat.* Causa huic maleuolæ notæ à contrario proverbio in fauore pollices premendi. quod apud Plinium Horatiumque. Ceterum in quos fauor populi, in quos odium inclinare solitum: discite ab his exemplis. Cicero pro Milone: *Etenim si in gladiatoris pugnis timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos & se acriter ipsos morti offerentes, seruari cupimus.* Seneca de Irâ li. I.

Pollices premere.

Audacia & constantia gladiatorum accepta populo. Ignauia, aiso.

Quid gladiatoribus quare populus irascitur, & tã iniquè vt iniuriam putet quòd non libenter pereunt? contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Et bene furorem hunc Quiritium tangit Lactantius lib. VI. Quæro nunc an possint pij & iusti

*iusti homines esse, qui constitutos sub icu mortis ac misericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, sed efflagitant. Irascitur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occisus est. Exhorruimus in hac commemoratione, & Heu sæuitiam inquit Duza: supra fidem meam, nisi fidos dares auctores. Certa Duza res, inquam ego. sed meo voto, Vtinam illi Bufrides omnes vnum oculum habuissent! Sed nos spectemus etiam. Dic Victor. Iterumq; Victor: Post hæc ergo, inquit, suffragia vulgi, si alba quidem fauentq; sententia, miser ille mittebatur, sed in eum diem aut id Munus dumtaxat, vt cenfeo. sin funesta; boni gladiatoris erat decumbere, & libèter fortiterq; recipere ferrum. Id enim imperabatur, Recipere ferrum. Cicero pro Sextio: *Ipsum verò quid accusas? num defuit gladius? num repugnauit? num, vt gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit?* ^{Recipere ferrum.} *lis verbis subiecta vis, vt iugulum vltro præberent; ne membra contraherent; ne manum opponeret. Mira firmitas, si in re bonâ seriaque. Seneca epistolâ xxx. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit non vitandi inuitabilia. Sic gladiator totâ pugna timidissimus, iugulum aduersario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. Cicero prorsus graphicè totam rem depinxit in Tusculanâ secundâ. Quis me diocris gladiator non modo stetit, verum etiam decubuit turpiter? quis cum decubisset, ferrum in iussus recipere, collum contraxit? Seneca iterum, De Tranquillitate: Fortuna illa quæ ludos sibi facit, quo, inquit, te seruem malum & trepidum animal? eò magis confodieris & conuulneraberis, quia nescis præbere iugulum. Viues tutius & morieris expeditius, qui ferrum non subductâ ceruice, nec manibus oppositis, sed animosè recipis. Pertinet huc apud eundem Tullium pro Roscio, C. Fimbriæ im potens responsum, Scauulam accusantis quòd non totum ferrum corpore recepisset. Et allusit poëta magnus:**

Sic loquitur, iuguloque haud inscius accipit enssem.

Etiam Prudentius:

Ferrum in papillas omne recepero.

Et tamen misericordia (si ita placet) admixta his sceleribus, si quis caderet gladiator famosus. Stadius, de leone: ^{Miserabilis famosi gladiatores.}

— *quòd te populusque patresque,*

Ceu notus caderes tristi gladiator arenâ,

Ingemuere mori.

Imò & quidam quasi mitiores, auertebant se à vulneribus. Quintilianus Declam. CCLXXXIX. Multi se à gladiatorum vulneribus auertunt: & quamquam nemo dubitet illud spectaculum esse in parte pœnarum, tamen nequissimorum quoque hominum suprema pericula habent suam gratiam. At illud feritatis inaudite, quod Lactantij ipsis verbis ponam: *Quinetiam, inquit, percussos iacentesq; repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari: nequis illos simulatâ morte deludat.* Et estne super alius ad sæuitiam gradus? Est. Nam &

Iterabant ictus.

Manum in vulnus mittebant.

manum mittebant in vulnus, & sanguine velut se proliebant. Colligo ex Lampridij Commodo: qui omen sibi ante mortem, vt ait, non leue fecit. *Nam cum in gladiatoris occisi vulnus manum misisset, ad caput sibi detersit.* Illud scilicet prodigio habitum, non quòd manum cruentasset (ex more enim:) sed quòd capiti suo admouisset. quasi precatus sibi suoq; capiti eadem. Sed nec defuisse è populo scite, qui gladiatorum sanguinem ex ipso vulneris hiatu biberent, calidum adhuc spirantemq;e. contra morbum, fateor: sed iustâ Plinij detestatione, *cum plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana.* Non ergo iniuriâ in hanc feralem arenam illata, vnâ cum reliquo apparatu, Libitinæ instrumenta. vt esset videlicet, quò mortui subito efferrentur.

Bibebant sanguinem.
*i. xxviii
cap. 1.

Libitina in Amphitheatro.

Plinius explicatus.

Quintilianus clarè notat: *Sonabant clangore ferâ tuba, illatq;e Libitinæ thoris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium aliter audietis lib. xxxvii. cap. iii. vbi de gladiatorio munere Neronis: *Arma verò & Libitina, totusq;e vnus diei apparatus è succino.* Ab hac re certa porta in Amphitheatro, quæ Libitinenfis dicta.

Porta Libitinenfis.

Lampridius in Commodo: *Galea eius bis per portam Libitinensem elata est.* Dio de eadem re: *Καὶ ὅτι ἐν τῇ τελευταίῃ ἡμέρᾳ τὸ πρὶν αὐτῷ καὶ τὰς πύλας, καὶ αἱ οἱ τελευταίους ἐπέφερον*, ἐξεκομίθη: id est, *Et quòd vltimâ spectaculorum die, galea eius per eam portam quâ mortui efferri solent, elata est.* Ex his videtis, opinor, satis, quanta ista cruditas: & quam iure Prouerbij vicem scripserit Posidippus Comicus apud Athenæum:

* Nos miserrimos gladiatoribus sumus.

* Τῶν μισητάχουμένων ἐσμέν ἀθλιώτεροι.

CAPVT XXIII.

Pramia victorum, palma, & pecunia. item Rudis. Discrimen inter Rudem & Pilleum: Arma ad Herculis.

INTERFATVS hîc ego, Parce oculis, inquam, istis Victor. Non enim vltâ possum sine lacrimis. Lupi, non homines, quiq; edere sustinuerunt, quiq; spectare. Macte Constantine, qui sustulisti. Date etiam paullulûm, inquit Victor. iam ad exodium perducta res: & pugna certè pugnata est. Venio ad ea quæ post pugnam. Præmia dico, & Rudem. Præmia? inquam ego. quid? utrûmne istis paricidis? Istis, inquit. Augustinum audi tecum indignantem libro III. De ciuit. cap. XIII. *Pugnant etiam gladiatores, vincunt & ipsi: habet præmia laudis & illa crudelitas.* & quidem præmium victori duplex, Palma & Pecunia. De palmâ Suetonius Caio: *Myrmillonem ferreâ sicâ confodit, & more victorum cum palmâ discurret.* Lampridius in Commodo: *Tantum palmarum gladiatoriarum confecerat, vt mille contingeret.* Cicero pro Roscio: *Plurimarum palmarum nobilis ac vetus gladiator.* & ibidem: *Multas eius esse infames palmas, hanc primam lemniscatam quæ Romæ deferatur.* Iisdem & pecunia data. Suetonius in Claudio, de subito gladiatorio munere loquens: *Nec vlllo spectaculi genere communior (ego verò legerim, comior: vt comitatem Claudij prædicet) aut remissior erat: adèd vt oblatos victoribus aureos, prolataq; sinistra manu, pariter cum vulgo voce digitis quæ numeraret.* Iuuenalis Satyrâ VII.

Palma gladiatorum.

Pecunia item.

Suetonius correctus.

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Quæ donationes effusè creuerant, & coercendæ à Principibus sæpè. Sed & vltâ legitima præmia, corollaria adiiciebantur, exemplo à scenâ. Suetonius Augusto: *Corollaria & præmia alienis quoque muneribus & ludis & grandia & crebra de suo offerebat.* Superest de Rude: cuius mentio iucunda mihi. * Hanc indolgebât gladiatoribus veteranis, quasi magisterij signum: aut etiam nouis, in nouo aliquo & strenuo facto. Idq; populo impetrante. Quinctil. *Quidam vt patrem sepeliret, se auctorauit: sed die muneris productus, sub titulo causæ, rudem postulante populo accepit.* Hanc gladiator (si tamen vera & germana Acronis in Horatium

Rude donare.

Rudem à ferulâ: de quâ lib. I. cap. xv.

Acronis ambigua adfertio.

rarium

ratiū nota) *stans ad crepidinē Circi sub circulo Amphibeatrī à populo petere & impetrare solebat. Dabat eam, vt videtur, Editor, vel Lanista etiam ipse. Calpurnius Declam. l. in Themate: Redemit eum Lanista, & rudem ei in arenā dedit. Sed tamen, vt dixi, populi arbitrio aut postulatione. quod etiam in aliis præmiis obtinuit. Lactantius: Non potest esse immunis à sanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfecisse, qui interfectori & fauit & præmiū postulauit. At Rudis mentio apud omnes scriptores crebra: eius effectus, liberatio ab arenā. Quod tamen distinctè intelligetis, aliter atque aliter pro conditione gladiatorum. Quidam enim, (vt Duza hīc prædixit) liberi erant siue Auctorati, qui arenæ operam pretio locabant. Ij donati rude, redibant in veterem prorsus libertatem, nullo vltà vinculo seruitutis. Exemplum in Opilio Macrino, de quo Capitolinus: Plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt. & acceptā rudi, ad Africam isse, venatorem primò, post etiam tabellionem fuisse, deinde advocatum fisci. Alij è gladiatoribus, conditione feru. Hi donati rude, non libertatem accipiebant, sed vacationem dumtaxat à pugnā. Lanistæ deinceps proue lanistis erant. doctores tironum, & batuebant, non pugnabant. Ideò tuta rudis Ouidio dicta:*

Tutaque, deposito poscitur ense, rudis.

Quòd si libertatem etiam impetrarent: mos erat, vt pillearentur, id est, * pillei impositione liberi iudicarentur. Itaque Terullianus benè Rudem à Pilleo seiunxit: *Et qui insigniori cuique homicidæ leonem poscit, idem gladiatorī atroci petat rudem, & pilleum præmiū conferat. Quæ tamen præmia ne temerè conferrentur: cautum est quid in noxiis damnatisque seruaretur. Tempus rudis, tempus pilleo præscriptum. Quod è solo Fragmento Vlpiani nobis innotuit, vulgato à doctissimo IC. Pythæo. Est autem differentia, inquit, inter eos qui ad gladium & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati, confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi. enimuerò qui in ludum damnantur, non vtique consumuntur, sed etiam pilleari & rudem accipere possunt post interuallum. Siquidem post quinquennium pilleari: post triennium autem rudem induere iis permittitur. Vbi vel ex interuallo temporis vides pillicum rude meliorem. Qui donati rude, Rudiarj dicti. Tranquillus Tiberij cap. vii. Munus gladiatorium dedit, rudiarj*

quoque

Discrimen in dat à rude, pro personā.

Auctorati, statim & plene liberi.

Seu, non item.

*Sed pilleo imposto iis opus. * Exemplo scilicet reliquorum seruorum.*

Qui damnati in ludū, non temerè liberati.

Rudiarj gladiatores.

quoque quibusdam reuocatis auctoramento centum milium. Ex quo pronum colligere, non depugnasse vltra rudiarios, nisi pretio aut sponte inductos. Horatij versus totum hunc ritum satis aperiant, Ad Mæcenatein suum:

Spectatum satis & donatum iam rude, queris

Mæcenas iterum antiquo me includere ludo.

Non eadem est ætas, non mens. Veianius armis

Herculis ad postem fixis, latet abditus agro.

E quibus postremis admonitum etiam hoc volo: morem fuisse, vti gladiatores emeriti arma sua suspenderent ad Herculis: sacra videlicet eiusmodi gymnasiorum deo. Nam & athleticis & gladiatoribus Hercules præesse putabatur: qui facta eius scilicet & robur æmulerentur. De athleticis, lapis Græcus Romæ indicat, in quo aliquoties nominati, οὐδὲ ἢ Ἡρακλῆα ἀθλοποιῶν: id est, *Herculanei athleteæ*. Varro: *Ex his atque huiusmodi institutis vel ad Herculis athleteæ facti erant*. De gladiatoribus, præter Horatium Commodus ille testis, qui Herculem dicere voluit, imò pingi, fingi: quia gladiator. Igitur vt in Circo, Neptuni: in theatro, Veneris: sic in Amphitheatro, Herculis ædes vulgò. Vitruuius indicat clarè lib. I. admonens exstruendam ædem Herculi, *vbi gymnasia aut amphitheatra non sunt, in Circo*.

*Mos arma
cor secran-
di Herculi,
Hercules
Athletis
gladiatoribus
præ-
ses.*

*Eius tem-
plum vulgò
in Amphit-
heatreis.*

CAPVT XXIIII.

Studia vulgi in variagenera gladiatorum. item sponfiones. Principum ipsorum crudus fauor.

DIX IN' omnia, Lipsi? an est quod me fugit? fugit etiam. Nam de factionibus sponfionibusque in Arenâ, dignum notâ. Vilissimæ enim animæ addictæ his ludis & velut consc-

*Studia &
factiones
in Arenâ.*

crata, in partes diducebantur, & magno studio huic generi gladiatorum fauebant aut illi. Atque vt in Circo, alius in Venetum pannum, alius in Prasinum pronus: sic in Amphitheatro, hic in Thracum armaturam, alius in Myrmillonum aut Secutorum. Antonius Imp. in vitâ suâ: Παρά τῷ τερπείως, τὸ μίστε ἔρα. *Parmula-
rij.* σιαδὸς, μίστε βενεπαδὸς, μίστε παλμουλδαί & ἢ σεκετόβειος Ἰνδῶν: id est, *Ab educatore suo, non Prasianus, non Venetianus, non Parmularius, aut Secutorius factus*. Parmularij videlicet fautores Thracum dicti,

quia

Secutoria-
ni.

quia parmæ fauebant: & simili modo, Secutoriani. Martialis:

Vincenti parmæ cum sua turba fauet.

Sponsorum
pro victo-
riâ.

Apud Arrianum Epictetus & explicat hunc morem & coërcet lib. III. Dissertationum, cap. IIII. quem videte. Sed & spon- siones interponebantur vulgò, vter vinceret. Ouidius I. de Arte:

Hos aditus Circusque nouo præbebit amori:

Sparſaque ſollicito triftis arena foro.

Illâ ſæpè puer Veneris pugnauiſt arenâ:

Et qui ſpectauit vulnera, vulnus habet.

Dum loquitur, tangitque manum, poſcitque libellum,

Et querit, poſito pignore, vincat vter:

Saucius ingemuit, telumque volatile ſenſit,

Et pars ſpectati vulneris ipſe fuit.

Principes
imbuti hoc
faure aut,
odio.
Adſerta
Suetonij
lectio.

Et vulgus hæc tantùm? Principes imò ipſi. Titus Imp. *ſtudium armaturæ Thracum præ ſe ferens, ſæpè cum populo & voce & geſtu, vt fautor, cauillatus eſt*, ait Suetonius in Tito cap. v i i i. Quo loco non luſcitioſus ſed cæcus Glareanus, qui reſcribendum contendit, *non vt fautor*, additâ negatione. Sed ego, voſque, capimus. Domitianus contrâ, in hoc quoque diſfidens à fratre, myrmillonibus fautor. Nec ſimplex hic fautor, & in re ludicrâ, ludus: in iram, inimicitiam erumpebat, imò cædem. Domitianus *Patrem familias, quòd Thracem myrmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è ſpectaculis in arenam, canibus obiecit, cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius*, vt verba Suetonij ſunt Domitiani cap. x. Hoc volebat ſcilicet ille cuius, Thracem reſiſtere myrmilloni poſſe, cui viribus par: non poſſe Editori (ipſi nempe Domitiano) à quo premebatur. Hoc dictum fuit ſanguine ſuo miſer. Appoſitè & apertè hanc ſauitiam tetigit Plinius in laudatione Traiani: *Nemo ſpectator ſpectaculum factus, miſeras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens* ille veri que honoris ignarus, qui crimina maiſtatis in arenâ colligebat, & ſe deſpici ac contemni, niſi etiam gladiatores eius veneraremur, ſibi maledici in illis, ſuam diuinitatem, ſuum numen violari interpretabatur: cum ſe idem, quod deos: gladiatores, quod ſe putabat. At tu Caſar quàm pulchrum ſpectaculum pro illo nobis execrabili reddidiſti? Vidimus delatorum iudicium, quaſi graſſatorum, quaſi latronum. non ſolitudinem illi nouiter* (moneo legendum abiunctis litteris, *non iter*)

Cauſſa mor-
tis hic fa-
uor.

Suetonius
explicat.

* Demitia-
num iugit.

Plinius cor-
rectus.

ſed

sed templum, sed forum infederant, &c. Et sanè etiam ante Domitianum hæc factitata: ex his Senecæ verbis, lib. I. de Clementiâ, cap. xxv. *Non conuiuia secura ineunt, in quibus lingua sollicitè etiam ebris custodienda est: non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi queritur. Apparentur licet, inquit, magnâ impensâ & regis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire inuet?*

CAPVT XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli tempus. In fine mos de reliquiis vini.

SED ego abiungo fessus. & dicite seriò, nònne etiam vobis

Lumbi sedendo, oculique spectando dolent?

Non mihi, ait Lernutius. Pulchri isti & oblectantes ludi. Ego ad eum adducto vultu, *Quod* verbum te fugit? inquam. Ex imo pectore id dicis, an è labris? Ex pectore, inquit: atque adeò

Pro gladiatoribus aliquid.

addo vtiles fuisse, non solùm oblectantes. Nec vultu isto me terrueris. de Romanis loquor, non de nobis: de noxiorum cæde, non de innocentum. Et dic sodes, tu: gentem natam ad arma, & in armis, cui fatum, vi domare orbem: miraris in remissionibus ludicrisq; ipsis pretulisse arma? sanguinem oculis vsurpasse & cædem? Ego verò à legislatoribus multas meditationes gymnasiaq; instituta scio ad fortitudinem: nullum efficacius isto.

Bellicum esse spectaculum.

Lacedæmonij pueros ad aram cædunt, sanguinem eliciunt: tu homo misericors, si interuenias, credo, plores. At palæstram eam fortitudinis patientiæq; Lycurgus censuit. Atque illi in liberis innoxiiisque corporibus sæuitiâ eâ vsi: Romanis, quos scelera sua lexq; damnarant, non licuit interficere animaduersioni pariter & exemplo? At enim delectati eâ cæde fuerunt. Fa-

Meditationem fortitudinis.

teor, sed non is finis. Non delectare, sed confirmare eo spectaculo mentem oculosq; voluerunt: & viuis præsentibusq; exemplis monere *Fortiter agere, fortiter pati.* Accessit tamen tre-

Voluptas spectantium accessio nem esse non finem.

pidâ quædam voluptas. quid mirum? Apud nos ipsos, qui religione & more arcemur ab lanienâ, in hanc partem scilicet non peccatur. Præliorum igitur sermo sit: quotusquisque erit, qui

Cupiditas humana videndi sanguinis.

non è speculâ aliquâ videre optet pugnantium morientiumque stragem? Lege in reum agatur: quis non relictis rebus in forum accurret, vt Itrictum carnificis gladium videat, & vnus miserî purpuream ceruicem? Ita est. queri libet de peruerſitate naturæ. Hominem nascentem videre non capimur: capimur præter factum morientem. Sed Romanis, vt dixi, qui primi ludieri auctores, non is scopus: militiam modò & fortitudinem spectarunt. Cicero benè Tusculanâ secundâ: *Crudele gladiatorum spectaculum & inhumanum nonnullis videri solet. & haud scio an ita sit, vt nunc sit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina.* Et Plinius in Panegyrico: *Visum est spectaculum inde non enerue nec fluxum, nec quod animos virorum molliret ac frangeret: sed quod ad pulchra vulnere, contemptumque mortis accenderet, cum in feruorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur.* Itaque dabant plerumque gladiatores, ituri ad bella. Spartianus in Seuero: *Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, edito munere gladiatorio.* Et satis multis verbis Capitolinus in vitâ Maximi & Balbini: *Vnde autem mos tractus sit vt proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, vt ciuium sanguine litato specie pugnatum se Nemesis, id est vis quædam fortunæ satiaret. Alij hoc litteris tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos, debuisse pugnas videre, & vulnere, & ferrum, & nudas inter se cohortes, (emendandum censeo, nudos inter se cœertos,) ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem pertimescerent.* Atque hæc satis, vt opinor, ad excusandum publicum morem. quem tamen ipsum priuatim si spectas, quid? non tu, Lipsi, momentum aliquod habuisse censeres ad virtutem? Magnum. Tempora nostra, nosque ipsos videamus. Opidium ecce vnum alterumve captum, direptum est, tu multus circa nos, non in nobis: & tamen concidimus, ac turbamur. Vbi robur? vbi tot per annos meditata sapientiæ studia? vbi ille animus qui possit dicere, *Si fractus illabatur orbis? Ignæ miles, sequere me non in philosophicum, sed in hunc pugnatorium ludum.* Vides tu illum gladiatorem? illum barbarum? illum perditum? fortiter ecce occumbit:

*Ad mortis
et contemptum
facere.*

*Idè dari
solent tem-
pore belli.*

** Atquinò
per cohortes
pugnatum
esse vulgò.
Capitolinus
corruptos.
Potuisse
etiam priuatim
esse utile ad
ludicium.
Exhortatio
ad constantiam.*

cumbit: iugulum præbet: ferrum attemperat sibi ipsi. Tu degener, rem non trahis in exemplum? non tecum sic loquere? Homullus ille sine litteris, sine disciplinâ, mortem contemnere potest, extremum rerum humanarum: exsilium ego & mutationem loci formido. Ille sanguinem amittit alacer: ego si ager aut reseulæ meæ mihi eripiantur, plorem. Ceruorum videlicet similis, quibus ut frustra ingentia cornua, cum desit animus, sic mihi hæc litterarum tela nescio uti. Desiderat Lernutius. & parabam respondere ego: sed Duza interpellans, Ne nunc reciproca Lipsi, inquit, hanc ferram. Dici tempus vides? contenebrauit. Certè video, inquam: eamus. Et iam surgere nitēbamur, sed capite quassanti Lernutius, Non ita, non ita, inquit, non dimitto. Quid? inquam, etiam Caligulam imitabere, & inclusos necabis in hoc Circo? Prorsus, inquit, aut vos bellaria hæc tangite, ne adposita frustra. Vin' tu, Lipsi, de hoc cannarum melle? Sacchar appellatur Arabes. Certè conuenit tibi homini tam miti & tam molli. Ego renui: & non capio, inquam, ab hoc Falatide. Apud Anthropophagos nasci debuisti tu. non spectasses solùm, credo, sanguinem, sed gustasses. Pax! bona verba, ait Lernutius. & in fermento es? exiurabo potius, me priora illa dixisse per iocum. Vinum hoc à me cape. Cyathumque porrexit, quem ego vix summo ore delibans puero tradidi, & bibere iussi. Non tulit Lernutius: & quæ hæc res? inquit. Proba & antiqua, inquam. Ita receptum, ut in fine mensæ, puero

*Reliquia
vini pini-
cetra puero
data, vixit
prisco.*

qui à poculis, reliquias darent vini. Imò religio quædam in illo: Athenæus libro. extremo: Εἰς τὴν ἀνασῆσαι τὸ δεῖπνον, καὶ ἀπέσαι, τὸ λοιπὸν τῶ ἀφράτου τῶ δίδοντι παιδὶ ἐμπνέει δίδοναι. id est: Mos erat ut cum surgerent à mensâ, cumque libassent, vini reliquum puero illi darent qui bibere ministrasset. Dixi, & surrexi, sed Victor ad nos, Amici, inquit, cras nempe apud me eritis. Hæm! inquit Duza, cras iterum ad conuiuium? Hæc erit profectò, ut Græci dicunt, *πυρρὸν βίβω*. Tamen, si Pighius hîc vult, me Victor, vince. Sint sanè hæc tertia legitima Saturnalia, inquit Pighius. Veniemus. Dictum simul, abiturumque.

FINIS.

Q3

INDEX

INDEX CAPITVM

QVÆ LIBRO PRIMO.

CAPVT I.

OCCASIO & origo horum sermonum.

CAP. II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Liuij lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus, explicatusque. Saturnus Deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Synthesis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

CAP. III.

De Saturnalibus diebus. Opalia. Suida lux. Ausonio medicina. Varro lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.

CAP. IV.

Etiam questum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

CAP. V.

Saturnalia gladiatoribus ludisque destinata. Ipsi gladiatores Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos, maleficus, & cruento sacro gaudens. Tibullo lux & Terulliano. Sacerdotes Saturni.

CAP. VI.

Gladiatores olim in conuiujs: Campanorum instituto. Romani idem emulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in cubicularijs gladiatoribus. Germanorum immunitas.

CAP. VII.

In genere de spectaculis, primò. Tum de celebritate & frequentia gladiatorij ludicri: quamq; id gratum. Quo nomine antiquis dictum, Munus, Munerarius, Munerator. Editio: Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

CAP. VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Cicero lux facta. Primi gladiatoris. Ausonio preluximus, eumq; emendauimus. Recensio veterum munerum, qua olim comprehensa Actis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores: mox etiam plebeio, idq; ex testamento. postremo & seminarum.

CAP. IX.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus etiam Sacerdotibus. Arcarij (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

CAP. X.

Nec Romæ solum, sed in provincijs: ubi reges dabant, præsidisque. paulatim in colonijs & municipijs increbuit mos: ubi minores magistratus dabant, postea promiscuè priuati, vario prætextu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

CAP. XI.

Crebritas munerum, & multitudo

tudo pugnantium, supra nostram fidem. Plinius de Suetonius probabiliter emendati.

CAP. XII.

Detestatio huius verè sceleris. quæq; leges ab antiquis lata, ad coercendum effusam præbitionem. Ea duorum generum, quæ certos homines ab editione arcerent: quæq; numerum & modum editioni ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus, & Prudentius.

CAP. XIII.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

CAP. XIII.

Pars secunda, De loco, qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei inuentus: quàm multi Romæ: qui præfecti & administrati. De victu & saginâ gladiatorum in his ludis, qui fuere etiam extra Romam. & aliquid de ludorum formâ.

CAP. XV.

Ludorum præfecti, Lanista: qui familia præfesse dicti, eamq; Ducere. Iidem doctores, magistri, Commen-

tabantur, Diffata dabant. Tirones apud eos instituti: quorum exercitium Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno. Aliamq; lanistis fuisse, ac tironibus.

CAP. XVI.

Mense secunde interruptus paululum sermo de loco: dictumq; per occasionem de Saturnalicis muneribus: item de Aphoretis, quæ duplicia: & in mensis, item in ludis spectaculisque.

CAP. XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: deq; locis pugna dictum. Ea sunt Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

CAP. XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. vnde id dictum, & cui rei vsuque. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

CAP. XIX.

Finis conuiuij sermonisq;. per occasionem de diludiis. item de ratione inuitandi ad hilaritatem, inusitatum hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutatione, Agellius correctus, & Nonius.

QVÆ LIBRO II.

CAPVT I.

QVID ante diei secundi conuiuium. cum victore dissertatio super Taciti loco de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum lautio antiquis.

CAP. II.

In ipso conuiuio de Captorum munere, & vario nomine. Item de structoribus. Translatum captus sermo à Pighio ad Duzam.

CAPVT

CAPVT III.

Propositio dicendorum: primòq; de conditione gladiatorum. quosdam seruos esse, aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresq; passim arenâ se polluisse. quod aliis principibus permissum, aliis vetitum.

CAP. IV.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. Donec id vetitum à Seuero.

CAP. V.

Liberos homines qui in arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercèsque eorum, Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. Item solemne gladiatorum iuramentum.

CAP. VI.

Facta sine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum insertæ. De Orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potiùs, in potu. De nunciis litterisq; per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

CAP. VII.

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum, & discrimine. De Securibus primò: causâ nominis & ratione pugnandi, & armis.

CAP. VIII.

De Retiario. unde petitum id genus. descriptio pugna, & armorum. & cum quo commissus.

CAP. IX.

De Threce. unde, & quando orti. de armis eorum, & præsertim accuratè de Sicâ.

CAP. X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuentâ; ipsi è Galliâ petiti. Arma eorum & compositio.

CAP. XI.

De Hoplomacho & Samnite: qui fortassis iidem. Samnitum origo, & arma. item de Prouocatoribus.

CAP. XII.

De Essadariis, deque Andabatis: & de utriusque ratione pugnandi.

CAP. XIII.

Quidam adiecti nondum pernoti. Dimachari, Laquearij. item osensum confundi interdum dicta nomina à poetis, sepè à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum ad lucem.

CAP. XIV.

Pausa aliqua iterùm. intereà de Suppositiciis dictum. deq; sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potiùs gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

CAP. XV.

Meridiani, non inter veros legitimosq; gladiatores: sine armis, siue arte seminudi.

CAP. XVI.

Plura agnomina uno capite. Fissales

scles siue Cafariani. Poſtulatij. Cateruarij. Conſummati. Ordinarij. Cauſſa omnes nominum explicatae.

CAP. XVII.

Ad terminum de hominibus, veſtis adiecta: Togane fuerit, an Tunica. item quid ornamenta.

CAP. XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturq;. Hoc capite, apparatus & inuitatio, quae ante diem muneris uſurpata, explicantur.

CAP. XIX.

Quae ipſo die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioq;. compoſitiones, & oſtenſio ornamentorum. Praluſio, haſtis, rudibus, armis. Tuba canus, & uerſa arma.

CAP. XX.

Pugna ipſius deſcriptio. In ſtatu ſtabant. Peſebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus ſegebant.

CAP. XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet.

Leſi ſupplicabant, & arma ſubmittebant populum, editores, orabant. ſi is uellet, mittebantur. Quid miſſio, & pugna ſine miſſione.

CAP. XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. intercedebat. interſciebat motu pollicis. Ferrum recipere iubebantur proſtrati. qui non uno ictu interſciebantur. manum mittebant in vulnus. poſtremo Libitina in Amphitheatru.

CAP. XXIII.

Pramia victorum, palma & pecunia. item Rudis. diſcrimen inter Rudem & Pilleum. Arma ad Herculis.

CAP. XXIII.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. Item ſponſiones. Principum ipſorum crudus fauor.

CAP. XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici poſſit. Solitos dari ſub belli tempus. in ſine mos de reliquiis vini.

FINIS.

R

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.			
A ccubitoria vestimenta.	15	Aterius à Retiario occisus.	79
Acinacis Persarum.	82	Auctorare.	71
<i>Ακίνας</i> .	75	Auctorati gladiatores.	ibid.
Ad cultrum.	66	Auctoramentum.	ibid.
Ad gladium.	ibid.	Augustus primus spectaculorum Edito- torem Munerarium dixit.	25
Aduentitia.	9	Aur. Victor explicatus & emendatus.	107
Aeneatores, Tubicines.	109	Aufonius correctus.	16
Agellius correctus.	59	& explicatus.	27
<i>Αγέλλος</i> .	25	B Attalia gladiatorum exercitatio- nes.	49
Alcedonia.	8	Battualia, gymnasium gladiatorum.	ibidem.
A lineâ excidere.	28	Batuere quid?	49, 82
Ammianus illustratus.	41	Belli tempore dati gladiatores.	124
Amphitheatra ludicro & venationi da- ta.	54	Bitere.	60
Amphitheatra sedes cædium s. gladia- torum.	34	Bonæ Saturnalia clamari solitum.	12
in Amphitheatro templum Herculis.	121	Bustuarij gladiatores.	27
Amplexus, gratulationis signum.	8	C ænatoria vestis, domestica tan- tùm.	13
Anaxagoræ locus de patriâ.	7	Cæsariani gladiatores.	98
Andabatae, qui?	88	Calamitas orbi inuecta per ludos gla- diatorios.	38
clausis oculis pugnabant.	ibid.	Campani conuiujs gladiatorum spe- acula exhibuerunt.	22
Andabatarum more pugnare.	89	quos Romani imitati sunt.	ibid.
Andabatis galcæ ex auro.	ibid.	Candidatis gladiatores dare veritum.	39
<i>Ανδαβάτιος</i> .	55	Caninum prandium.	73
Apophoreta, quid?	52	Capitolinus correctus.	124
Apophoreta Saturnalibus missitata, & in ludis.	51	Captiui in exsequijs immolari soliti, & ad bustum.	27
Apophoreta, lanx.	52	Carpores, qui?	62
Apparatus aulicus.	98	Carpus, quid?	63
Appianus illustratus.	29	Cateruarij gladiatores.	99
Apuleius illustratus.	35	Cellæ meretriciæ.	47
& interpretatus.	75	Cellæ feruiles.	ibid.
Argenti venæ apud Germanos quando reperitæ.	60	Cerei in Saturnalibus dati.	53
Arma, ornamenta dicta.	102	Cheironomontes.	63
Arma lusoria.	107	Chirurgi etiam medicorum nomine comprehensi.	45
Arma pugnatoria.	ibid.	<i>Χηρουργοί αἰσθητοί</i> .	15
Arma submittere.	113	Cicero emendatus.	11, 39
Artemidorus emendatus.	82,	& explicatus.	27, 91, 104
88. explicatus,	84, 89,	Clau-	
& interpretatus,	86		
Asparagi quàm coquantur, redire ci- tius.	9		
Aterij somnium.	78, 79		

Claudius Prætoriam munera tollit.	32,	Dominia & Dominus quid?	59
36.		Domuitio.	56
Clemens Alexandrinus correctus.	82	Drusiani gladij.	106
Clypeus, ensis & galea, sunt arma Se-		Ducere classem.	48
cutoris.	76,77	Ducere familiam.	ibid.
Coacti gladiatores.	71	Ducere ordines.	ibid.
Collum inuadere.	8	E Anus, lanus.	11
Columbæ ad ferendas literas, in Spe-		Edicere diem.	103
ctaculis.	73	Edicta.	ibid.
Columbæ liberatrices.	74	Editiones Spectaculorum.	25
Columbæ factæ Syris.	73	Editores ludorum.	ibid.
Comburare diem.	11	Editorum habitus vestisque.	42
Commentator, pro Lanistâ.	48	Eludere siue deludere.	108
Committere gladiatores.	105	<i>E' r' xepos vberu.</i>	9
Comparare gladiatores.	ibid.	Entis, clypeus, & galea, sunt arma Se-	
Comptalia.	18	cutoris.	76,77
Componere & compositio.	105	<i>E' qod; G.</i>	94
Coniectura in Cicerone.	111	Epictoti dissertationes.	12
Constantinus gladiatorum munus sus-		Equites Senatoresque ad gladium.	66,
tulit.	40	67	
Consummati gladiatores.	100	Essedarij gladiatores.	88
Copis.	82	ratio pugnandi eorum.	ibid.
Corollaria.	119	Eumenius Rhetor correctus.	107
Cranium mortui in mensam inferti so-		Excedere, exire, ludere, & eludere, vi-	
litum.	57,58	randi verba.	112
Criticum acumen.	83	Exhortatio ad constantiam.	124
Crixus Spartaci dux.	29	F Abrum cadere cum ferias sullo-	
<i>Κρίξιος ὄμηρα.</i>	20	nem.	103
Cruenta Romanorum conuiuia.	23	Familiam ducere.	48
Crupellarij Gallis idem qui Myrmil-		Familia gladiatorum.	ibid.
lones.	83	Famosi gladiatores, miserabiles.	117
Cubicularij gladiatores.	23	Favor interdum caussa mortis.	122
Culigna.	9	Fax exstincta & igni admota, vehemen-	
Culter Venatorum.	66	tius accenditur.	8
Cupiditas humana videndi sanguinis.		Feminae etiam ad gladium.	68
123		in gymnasijs nudæ.	69
Curae, in firmo vitandæ.	7	Feminarum in funere etiam gladiato-	
Cutatores mensæ.	63	res dati.	30
D Eorum imago olim in mensâ.	9	Feminis monomachia interdicta.	68,69
Diçata dare.	49	Ferula quid, & vnde dicta.	50
Diludia, quid?	56	Ferulis vapulabant tirones.	ibid.
Dimachari.	91	Fides dea.	30
Diribitores.	63	Fiscales gladiatores.	98
Discrimen inter Missionem & Rudem.		Florus illustratus.	29
114		Forensis vestis.	13
Discrimen in datâ Rude, pro personis.		Frigus strictum.	8
120		Fronto orator Turbonis tribunal adiit	
Diti facti gladiatores.	21	in veste coniuiali.	14
Doctores, pro Lanistis.	48	Funus causa muneris Gladiatorij.	26
Domestica vestis.	14	Funus indictium.	28
Domini ludorum.	25		

G alea communis plerisque gladiatoribus.	77	Gladij Drusiani.	106
Galeæ cristata Samnitium.	86	Glareani error.	112
Germanorum immanitas.	23	Gymnici ludi.	24
Gladiator, quis.	26	H Arpe, ensis falcatus.	82
Gladiatores orti ab Etruscis.	ibid.	Hecatomba.	29
Gladiatores primi publici Romæ.	27	Hercules athletis gladiatoribusq; præses. 121. eius templum vulgò in Amphitheatris.	ibid.
Gladiatores è quo genere hominum.	65	Hercules, epitrapezius dictus.	10
Gladiatorum varia genera.	65, 66	Herma.	11
Gladiatores bustuarij, 27. Cæsariani, 98. cateruarij, 99. coacti, 65, 71. cubicularij, 23. fiscales, 98. obsequentes, 100. ordinarij, 100. postularij, 98		Hirundines victoriæ nunciæ.	74
Gladiatores consummati, victores.	100, 99	Histriones Principum.	98
Gladiatores dati à plerisque Magistratibus.	30, 31, 32	Hoc habet, in vulnere dici solitum.	113
etiam Sacerdotibus & Principibus.	32, 33.	etiam, Habet, simpliciter.	ibid.
à quo & quando sublati.	40, 42	Homines sæpè pro re ponuntur, ut contra res pro hominibus.	26
Gladiatores, Venatio & Circenses Saturnalibus propriè dabantur.	19	Hoplomachos.	85
olim tantum in funere.	28, 29. & super mensam.	Horatius explicatus, 22. & illustratus.	104
Gladiatores vbi dati.	53, 54	Hordeaceus panis non bonus.	46
etiam in Græciâ & Iudæâ.	33	Hygeia.	7
Gladiatores pro ipsis ludis apud Ciceronem.	26	I Anthina vestis.	15
Gladiatores Marti, vel potiùs, Saturno facti.	19	Ianus, Eanus.	11
item Diti.	21	Indictium funus.	28
Gladiatoris rei intellectuæ utilitas maxima.	21	Inuadere collum.	8
Gladiatorij ludi aliis celebriores.	24	Inualetudo.	8
gratissimi plebi.	25	Inuitandi mira, sed prisca ratio.	57
Gladiatorij victus ratio.	46	locus apud Senecam explicatus correctusque.	88
Gladiatorium, quid?	26	Io Saturnalia, clamari solitum.	12
Gladiatorum crebritas & numerus.	37	Iugulum peteræ.	9
Gladiatorum editiones in morte priuatum, idque ex testamento.	29	Iulius Cæsar munus Gladiatorium in filiæ memoriam pronuntiauit.	30
actis publicis præscripæ.	28	Iunius Blæsus Pannoniæ Præfectus.	34
Gladiatorum interfectorum numerus.	39	Iuramentum in auctoratione.	71
Gladiatorum nomina interdum confusa.	91	Iuuenalis dies dictus, Saturnaliu quinrus, à Caligulâ additus.	17
Gladiatorum pompa.	105	Iuuenalis explicatus.	86
Gladiatorum tabulæ pictæ.	104	L Acena simplicitas.	69
Gladiatoriorum munerum sumptus.	40	Læna, pro cœnatoriis.	15
		Lætitia Saturnalium.	12
		Lampada dare.	103
		Lampridius correctus.	32, 52
		Lanistæ auium.	47
		Lanistæ ludorum, gladiatorum præfecti, 47. & pro ipsis gladiatoribus.	48
		Lanistæ honestiori verbo Doctores dicti, 48. & Magistri.	ibid.
		Lapitharum conuiuia.	25
		Laqueus.	

Laquearij.	91	Meridiani, gladiatores.	96
Lassitudo animorum quæ?	60	modus pugnae inter eos.	97
Latus tegere, in vitando, præcipuum.		Millenaria nota sæpè corrupta.	38
112		Missio quid proprie. 114. inter eam & Rudem discrimen.	ibid.
Lauabant sæpiùs in vno conuiuio Romani, 62.	caiusinodi ea lotio?	fine Missione gladiatores dare.	ibid.
ibidem.		Moneta dea.	24
Lectio nimia in firmo vitanda.	7	de Monomachia ex Artemidoro.	93
Leges reprimendis munere editionibus.	39	Mos arma consecrandi Herculi.	121
Libelli gladiatorij ante pugnam.	103	Mucro pugnatorius.	107
Libellus munerarius.	104	Munerarius.	25
Libitina in Amphitheatro.	118	Munerator, à Floro dictus est munerarius.	26, 29
Libirinenfis porta.	ibid.	Munerum publicorum diligens in Liuio recensus.	28
Licentia plebis in flagitandis muneribus.	29	Munus ad rogum.	29
Lictores & accensus Editori.	43	Munus ostendere.	103
Limen ipsam attigisti ostij.	82	Munus pronuntiare.	ibid.
Lineam aduertum aliquem poscere.	26	Musici agones.	24
Linguarium dare.	21	Mutitare, quid?	59
Liuius correctus.	49	Mutatio prisorum.	ibid.
Locare se ad gladium aut cultrum, quid?	66	Myrmillones, Gallis Crupellarij dicti, 83. Eorum pugnandi ratio, ibid.	ibid.
Lotarij.	72	toti in armis erant.	ibid.
Lubentia.	9	N asiterna.	61
Lucanus correctus.	110	Neptunus.	11
Ludi ad artem gladiatoriam destinati.	43, 46	Neptuni templum in Circo.	121
Ludi pœna.	47	Nero Quæstorum munera tollit.	32
Ludorum arbiter populus.	116, 117	Nobiles re comesa, gladiatores facti.	66
Ludorum catalogus.	44	Nonius emendatus.	85
Lusoria tela.	107	Nouius Attellanarum scriptor citatus.	18
Lusorium, locus exercendis gladiatoribus.	44	Numeria dea.	24
<i>Μαζαιπομύλος.</i>	26	<i>Νυμφίσις.</i>	125
Macrobij centones.	12	Nuptunus à nuptu dictus.	11
Magistri pro lanistis.	48	O bsequentes gladiatores.	100
Manes gladiatorum sanguine placari soliti.	20	Ocrea in sinistro crure.	86
Mantineses gladiatoria pugnae inuentores.	26	Odryæ immaniter efferati.	81
Manus aleatoria.	111	Opalia in eandem cum Saturnalibus incidebant diem.	16
Manus gladiatoria, quæ?	ibid.	Opera vocata.	9
Mare malorum.	8	Ordinarij gladiatores.	100
Martialis illustratus.	50	Orientales non bibere soliti ad mensam.	73
Mastigophori.	72, 74	Ornamenta, arma dicta.	102
Mattiacus siue Maciacus ager argenti venas habet.	60	Ornamenta Boum.	ibid.
Matulae modus est.	103	Ornamenta gladiatorum ante pugnam inspicere solita.	105, 106
Medici ludorum gladiatorum.	45	Ostendere munus.	103
Medici etiam pro chirurgis.	ibid.	P ædagogorum sceptrum.	50
		Pallium Malacum.	14

		I N D E X.		
134				
Pallioliati ægri.	42	num in Tartaro collocat.	20	
Palma, gladiatorum præmium.	119	Pronuntiare munus.	103	
pecunia item.	ibid.	Proponere munus.	ibid.	
Paludamenta Imperatorum coccinea.		Prouocatores siue Probatores.	86	
20		Pugil pro gladiatore.	41	
Parma Threcibus data.	82	Pugnæ gladiatoriae modus.	110	
Parmularij.	121, 122	Pugnare verſis armis.	109	
Pares inter ſe commiſſi.	105	Purgamentum calcare.	74	
Patria noſtra, quæ ſit.	7	Q Vadrigarius correctus.	110	
Pegmares gladiatores vulgo.	95	Quinquatribus gladiatores dati.		
Pegmares in neptè dici.	96	36		
Pegmati.	ibid.	Quintilianus citatus.	26	
Pellæus.	10	R Ecipere ferrum.	117	
Penulati in munere funebri ſpectati.		R eliquiæ vini pincernæ puero datæ ritu priſco.	125	
42		Repetere, arenæ verbum.	111	
Perſius contra vulgum explicatus.	29	Retarij, qui? 77. eorum origo.	ibid.	
Petere & Petitione.	111	eorum arma & pugnandi ratio.	77, 78	
Petere, arenæ verbum.	ibid.	ſine galeâ pugnabant & clypeo.	ibid.	
Peti per alterius latus.	112	Romanus ſedendo vincit.	8	
Petronius emendatus,	15	Rudis, quid?	50	
& interpretatus.	76	Rudis duplex fuit Tironis & Laniflæ.		
Phæaces.	27	ibid.		
Picunnuſ.	11	Rude donare.	119	
Pilarij.	106, 107	Rudarij gladiatores.	120, 121	
Pilunnuſ.	11	Rudibus batuere.	49	
Pinnæ in galeis.	86	S Acerdotes Saturni pallio coccineo		
Pinnirapi.	ibid.	velabantur.	20	
Plautus explicatus.	14, 109	Sagina gladiatoria.	46	
Plinius emendatus.	37, 53, 105, 122	Salini religio in menſâ.	9	
explicatus,	118	Salinum ſacram menſam facit.	ibid.	
illuſtratus.	95	Samnites. 85. eorum origo & arma.	ibid.	
Pollicem verrere.	116	Sanguinem aliqui victores bibebant.		
Pollices premere.	ibid.	118		
Pompa gladiatorum.	105	Saturni etymou Latinum.	11	
Portunnuſ à portu dictuſ.	11	Saturnuſ, vnde Pollucis filiuſ dictuſ?		
Poſtulari gladiatores ſolent.	98	12		
Poſtulariij gladiatores.	ibid.	Saturnuſ maleficiuſ.	20	
Præſtinare.	62	inter deoſ inferoſ habituſ.	ibid.	
Præluſionis dieſ legitimo certamini præmiſſuſ.	106	Saturnalium Sermonum occaſio & origo.	7	
Præluſionis haſtiſ fieri ſolebant.	ibid.	Saturnalia, ſeruorum dieſ.	10	
& rudibuſ.	107	Saturnalia quando inſtituta.	12	
Prætextati Editores.	42	Saturnalia veterum quo die?	10	
Prandium caninuſ.	73	Saturnalium dieſ legitimi quinque.	17	
Prætio ſe vendunt aliqui in gladiatores.		Saturnalibuſ gladiatores dati. 36. manè lauabatur, 12. munera miſſitata, 51. veſtuſ mutari ſolita.	13	
65		Saturnalibuſ togati.	ibid.	
Probatores.	86	Scantiniuſ lex.	62	
Procuratores ludorum ex ciuium primis.	44			
Proſana menſa qua?	9			
Prometheuſ, apud Æſchylym, Satur-				

	I N D E X.	135
Sciffiores, qui?	63	Status correctus.
Scriptores olim ex professo de re ludicrâ scripserunt.	24	Status.
Scutum argentatum.	86	Στάδι δ'εὐρησις.
Seythæ in conuiuio è cranio mortui potabant.	58	Strictum frigus.
Secundarij suppositicij.	95	Structores.
Secutor.	74	Stupor è frigore.
Secutor Cæsaris.	75	Submittere arma.
Secutor Tribuni.	ibid.	Submittentium arma, mors aut salus à populi nutu pendeat.
Secutor Martis cognomen.	ibid.	Submittentium arma.
Secutores, qui? ibid. eos cum Myrmillonibus confundit Ciceronis interpretes.	77	Suetonius emendatus.
eorum arma.	76,77	explicatus.
Secutoriani.	122	& illustratus.
Secutuleia.	76	Suidas explicatus.
Sedendo vincit Romanus.	8	Sumptus munerum gladiatoriorum.
Seges curatum.	7	40
Seneca explicatus & correctus. 10, 29, 57, 63, 66, 108.		Suppositicij gladiatoribus.
Sermonum Saturnalium occasio & origo.	7	forte dari soliti.
Serram teciprocate.	125	Synthesinati Saturnalibus honestiores ciues. 13. & homines lautiores.
Setui in exsequiis immolari soliti.	27	Syris columbæ sacræ.
Setui cum dominis vestem commutabant Saturnalibus.	10	T Abulæ gladiatorum pictæ.
Seruis Domini ministrabant Saturnalibus.	ibid.	Tacitus emendatus.
Sica vnde dicta?	83	& explicatus.
Sica Romanorum qualis?	82	Tela lusoria.
Sicarij.	ibid.	Tertiarij suppositicij.
Sigæum.	103	Theologi veteres crebrò inuecti in Spectacula.
Sigillaria sequebantur Saturnalia.	18	Threes qui, & vnde dicti? 81. pro quouis etiam gladiatore: 27. eorum arma.
Solinus emendatus.	85	Threcem cum Secutore confundit Horatii interpretes.
Spartaci immane factum.	29	Threes cruenti.
Spectacula & eorum diuifio.	24	Threiscus.
Spectaculum propriè manus appellatur, & quare?	25	Threidica, arma Thracum.
Spectaculum bellicum est, munus gladiatorum. 123. ad mortis contemptum facit.	124	Tibullus illustratus.
Spectatores munerum, in quâ veste?	43	Tirones, nouitij gladiatores. docti in ludis. ibid. vapulabant ferulis. 50. eorum arma grauiâ.
Spoliarium, quid? vnde dictum.	54	Togati spectatores in Voluptario munerere.
Spongia siue Bal:heus, tegmen pectori Retariis adtribuitur.	78	Togati etiam gladiatores.
Spositiones pro victoriâ.	122	Traiani incredibilis gladiatorum editio.
Stare in gradu.	110	Trebellius Pollio emendatus.
Stare in statu.	ibid.	Trico nummarius.
		Tridens pro gladio Retiatis.
		Trimalcionis conuiuium.
		Tuba terminalis.
		Tubæ

Tubæ signo ludi commissi.	ibid.	Vestis gladiatorum in genere.	102
Tunica, vestis Retiariorum.	95	Vestimenta accubitoria.	15
Turnebi originatio ridicula super Myr- millone.	83	Vestis conuiuialis.	14, 15
V Aletudo venæ tactu indagatur.	7	Veterani gladiatores.	49
Vara vibiam sequitur.	79	Victores gladiatores.	99
Varro emendatus.	88	Victores manum in vulnus mittebant.	
& illustratus.	16, 50, 74	118	
Vasum secundâ declinat.	9	Vini reliquiæ pincernæ puero datæ ritu prisco.	125
Venæ tactu, valetudo inquiritur.	7	Vitæ vana spes.	58
Veneris templum in theatro.	121	Vitalis fons curarû igne interficitur.	7
Ventilare.	108	Vmbo pellicus.	91
Vestis armis pugnare.	109	Vocata opera.	9
Vertunnus.	11	Volones.	100
Vestales casu obuiæ, noxiorum pœnam protollebant.	114	Voluntarij gladiatores.	65, 71
		Vfuraria seruorum libertas.	10

F I N I S.

A P P R O B A T I O.

Hi I. Lipsij Saturnalium Sermonum de Gladiatoribus libri
vuliter recudentur, quòd priscorum auctorum scriptis lu-
cem & medicinam adferant. 3. Cal. Iul. 1598.

*Guiliel. Fabricius Nouiomagus, Apo-
stolicus ac Regius librorum Censor.*

PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatia, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Impetij fideli dilecto I V S T O L I P S I O gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria in primis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expectibus, sed à turdi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, ut tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis ac disciplinis operam ponunt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, ut aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantia tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare, ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio concessuræ sumus, in primis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, qui que iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingenii que tui dotes tibi à natura infitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque ornasse, ut olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deperata & corrupta fuerunt, restituiti, dum vetusta Latine antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adèd & ratam doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitavit, peruenisse, eamque variis abste libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, ut in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matuta te ætate virum, yto magis magisque digna, & vitis doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere volumus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque openbus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudè, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudete aut typis imitari fortè velint, munito, cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus,

mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumque ac Dominiourum nostrorum hereditariourum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuorumve heredum consensu audeat: Hac autem lege addita, ut tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, heredibusve tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi heredibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quam Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iusticiamve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos puniri & quibuscumque modis coerceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senftenaw.

Ad mandatum sacra Cæsarea M^{tes} proprium.

Io. Barucius.

Additum sigillum Cæs. M^{tes} in cera rubra.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis, Iusti Lipsi Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredumve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalesve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur, vti latius patet in litteris datis Bruxelle, x i v. Febr. M. D. xcvii.

Signat. Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines, Iusti Lipsi, quos vel hætenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latius patet in litteris, datis Parisiis, xiiii. Iulij, M. DC. v.

Signat. Perrochel.

Tibi IOANNES MORETE, pro amicitia quæ mihi cum Plantino (heui quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos SATVRNALIUM SERMONVM Libros typis tuis excudas ac diualges. Nequis alibi alius præterte, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

SVMMA PRIVILEGII PRINCIPVM BELGARVM.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantia, &c. Serenissimi Belgarum Principes, diplomate suo sanxerunt; nequis IUSTI LIPSI Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi olim Professoris, itemq; Historiographi & Consiliarij sui libros quoscumque, præter Balthasarum & Ioannis Moretorum Fratrum voluntatem, villo modo imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalesve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum & aliâ graui panâ mulctabitur, vti latius patet in litteris datis Bruxelle, xvii. Ianuarij, M. DC. xi.

Signat. S.de Grimaldi.

Et in Concilio Brabantia,

I. de Buschere.

